

26 СТУДЗЕНЯ 1996 г.

№ 4 (3828)

Кошт 2 500 руб.

ФРАНЦУЗСКАЯ ХВАРОБА Ў ЧАСОПІСЕ ПАНА ГЕДРОЙЦА

Уладзімір КОНАН: "Гэта ў Францыі ўсе жыхары называюцца французамі, хоць не заўсёды этнічнымі, карэннымі. Бо з чаго пачынае польскі, расійскі ці іншы эмігрант у Францыі? З таго, што інтэгруецца ў французскім грамадстве, вывучае яго мову, дапасоўваецца да французскага менталітэту... Між тым у Беларусі апошнія стагоддзі адбывалася нешта зусім іншае, незразумелае еўрапейскаму чалавеку з нармальнай прававой сьвядомасцю".

5

ТАМ, ПА-ЗА ШЫБАЙ...

Фрэскі Барыса ПЯТРОВІЧА

8—9

НОВЫЯ ВЕРШЫ

Віктара ШНІПА

12

ГЛЫТОК ІЗРАІЛЯ

Уладзімір МЕХАЎ: "Дзяржава, насельніцтва якой складаецца ў вялікай долі з імігрантаў, — заўсёды плавільны кацёл. Пераплаўляюцца ў адно, зусім знатуралізоўваюцца, сапраўды, не дзеці нават імігрантаў — унукі".

14—15

"У ІМЯ БЕЛАРУСКАЙ ЛІТАРАТУРЫ І ТЭАТРА"

Максім ГАРЭЦКІ: "Я знаю, што Балаховіч і асабліва Адамовіч нікогда не прастят Олехновичу, они готовы на всякую провокацию... и кто знает, где корни теперешних страданий этого человека".

16

Бадай, не знойдзеш у нашай дзяржаве чалавека, які б не ведаў Івана Пятровіча Шамякіна... Яшчэ б! Сапраўды народным пісьменнікам ён стаў не толькі паводле афіцыйнага прызнання, а і дзякуючы той агромністай папулярнасці, якую набыў сваімі высокамастацкімі творами. Яго кнігі выдаваліся (улічваючы перавыданні, выбраныя творы, зборы твораў, а таксама пераклады на замежныя мовы) больш 120 разоў!

Пяром Івана Пятровіча створаны сапраўдны летапіс нашай сучаснасці. Перачытваючы яго раманы, аповесці, апавяданні, драматычныя творы, заглябляючыся ў публіцыстыку, быццам перагортваеш асноўныя старонкі жыцця нашага грамадства на працягу некалькіх дзесяцігоддзяў. Гэта і кастрычніцкі падзеі, і грамадзянская вайна, і сумнавядомыя тры-

цатыя гады. Але гэта ж — і пасляваенны час, а таксама наш, сённяшні дзень. А яшчэ І. Шамякін узяўся за асэнсаванне падзей сівай даўніны, аб чым засведчыў яго новы раман "Вялікая княгіня".

Патрыярх нацыянальнай літаратуры паранейшаму жыве новымі мастацкімі задумамі, працуе плённа, мэтанакіравана, як і ў маладосці. Нават і не верыцца, што пісьменніку 30 студзеня спаўняецца 75 гадоў. Ды хіба сапраўдны талент можа старэць?! Хіба мае права прызнаны творца на адпачынак?!

З днём нараджэння, дарагі Іван Пятровіч! Доўгіх і доўгіх вясен Вам! Новых і новых твораў! Яны патрэбны нам, як патрэбны нам і Вы — сумленнейшы чалавек, прызнаны майстар слова.

"ШИРОКА СТРАНА МОЯ РОДНАЯ..."

Не можам не падзяліцца радасцю, што ў лімаўскай калонкі "Кола дзён" з'явіўся стрыечны брат — агляд "7 дней: лица и события" ў "Народной газете".
 Прызнацца, пасля гэтага і нам дыхаць стала трохкі лягчэй, бо, пэўна, больш не трэба будзе перад некім апраўдвацца за тое, што быццам бы "КД" занадта зласлівае, з'едлівае, здэклівае... у адносінах да пэўных асоб. Мяркуючы па першых публікацыях, "7 дням..." зубастасці таксама не пазычаць. Як і інтэлігентнасці, прафесійнасці... Адно хіба: не варта было паўтараць нашую памылку і адразу рабіць "7 дней..." аглядам не ананімным, а аўтарскім, па прыкладзе "Комсомольской правды". І ўсё ж — у добры шлях, "7 дней..." доўгіх табе гадоў жыцця.

ГАВАРЫЛЬНЯ ТЫДНЯ

Дзяржавы Балтыі — Літва, Латвія, Эстонія — ад пачатку адмовіліся ўдзельнічаць у настальгічных гульнях у СНД і зрабілі мудра. Пяты год назіраем мы, як кіраўнікі астатніх 12 краін былога СССР, нібы тыя лебедзь, рак і шчупак, намагаюцца зрушыць з месца воз, аднак нічога ў іх не атрымліваецца. Даўно час зразумець, што як ні складвай асобныя кавалачкі разбітага люстэрка, свае ранейшыя функцыі яно ўсё роўна выконваць не будзе, тым больш, што адсутнічаюць асобныя частачкі яго. Кожнай дзяржаве трэба адбудоваць сваё самастойнае жыццё ў цесным супрацоўніцтве з іншымі. І толькі. Аднак і на апошнім саміце кіраўнікоў дзяржаў СНД гучалі тыя ж, набіўшыя аскаміну, тэрміны: "калектыўная бяспека", "мытны саюз", "добраахвотная інтэграцыя"... Адно было новае: па словах Б. Ельцына, кіраўнікі дзяржаў "все в один голос хором" заявілі, што пытанне аб аднаўленні СССР "не стоіць у нас в государствах". Дык, можа, час прызнацца сабе, што адпала і неабходнасць "добраахвотнай інтэграцыі дзяржаў у СНД"?

КРУТАСЦЬ ТЫДНЯ

На чарговым парттасактыве адбыўся цікавы і паказальны эпізод: проста з трыбуны прэзідэнт адправіў у адстаўку міністра прамысловасці Беларусі У. Куранкова. Тым самым прэзідэнт даказаў, што зняццё з пасады іншых міністраў з дапамогай указаў былі толькі кветкамі, і яшчэ раз паказаў, хто ў доме паўнаўладны гаспадар.

ДЗІВА ТЫДНЯ

Хто б мог падумаць, што камуністы, якія так многа зрабілі дзеля таго, каб адбыўся на Беларусі ганебны рэфэрэндум, паўстануць на абарону беларускай мовы... І тым не менш — дэпутат В. Шчукін зрабіў дэпутацкі запыт прэм'ер-міністра М. Чыгіру наконт сітуацыі, што склалася апошнім часам на Беларусі ў адносінах да беларускай мовы. Цяжка пакуль адназначна ацаніць выступленне дэпутата ад фракцыі камуністаў. Вельмі хацелася б верыць у шчырасць і сапраўдную заклапочанасць. Вельмі. І не думаць пра нейкія палітычныя гульні вакол святага.

ПЫТАННЕЙКІ ТЫДНЯ

Па ўласным жаданні пакінуў пасаду старшыні Цэнтравыбаркама А. Абрамовіч. Шчыра прызнацца, апошнім часам нельга было без шкадавання назіраць адзін на экране тэлевізара. Асабліва напрыклад выбараў і на пачатку сесіі ВС. Нагадаў ён, цяпер можна параўнаць з дакладнасцю, Ельцына падчас падзей у Першамайскім: гаварыў быццам бы не сваімі словамі, даказаў тое, у што і сам не верыў... Адначасова з навіной пра добраахвотную адстаўку, праўда, прыйшла і інфармацыя пра хуткае прызначэнне А. Абрамовіча намеснікам кіраўніка Адміністрацыі прэзідэнта. Калі гэта павышэнне, то за якія заслугі? Калі гэта адстаўка, то чаму з павышэннем? Калі гэта адстаўка з павышэннем, то ці надоўга?

СКАНДАЛЬЧЫК ТЫДНЯ

На мінулым тыдні нагадаў пра сябе адстаўны міністр унутраных спраў Ю. Захаранка. Ён звярнуўся да Старшыні ВС Беларусі С. Шарэцкага з просьбай вынесці на разгляд сесіі пытанне аб неканстытуцыйнасці вызвалення яго ад пасады і даць яму магчымасць выступіць перад дэпутатамі. Ю. Захаранка звярнуўся таксама ў Пракуратуру Беларусі з заявай аб узбуджэнні крымінальнай справы супраць грамадзяніна А. Лукашэнка і начальніка ягонага асабістай службы бяспекі Ю. Бародзіна па факту ўзброенага захопу будынка МУС. Аднак намеснік генпракурора В. Кандрэцкеў адмовіўся заводзіць крымінальную справу на прэзідэнта і ягонага ахоўніка. Адначасова разгарэецца скандал і вакол сцвярджэння прэзідэнта, што старшыня Канстытуцыйнага суда В. Ціхіня, былы спікер парламента М. Грыб і той жа Ю. Захаранка быццам бы рыхтавалі супраць кіраўніка дзяржавы нейкі "заговор". Захаранка так пракаментавалі агенцтву СІМ тое паведамленне: "Лічу гэтае выказванне праяваю запалення мазгоў і яго ініцыятарам раю прайсці медыцынскае абследаванне".

ТРЫВОГА ТЫДНЯ

Як паведамілі на экстранай прэс-канферэнцыі эканамічныя эксперты БНФ, "уряд Лукашэнка падпісаў два пагадненні з рознымі расійскімі кампаніямі, згодна з якімі 51 працэнт акцый Мазырскага нафтаперапрацоўчага заводу перайшоў расійскай кампаніі "Слаўнафта", а 74 працэнт акцый аб'яднання "Нафтан" уключаючы Наваполацкі НПЗ і прадпрыемствы нафтахіміі, прыроду расійскімі кампаніям "Лукойл" і "Юкас"... Тым самым, паводле меркавання экспертаў, эканамічнай бяспецы Беларусі нанесены страты на мільярдныя долараў, больш таго, Расія хоча яе мага хутчэй усталяваць маналію на паліўна-энергетычным рынку нашай краіны і поўнасцю авалодаць транзітнай тэрыторыяй. Паведамляючы пра гэта, "Народная газета" паабяцала прадаставіць магчымасць другому боку — ураду — выступіць на старонках газеты з тлумачэннем сітуацыі. Другі бок пакуль маўчыць.

ЛІЧБА ТЫДНЯ

3151 самазабойства адбылося на Беларусі ў мінулым годзе. Старыя, маладыя і нават дзеці развітваюцца з гэтым жыццём. Па розных прычынах. Аднак не апошняя, пэўна, — эканамічны крызіс, беспрацоўе, нявер'е, што ў бліжэйшым часе нешта зменіцца.

"Героём дня" на чарговым "саміце" СНД быў не выканаўчы сакратар Садружнасці Іван Каратчэня і нават не Барыс Ельцын, якога астатнія прэзідэнты зноў абралі на пасаду першага сярод нібыта роўных. "Героём дня" не было ў зале і кулуарах, але яго прысутнасць адчувалася паўсюль. Я гавару пра Джахара Дудаева, прэзідэнта Чачэнскай Рэспублікі.

Як бы ні спрабавалі прадставіць Дудаева гэтым авантурыстам і крымінальнікам, як бы ні спрабавалі збідць маштаб гэтай асобы — ён сёння адзін з галоўных апанентаў Ельцына ўнутры Расійскай Федэрацыі, а калі браць да ўвагі міжнародны рэзананс Чачэнскага крызісу, дык — і на міжнароднай арэне. Я ўхілюся ад маральнай і палітычнай ацэнкі таго, што адбылося днямі ў дагестанскай вёсцы і турэцкім порце. Вайна — гэта не рыцарскі турнір. І ў мірны час, пры наяўнасці паліцыі, пракуратуры, турмы і грамадскай маралі, кожны дзень здараецца такое, што страшна чуць і пераказаць. Што тады кажаць ад людзей, калі ў руках зброя, а "вайна ўсё спіша"? Дзе мяжа, за якой неабходная абарона пераходзіць у несправаваную гвалт? Як адрозніць "сепаратызм" ад "нацыянальна-вызваленчай барацьбы"?

Досыць доўга спробы тых ці іншых палітыкаў у краінах СНД абмяркоўваць чачэнскую праблему і рабіць высновы з дзеянняў Масквы выклікалі ў Крамлі нервовую рэакцыю: не ваша, маўляў, справа ўнутраная праблема Расіі, самі разбяромся. І вось прэзідэнт Расійскай Федэрацыі быў вымушаны гаварыць пра Чачню на "саміце" СНД — не іначай, як кажучы, нешта здохла за вялікай гарою...

Менавіта Чачэнскі крызіс вызначыў сцэнарый маскоўскай сустрэчы кіраўнікоў краін Садружнасці. Дадам, што гэты крызіс стаў яшчэ і тэмай перамоў паміж Масквою і НАТО. З гэтага трэба зрабіць выснову, што Масква ўжо не здольная не толькі вайсковай сілай абараніць свае інтарэсы ў "блізкім замежжы", але і справіцца з "сепаратыстамі" ў межах Расійскай Федэрацыі. Калі толькі ў чачэнскіх падзеях няма невядомага грамадству падтэксту. Дзіўна гучыць афіцыйнае паведамленне, што шасцідзесят (ці нават болей?) баевікоў са зброяй і заложнікамі "прасачыліся" срод белага дня праз шчыльную аблогу, праз кардонныя федэральных войска. Мо камусьці з генералаў расійскай палітыкі трэба, каб польмя не затухла да, скажам, прэзідэнцкіх выбараў?

Каб потым адным махам вырашыць праблему...

Галоўная тэма на "саміце" была вайсковая. Ельцын ледзь руці не выкручваю калегам па СНД на прадмет стварэння міжнацыянальных узброеных фарміраванняў для "гарачых кропак" на тэрыторыі краін Садружнасці. Можна не сумнявацца, што нейтральнай (згодна Канстытуцыі) Беларусі адводзіцца ў гэтай праграме выключная роля. Нездарма ў часе нядаўняга візіту ў Беларусь міністр Грачоў радасна сцвярджаў, што Беларусь і Расія гатовы да аб'яднання сваіх Узброеных Сіл.

Другой мэтай расійскай знешняй палітыкі з'яўляецца пашырэнне мытнага саюза і прывязка такім чынам "блізкага замежжа" да расійскай эканомікі. Ужо сёння ў гэты саюз пад згідай Масквы ўваходзяць Беларусь і Казахстан, у хуткім часе плануецца далучэнне да яго Кыргызстана. Дыскусіі па пытанні, наколькі выгадны Беларусі мытны саюз, у нашай краіне не вялося. Прэзідэнт прапанаваў, Вярхоўны Савет ратыфікаваў... Тым справа хутка і скончылася, хоць вельмі нітка сталі відавочнымі для нашых вытворцаў і гандляроў негатывныя аспекты агульнай з Расіяй мытні. Проста так яшчэ ад Кебіча павялося, што ўсё, што датычыць "інтэграцыі" з Масквою, на афіцыйным узроўні трактуецца як справа вельмі карысная, для Рэспублікі Беларусь неабходная. Страты ніхто не падлічвае...

Я не выключаю, што ў мытным саюзе ёсць для нас і станоўчыя моманты; але ўвогуле сітуацыя, калі Беларусь знаходзіцца ў адной эканамічнай прасторы з Сярэдняй Азіяй, а на нашых варотах у Еўропу вісіць вялізны расійскі замок — абсурдная. І не супраць доўгіх стагоддзяў з казахамі і кіргызамі, але не за кошт "жалезнай заслоны" на мяжы з Польшчай, Жамойцой, Латвіяй. Хто мы, урэшце? Цэнтр Еўропы альбо ўскраіна Азіі?

Зразумела, што свой геапалітычны патэнцыял Беларусь здолее цалкам скарыстаць толькі ў тым выпадку, калі Еўропа будзе не толькі на захад ад Берасця, але і на ўсход ад Смаленска. Інакш кажучы, пакуль

Расія не стане Еўропай. Але ж і быць на сваёй зямлі заложнікам імперскіх амбіцый непрадказальнага суседа ўсё роўна не варта.

Сам Назарбаев, аўтар ідэі Еўразійскага Саюза на постсавецкай прасторы, разглядае СНД і гіпатэтычны ЕАС толькі як сродак умацавання з дапамогаю колішніх "братніх рэспублік" суверэнітэту Казахстана. Нездарма ён прапанаваў на Маскоўскай сустрэчы прыняць спецыяльны дакумент, у якім бы кіраўнікі краін СНД адмежаваліся ад заяў некаторых палітыкаў пра нібыта маючае адбыцца адраджэнне СССР. Хто запярэчыў Назарбаева? Правільна, наш прэзідэнт сп. Лукашэнка. Ён сказаў, што "народ нас не поймае". Зразумець Аляксандра Рыгоравіча няцяжка: падпіс пад такім дакументам пазбаўіў бы яго галоўнага козыра ў ягонаў папулісцкай гульні ў Беларусі, а ў большай ступені — у Расіі.

А ці патрэбна нам увогуле тая Садружнасць? Наш удзел у СНД, можа, і меў бы які сэнс, калі б Мінск, дзе Садружнасць нарадзілася, сапраўды стаў бы "Бруселем Усходняй Еўропы" (як пісалі журналісты ў часы пасля СССР'аўскай эйфарыі — нашы, не маскоўскія, тыя з самага пачатку ставіліся з іроніяй да словаспалучэння "Мінск — сталіца СНД"). Але ў Мінску на СНДшніях сходкі збіраюцца другарадныя міністры, а сур'ёзныя справы вырашаюцца па-ранейшаму ў Маскве.

Ёсць і іншыя прычыны разглядаць СНД у крытычным святле. Дакументы за подпісамі ўсіх кіраўнікоў краін СНД так і застаюцца ў большасці дэкларацыямі аб намерах. Працуюць толькі духабавыя дамовы. І тым не менш фармальна Садружнасць існуе і, больш за тое, усё болей і болей абрастае бюракратычнымі структурамі. СНД не можа доўга заставацца тым, чым ёсць сёння. Садружнасць, створаная для "цывілізаванага разводу", павінна альбо знікнуць увогуле, альбо стаць базай адраджэння СССР (ці пашырэння Расійскай імперыі — па сутнасці гэта адно і тое ж). Тым, хто ўсё яшчэ марыць пра "всесоюзную" кар'еру, СНД патрэбна. Але для нашай краіны найлепшае — суверэнітэт і нейтралітэт у іх класічным разуменні. Лепей адмовіцца ад "гонару" быць "сталіцай СНД", чым, не дай Бог, аглаваць такі "гонар" сваёй крывёю ў Чачні, Дагестане, Абхазіі, ды ці мала дзе яшчэ. Бо "широка страна моя родная"... — як пвеецца ў вядомай савецкай песні.

Пётра ВАСІЛЕЎСКИ

Юбілей

"...ПРЭЦЭДЭНТ НАЦЫЯНАЛЬНАЙ АДУКАЦЫІ"

19 СТУДЗЕНЯ БЕЛАРУСКИ ЛІЦЭЙ АДСВЯТКАВАЎ СВАЕ ПЯТЫЯ УГОДКІ

"Мы — новыя беларусы...", — прагучала са сцэны Рускага тэатра з вуснаў ягоных навучэнцаў. А ўслед — перасцярога: "Не блытаць з "новымі рускімі"... Зблытаць не даў бы... разгул інтэлекту, які мусіў трымацца за адметную, я б сказала — пародную выхаванасць. Яны, ліцэісты, напраўду — новыя. Ужо паводле духу свайго..."

А пятыя ўгодкі ліцэй БГАКЦ адзначаў... напрыклад, п'есай у класіцысцкім духу, — з яе атрымалася ўсміхлівае пастаноўка, дзе Божа ды Чорт раздзіліся пра "людзей, якія нават у раі знойдуць, дзе пакутаваць". Або — дакладным, граматным... канканам! Або — відовішчам, дзе самі алімпійскія багі спрыяюць будучыні нацыянальнай беларускай адукацыі і жадаюць Беларускаму ліцэю толькі самых адметных навучэнцаў: "Каб заўважыць цябе не кожны, а толькі лепшы да цябе..." Апатры са спектакля "Амфітрыён", пазычаныя Рускім тэатрам, саслужылі сваю самую найвысакародную сцэнічную службу на сцэнах ды плячах ліцэі-

стаў. Самым сур'ёзным на свяце быў і мусіў заставацца дырэктар (так хочацца напісаць "і мастацкі кіраўнік") ліцэя Уладзімір Колас. "Мы хацелі стварыць еўрапейскую навучальную ўстанову, — абвясціў ён. — Каб у яе ішлі не пад прымусам, не з кан'юктурных меркаванняў, а з-за ведаў. І — стварылі. Таксама, як і канцэпцыю нацыянальнай адукацыі. І мадэль навучальнай установы новага тыпу. Мы маем водгукі з Еўропы. (У. Колас адразу ж зачытаў гэтыя водгукі — пра навучэнцаў ліцэя, што працягваюць заняткі ў Італіі, Нарвегіі... — Ж.Л.) Нам удзячныя за нашых дзяцей". А ўслед за У. Коласам не адзін з выступаючых

назваў ліцэй "прэцэдэнтам нацыянальнай адукацыі". Той, якая дае новага... кіталогію адукаванага чалавека. З веданнем некалькіх моў. З падрыхтаванасцю да навучання добраву тэзіну спецыяльнасцю ў вышэйшых навучальных установах. "Было некалькі каласкоў, а цяпер — магутныя каласы", — мовіў Алякс Смолік, цяпер — выкладчык універсітэта культуры, а ў мінулым — адзін з тых, каму шчыра дзякавалі на вечарыне за "станьне ля вытокаў". Або — за шчыраванне ля іх самых. Як і спадарам Гілевічу, Трусаву, Шушкевічу, Кебичу... Называлі кожнага. А на заканчэнне прагучала лічба 398. (Столькі навучэнцаў выпрабавалі сябе Беларускай ліцэем). Яе перастраля лічба 111. Столькі чалавек зрабілі ліцэйскімі выпускнікамі.

Сто адзінаццаць. Сто адзінаццаць магутных каласоў, што самімі сабою стварылі прэцэдэнт нацыянальнай адукацыі. Які ні з чым не зблытаеш.

Ж. Л.

ФРАГМЕНТЫ

У КНЯСТВЕ
ЛІТОЎСКИМ НЕ ЖЫЎІ!

Нашы дзяржаўныя чыноўнікі, найперш самага высокага рангу, вельмі крыўдуюць на газетчыкаў: маўляў, занадта прыдзіраюцца, занадта старанна і пільна, бы рэнтгенам, прасвечваюць іхнія выказванні і ўчынкі. Крыўдуюць, замест таго, каб — не падставілі, памятаць прымаўкі, нахталі: "Слова не верабей, вылеціць — не спаймаеш", ці: "Што напісана перкам, не счэшы і сякеркай"...

Крыўдуюць, ведаем, і на нас, лімаўцаў, хоць, дальбог, мы стараемся не даваць для крыўд аніякіх падстаў. Часцей за ўсё — проста цытуем таго ці іншага спадара, адоранага ці надзеленага высокай пасадай.

Вось і сёння. Змяшчаем цытаты з газетных інтэрв'ю трох нашых дзяржаўных дзеячаў. Чаму змяшчаем? Ды таму, каб яшчэ раз звярнуць увагу нашых чытачоў на тое, якія яны, аказваецца, мудрыя, нашы дзяржаўныя мужы, як яны разумна і глыбока разважаюць, як цяроза і прыныпова, зыходзячы сапраўды з дзяржаўных інтарэсаў, ацэньваюць некаторыя рэаліі нашага жыцця.

Зрэшты, цытаты гавораць самі за сябе...

— Вернемся да ўласна тэлевізійных праблем. Скажыце, чаму так шмат памылак стала ў дыктараў, вядучых?

— Гэта балючае пытанне, мы займаемся ім, запрашаем спецыялістаў, арганізуюем курсы беларускай мовы. Нават пад пагрозай звальнення прымушаем вучыцца. Проста сорамна. Я ўжо кажу, калі не можаце, дык давайце на рускай мове некаторыя перадачы весці. Але ж мы не хочам так, нашы перадачы павінны быць на беларускай мове.

— Скажыце, а якая моўная палітыка ў вас вядзецца пасля рэфэрэндуму? Уведзена двухмоўе, калі меркаваць па тым, што частка перадач стала сапраўды рускамоўнай?

— Двухмоўе і раней было, яно склалася ў практыцы тэлебачання. Потым ужо адбыўся рэфэрэндум... На гэтым этапе нам патрэбны перш за ўсё добрыя перадачы, змест, а ўжо пасля мы гэтаму нададзім беларускую форму. Наконт двухмоўя нам ніхто ніякіх пастановаў, указаў ці заданняў не даваў. Журналісты могуць рабіць перадачы на рускай, на беларускай мове, але каб яна была чыстая, каб не было пытанняў на беларускай, а адказаў — на рускай мове, ці мяшанай мове, ці памылак...

З інтэрв'ю старшыні Нацыянальнай тэлерадыёкампаніі Р.Кісяля карэспандэнту "Звязды", 6 студзеня 1996 г.

— Поўнасьцю падзяляю думкі кіраўніка дзяржавы, што дзесяць членаў Канстытуцыйнага суда, не надзелены даверам усяго народа, не могуць і не павінны вяршыць лёс краіны. На ўсенародных выбарах Прэзідэнта людзі вызначылі чалавека, якому давяраюць уладу. І Канстытуцыйнаму суду трэба прыслухоў-

вацца да думкі кіраўніка дзяржавы... Канфлікту з Канстытуцыйным судом у будучым быць не павінна. Цяперашні канфлікт узнік у выніку абстрагнення адносін Прэзідэнта і старога парламента.

Калі б у той час Прэзідэнт не прымаў рашучых мер, у прыватнасці ўказаў, якія сталі падставай для судовых разбораў, мы, у тым ліку і з-за недасканаласці заканадаўства, наогул разбалансавалі б усё грамадства. Магчыма, указы ў нейкай нязначнай меры, у выніку магчымасці дваікага трактавання законаў, і супярэчлівыя законам, але, ведаючы, як гэтыя законы прымаўся, Прэзідэнт павінен быў умешвацца. Ва ўмовах васьмімесячнай адсутнасці парламента ён хоць неяк заштокуваў прарэкі заканадаўства. Толькі дзякуючы гэтаму мы змаглі кіраваць сітуацыяй.

З інтэрв'ю віцэ-прэм'ера Л. Сініцына карэспандэнту "Звязды", 11 студзеня 1996 г.

— З сімволікай, вернутай пасля майскага рэфэрэндуму, асабіста ў мяне звязаны пэўныя эмацыянальныя адносіны. Я служыў у арміі і шчыра верыў, што раблю патрэбную справу, што нашы ракетныя войскі — гэта шчыт Радзімы, што мы гатовы пераадолець любую небяспеку. Сімволіка, пад згідай якой служыў, стала састаўнай часткай майго "я"... Бел-чырвона-белы сцяг і "Пагоню" я прымаў (яна была зацверджана Вярхоўным Саветам), але ніякіх эмацыянальных адносін у мяне з ёй звязана не было: я не жыў у княстве Літоўскім.

З інтэрв'ю першага намесніка міністра замежных спраў Беларусі В. Цяпкала карэспандэнту "Звязды", 13 студзеня 1996 г.

Выставы

АБСЯГ ЗРОБЛЕНАГА
ЗА ГАДЫ...

Кажуць, што Міхась Раманюк аб'ездзіў усю Беларусь уздоўж і ўпапярэк. Таму і сабраў такую багатую калекцыю беларускага народнага адзення і краязнаўчых фота-здымкаў. І першы распачаў сістэматызацыю касцюмаў па рэгіёнах і іх мастацка-графічную рэканструкцыю. Далей — болей. Выдаў шэраг кніг па беларускім нацыянальным касцюме, надрукаваў у Беларускай Энцыклапедыі практычна ўвесь абсяг тэматыкі, звязанай з беларускім адзеннем і вырабам мастацкіх тканін, абрунтаваў і ўвёў ва ўжытак блокі тэрміналогіі, даў выявы гэтага мастацтва, што набылі характар нарматыўных узораў, стварыў сцэннічныя касцюмы — для Дзяржаўнага акадэмічнага народнага хору імя Г.Цітовіча і некаторых самадзейных калектываў. Графічныя кампазіцыі, габелены, эскізы тэатральных касцюмаў Міхася Раманюка знаходзяцца ў зборах Нацыянальнага мастацкага музея РБ, Музея дэкаратыўнага мастацтва Расіі (Масква), у іншых музеях, а таксама ў прыватных калекцыях ЗША, Канады, Італіі, Францыі, Нідэрландаў.

У Нацыянальным мастацкім музеі

Міхась Раманюк, выкладчык, прафесар, загадчык кафедры Беларускай акадэміі мастацтваў, прадставіў сваю персанальную выставу — абсяг зробленага ім за многія гады. Надзвычай цікавая па матэрыяле, вытанчаная па экспазіцыйным падыходзе, яна сталася першай сапраўднай мастацкай выставай на этнаграфічным матэрыяле. Асамага матэрыялу — багата. Зацікавіць і карта гісторыка-этнаграфічных рэгіёнаў Беларусі, упершыню ілюстраваная традыцыйнымі народнымі строямі, і мастацка-графічныя рэканструкцыі нацыянальных касцюмаў, і мастацкія фотаздымкі, выкананыя Раманюком падчас этнаграфічных вандровак 1968—1995 гадоў, паштоўкі "Беларускі нацыянальны касцюм", плакаты.

Н. К.

Здымак зроблены падчас адкрыцця выставы. Зроблены ў момант, калі М. РАМАНЮКА (ён справа) вітаваў З. ПАЗНЯК з жонкаю.

Фота Віт. АМІНАВА

Варункі

"Я —
НЕПРЫКМЕТНЫ,
ШЭРЫ
ЧАЛАВЕК"?

Абсалютная большасць беларусаў не настроеная супраць сваёй мовы. Чаму ж тады так хутка і масава яны адмаўляюцца ад яе? "Я — непрыкметны, шэры чалавек", — пісаў пра сябе Максім Багдановіч. Істотная рыса нацыянальнага характару беларуса — быць такім, як і ўсе, не высоўвацца.

Падзеі, што гэтая рыса належыць усім славянам. Не ў прыклад італьянцам, грэкам ці немцам, эміграцыя славянскіх нацыяў не перажывае далей за трэцяе пакаленне, асімілюецца.

Грунт для масавага супраціву асіміляцыі дае хіба што свая, родная зямля. Паглядзім на чэхаў, славакаў, палякаў, балгар — выстаялі, адрадыліся, нягледзячы на шматкавы прыгнёт.

Паўсюдна размаўляць па-чэшску, браць шлюб толькі з чэшкаю ці чэхам, вучыць дзяцей толькі ў чэшскай школе — перад пагрозай канчатковае асіміляцыі гэтыя правілы ведаў кожны чэх яшчэ сто гадоў таму. "У пераходных дух расце" — круціцца ў галаве нечы радок.

Пераадолець дыскамфорт з-за іншае, чым у большасці, моўнае пазіцыі можна, калі добра ўсвядоміць і ніколі не забываць, х т о і на ч ы ё ё я зямлі жыве. У нас з нашай беларускай мовай ёсць натуральная перавага і мы не павінны яе хаваць.

Мяне асабіста натхняюць прыклады іншых. Так, заўсёды згадваю Міколу Стому — звышінтэлігентнага, далікатнага чалавека, які, як кажуць, мукі ніколі не пакрыўдзіў.

Андрэй Федарэнка распавядаў, што бачыў некаг таго ў паліклініцы, калі Мікола спрабаваў шпгосяці даведацца ў рэгістратаркі. Натуральна, па-беларуску. Тая незадаволеная крывілася, бясконца перапытваючы: "Что? Что?" Мікола, тым не менш, не здаваўся і ціхенька, але настойліва спрабаваў дабіцца ў яе патрэбнага. "Я так быў здзіўлены, — апавядаў Андрэй, — тая трыміць над ім сваім "что-что", а ён усё роўна — па-беларуску".

У мяне дык у такіх выпадках не заўсёды стае цярдзення. Не так даўно ледзь не зароў на ўсю краму, паўтараючы па трэціму разу ксярцы: "Адзінаццаць!", якая ўпарта, аўтаматычна паўтарала за мною, хочучы прабыць: "Дванадцать". Аж сэрца сіцснула. Добра, што хоць яна пасміхнулася, калі зразумела, чаго я ад яе хачу.

Алесь БЯЛЯЦКІ

ДА КАНТАКТАЎ ЗАПРАШАЕ... КНІГА

Колішнія сувязі — як паміж дзяржавамі, так і ў больш вузкім паняцці, — як вядома, даўно парушаны. І той, хто спадзяецца, што іх можна аднавіць у тым аб'ёме, як раней, памыляецца. Трэба знаходзіць новыя кантакты. У тым ліку і ў прапагандзе і распаўсюджванні кнігі.

А намаганні, прытым прыкметныя, у гэтым кірунку робяцца. Пацвярдзэнне таму — III Мінскі міжнародны кніжны кірмаш, які будзе праходзіць у памяшканні Рэспубліканскага выставачнага цэнтру Рэспублікі Беларусь. Ініцыятарамі і арганізатарамі яго правядзення з'яўляюцца Міністэрства культуры і друку Рэспублікі Беларусь і вытворча-камерцыйная фірма "Макбел".

Для правядзення кірмашу створаны аргкамітэт, у склад якога ўвайшлі намеснік міністра культуры і друку РБ С. Нічыпаровіч (старшыня), генеральны дырэктар ВКФ "Макбел" Дз. Макараў (выканаўчы дырэктар), камерцыйны дырэктар "Макбела" Г. Шульга (намеснік выканаўчага дырэктара), галоўны спецыяліст Міністэрства культуры і друку Ю. Іваноў (сакратар аргкамітэта) і члены аргкамітэта: генеральны дырэктар КП "Белкніга" А. Гурыновіч, дырэктар выда-

вецтва "Вышэйшая школа" А.Жадан, дырэктар выдавецтва "Юнацтва" В. Лукша.

У аўторак адбылася прэсканферэнцыя для журналістаў. Пра мэты і задачы кніжнага кірмашу, план яго правядзення падрабязна расказаў С. Нічыпаровіч. Урачыстае адкрыццё адбудзецца 1 лютага ў 12 гадзін дня. Наведвальнікі ж змогуць завітаць на кірмаш 2 і 3 лютага з 10 гадзін раніцы да 17 гадзін вечара па ўваходных білетах, кошт якіх параўнальна невялікі:

звычайны 5 тысяч рублёў, льготны — 2 тысячы.

Сярод удзельнікаў кірмашу — фірмы-арганізатары міжнародных кніжных кірмашоў з Балгарыі, Германіі, Польшчы і Расіі, буйнейшыя выдавецтвы Беларусі, Галандыі, Балтыі, Расіі, Украіны, кнігагандлёвыя прадпрыемствы СНД, Балгарыі, Балтыі, а таксама эксклюзіўны дыстрыб'ютар "Энцыклапедыя Брытаніка". На кірмаш бясплатна запрашаны дырэктары больш чым 80 беларускіх кнігарань, а

таксама дырэктары буйнейшых бібліятэк.

Як падкрэсліў Станіслаў Антонавіч, правядзенне кірмашоў (першы і другі праходзілі адпаведна ў 1994 і 1995 гадах) сёння вельмі важна, паколькі дае магчымасць наладзіць больш цесныя кантакты выдаўцам і распаўсюджвальнікам кнігі.

У праграме кірмашу — дні рускай кнігі, выязное праўленне Асацыяцыі кнігараспаўсюджвальнікаў СНД, "круглы стол" па праблемах камплектавання бібліятэк, нарада дырэктараў арэндных кнігарань па праблемах асартыменту.

С. Нічыпаровіч паведаў і аб сённяшнім стане беларускага кнігавыдання. На 1 студзеня 1996 года ў нашай дзяржаве зарэгістравана 1257 фірм, прадпрыемстваў, арганізацый, што маюць права займацца кнігавыданнем,

і сярод іх толькі 10 дзяржаўных выдавецтваў. Цяпер робіцца вельмі шмат для таго, каб сацыяльна значная літаратура (а суды адносіцца і ўся беларуская моўная літаратура) свечасова прыходзіла да чытача. За кошт рэспубліканскага бюджэту будзе часткова камплектавацца бібліятэкі, у тым ліку і серыяй "Школьная бібліятэка".

Што да маючага адбыцца кніжнага кірмашу, дык адно несумненна — ён трэба. А наколькі будзе выніковым, пакажа дзень заўтрашні. Дзякуючы кнігам, якія з'яўляюцца ў магазінах.

Дарэчы, для гандлю тут шырокае поле дзейнасці. Як зазначыў С. Нічыпаровіч, у былым СССР штогод выходзіла звыш 80 назваў тысяч кніг і брашур. Практычна ўсе іх можна было казаць.

Цяпер жа даводзіцца разлічваць на ініцыятыву. І — на такіх кірмашу, у час работы якіх можна наладзіць належныя кантакты.

Вось ужо трэці раз Саюз майстроў народнай творчасці Беларусі адзначыў калядныя святы выставай “Калядныя ўзоры”.

Усё лепшае, што створана народнымі майстрамі за мінулы год, прадстаўлена ў адной з залаў Нацыянальнага музея гісторыі і культуры Беларусі. Гэта кераміка і лазапляценне, разьба па дрэве і ткацтва, саломалляценне і роспіс па дрэве, фларымтыка і вырабы са скуры. Сярод удзельнікаў выставы з’явіліся новыя імёны. У цяперашняй экспазіцыі прадстаўлены і работы майстроў — дзяржаўных стыпендыятаў. Упершыню дзяржава знайшла магчымасць матэрыяльна падтрымаць найбольш таленавітых людзей, якія працуюць творча. І прадстаўленыя імі работы — своеасаблівае творчае справаздача стыпендыятаў.

На здымках: адзін з раздзелаў выставы; знаёмства з работамі мінскіх і салігорскіх керамістаў.

Яўген КАЗЮЛЯ, БЕЛТА

ШКОЛЕ — ТРЫ ГАДЫ

Тры гады назад пры мінскай сярэдняй школе N 132 была адкрыта міні-школа для навучання дзяцей адной з нацыянальных меншасцей, што жывуць на Беларусі, — яўрэйскай. Дапамогу ў перыяд яе станаўлення аказалі пасольства Ізраіля і Ізраільскі культурны цэнтр. Яны паклапаціліся пра падручнікі і абсталяванне камп’ютэрнага класа, пра арганізацыю харчавання і дастаўку дзяцей на заняткі аўтобусамі з усіх раёнаў горада.

На здымку: шмат новага і цікавага даведваюцца дзеці ў сваёй настаўніцы Эмы Самуілаўны Багачак.

Фота Аркадзя НІКАЛАЕВА, БЕЛТА

“АБ’ЯЎЛЕНАЮ
Ў ТОЙ ВЕЧАР БЫЛА
“ПАМІНАЛЬНАЯ МАЛІТВА”...”

Юры Авяр’янава як Асобу, як З’яву ведалі ўсе: маштаб асобы, які не прыкмеціць немагчыма. І ў той жа час Юры Авяр’янава не ведаў ніхто. Зноў жа — маштаб асобы...

Але ва ўсіх, хто быў знаёмы з Юрам, хто лічыў, што ведае яго, быў свой Авяр’янаў. І ў кожнага ён быў непадобным на Авяр’янава ў іншых. Юра быў — як стыхія, як з’ява прыроды. Для адных вечер — гэта рамантыка і паэзія, для іншых — скразняк і насмарк... Да Юры ставіліся па-рознаму, але да яго немагчыма было ніяк не паставіцца. Юра быў настолькі яркай істотай, што не мог не пакінуць адбітку ў чалавеку, які хаця мімалятам сутыкнуўся з ім. Не кажу пра тых, хто прапрацаваў з ім пяць, пятнаццаць, дваццаць гадоў. Але... Для ўсіх гэта быў чалавек адметны, непадобны на іншых, бясспрэчна таленавіты, віртуозны, бліскучы, дасціпны.

Юры Авяр’янаў быў Артыстам-Філасофам. (Нават у літаральным сэнсе — ён у дадатак да адной вышэйшай адукацыі займаў яшчэ адну — скончыў філасофскі факультэт Белдзяржуніверсітэта.) Можна, гэта словазлучэнне, якое так натуральна, арганічна існавала ў ім, і стварыла непаўторныя карункі акцёрскай істоты, якая так ярка свядчыла слухачам, глядачам, сябрам і калегам пра свае, авяр’янаўскія адносіны да свету і жыцця. Можна, адсюль і вечная, а такая сакавітая іронія, колкая дасціпнасць, прага ўсё ведаць і разумець. І ўсё гэта на сцэне таленавіта ператваралася ў востра-

характарнасць, ёмістасць вобразаў — ператваралася ў Свята.

Юра ведаў, здаецца, усе мовы свету і мог сваім музычным тонкім слыхам адчуць і перадаць сам дух мовы, яе музычны нюанс. (Яго Землянікі ў “Рэвізоры” на сцэне тэатра імя Вянгеркі ў Беластоку заваяваў палякаў не толькі майстэрствам, але і выбітнай дасканалай польскай мовай, аб якой смяюць самі палякі.)

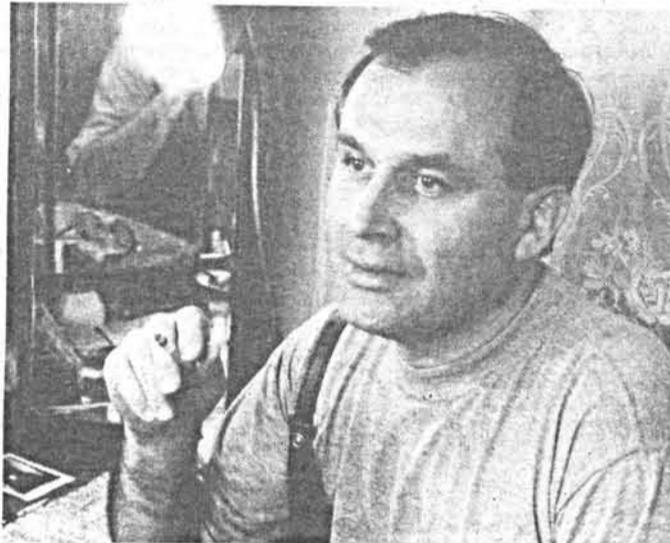
Юра цудоўна ведаў і любіў класічную музыку. Яшчэ ў дзяцінстве, калі вучыўся ў музычнай школе (Юра цудоўна валодаў баянам). Гэта ён аўтар перадач на беларускім радыё “З гісторыі музычных шэдэўраў” і іншых. Ён хацеў перадаць сваё разуменне вечнай музыкі.

Юра меў прафесійна пастаўлены голас. Яго вакал здзіўляў салістаў опернага тэатра. І гэта быў толькі дадатак да яго неверагоднага акцёрскага таленту.

Па складзе сваёй душы Юра не мог не быць палітыкам. Палітыкам ад сэрца і розуму. Юра ўсім сваім талентам шчыра змагаўся за Беларусь і яе Адраджэнне.

А якім цудоўным кулінарам быў Юры Авяр’янаў! Увесь тэатр захапляўся яго ўласным вінаградным сухім віном, яго “разнасоламі”, грыбочкамі ды каўбаскамі.

Усё ў яго выходзіла таленавіта. Усё здзіўляла людзей у ім, усім ён дарыў радасць, прагу да жыцця. І найперш — сваёй акцёрскай працай. З адыходам Юры пад творчасцю тэатра падведзена адпаведная рыса. Як уявіць “Тутэйшых”, “Ідылію”, “Памінальную

малітву” без... Авяр’янава?

Мы яшчэ на нешта спадзяваліся, калі чакалі яго 10 студзеня ля службовага ўваходу ў тэатр. Але ўпершыню Юра не прыйшоў — на свой улюбёны спектакль. Юры ўжо не было на гэтым свеце. Аб’яўлена ў той вечар была “Памінальная малітва”...

Юра забраў частку майго ўласнага сэрца, тую частку майёй душы, якая загадвае акцёрствам. І таму балюча, фізічна балюча...

Ён пайшоў у 43 гады. Так было заўгодна Богу. Напэўна, у гэтым ёсць нейкі патаемны сэнс? Не ведаю.

Ведаю толькі, што ў тэатры стала змрачнай, быццам над купалаўскай сцэнай выкруцілі адну з

самых яркіх лямп. І ў душах тых, хто лічыў сабе за гонар быць знаёмым з Юрам, стала няўтульна. Разам з ім пайшлі з купалаўскага тэатра яго смех, яго кліны, жарты...

Пахавалі мы яго ў Лепелі. Побач з магіламі маці і бацькі. Ён быў адзіным у сям’і. І адзіным у гэтым мітуслівым і непаўторным жыццём.

Юра цяпер вышэй за нас. Ён над намі, ён вызвалены ад адзіноты і мітусні.

Артыст. Філасоф. Чалавек... Хай Бог прыме душу яго, хай даруе яму ўсе правіны яго, свядомыя і несвядомыя, і прыме ў вечнае валадарства сваё.

Віктар МАНАЕЎ

НЕРАЗГАДАНЫ АЎТОГРАФ

Не калега, не даўні знаёмец. Дзіўна... Хіба па чужых — плачуць? Хіба варта зважаць на мімалеткі-эпізоды, якія толькі ўзмацняюць прыцягальную неразганданасць гэтай постаці, гэтага позірку, голасу. Гэтага Таленту...

Талент акцёрскага віданьства — напэўна, ён і пакінуў у памяці свае яркія адмеціны, прымусіўшы прыняць адыход Юрыя Авяр’янава як асабістую страту? Не ведаю... Ёсць жа людзі, якія працавалі з ім побач не адзін год, ведалі яго — ведалі настолькі добра, наколькі... Наколькі можна ведаць айсберг, утаропіўшыся ў яго надводную частку. Наколькі можна ведаць мора, пазіраючы на краявід.

Здаецца, тое, што было дадзена яму разам з дыханнем, тое, што называюць “Акцёр ад Бога”, — выдавала на ігру хваляў. Але якіх! Гарэзліва-іскрыстых, лагодных, меланхалічных, задумных, спакроўленых з цёмнай ненажэрнай штармавой стыхіяй, — хваляў пераменлівых і размаітых, але навек спакроўленых з жыццём недаступных таямнічых акіянскіх глыбіняў.

Здаецца, душа яго спасцігла ўсё. Груз усёведання ён мусіў несці па сутнасці адзін, як і накіравана Таленту, — уяўна падзяляючы часцінку гэтага невыноснага цяжару з тымі, у каго пераўвасабляўся яго творчы дух.

Творчы дух, які сунувае свой палёт з бяздоннем неба і свой досвед — з прадоннем акіянскіх нетраў, — усюдысны дух на ўсе галасы прамаўляў праз голас Акцёра.

Хтосьці з еўрапейскіх знаўцаў тэатра вызначыў голас як “інтымны подпіс акцёра”. Не адзін год ішло змаганне за гэты “аўтограф Авяр’янава” паміж рэдактарамі Беларускага радыё. (Ведаю, бо з музычнай рэдакцыяй давалася супрацоўнічаць і самай). Ролі ў радыёпастаноўках, вершы ў музычных кампазіцыях, нават невялічкія тэкставыя звязкі, застаўкі, нават рэклама... Жартавалі, што ўжо ці не ўвесь эфір гаворыць голасам Авяр’янава. Багацця гэтага голасу халала на ўсіх. Ён быў (і ёсць, і застаецца-захаваецца на стужках) пазнавальным, але непаўторным. Жыло ў гэтым голасе цэлае чалавецтва: зладзюга і пшчотны каханак, вясковы балбатун і сарамлівы юнак, рэвалюцыянер-ідэаліст і мудры філасоф, вытанчаны цынік, аскетычны леталісец, трагічны мастак...

Мушу паўтарыць банальнае: артысту ў радыёстудыі не даламагаюць ні грывы, ні міміка, ні дэкарацыя, ні жэст або позірк партнёра. Адзіны выяўленчы і выразны сродак — голас. Авяр’янава, здаецца, больш нічога й не трэба было. Яго як віртуознага прафесійніка запісвалі “на раз” — без дубляў, без мантажу. Часцяком — адразу “на музыцы”, адмаўляючыся ад амаль заўсёды непазбежнага накладвання асобна зробленай фанаграмы чыталыніка на музычны фон. У прафесійных і мастацкіх вартасцях запісу Авяр’янава былі ўпэўненыя ўсе, хто да таго ж з асалодай назіраў ягоную працу ля мікрафона: са-

мья пунктуальныя гукааператары, самыя капрызлівыя гукарэжысёры, самыя строгія рэдактары, самыя ўедлівыя аўтары.

Бывала, разам з усімі пакутавала ў апаратнай і я, калі нават не дыктар — акцёр са званнем! — чытаў тэкст, не разумеючы сэнсу, “упоерак” музычных фраз, з няўцямнымі лагічнымі націскамі, спатыкаючыся на самых простых словах, як заезджаная кружэлка. Присутнасць Юрыя Іванавіча давала гарантыю музычна асэнсаванага чытання! Ён літаральна кідаўся на чалавека з тэкстам у руках — рэдактара, аўтара — і, схаліўшы чаканыя лісткі, ператвараў чаканне запісу ў індывідуальную рэпетыцыю. Тэксты радыёкампазіцый і музычных спектакляў прасіў рыхтаваць за некалькі дзён да працы ў студыі.

Музычна адукаваныя рэдактары часам не саромеліся параіцца з ім наконт выкарыстання ў перадачы таго ці іншага сімфанічнага фрагмента. Было прыемна з ім у справе як з тонкім стылістам беларускай мовы. Многіх здзіўляла яго фанетычная памяць. Яго веданне італьянскай. Яго вопыты сцэнарыяў перадач пра класічную музыку. Яго “матэрыялізаванае” веданне прыроды музычнага радыётэатра падчас тых запісаў, на якіх Авяр’янава даводзілася і акцёрам быць, і спраўляць сярод калег рэжысёрскі чын.

На запісах з удзелам Юрыя Авяр’янава было заўсёды радасна ад творчага ўзаемаразумення, ад яднальнай суладнасці “чуцця”, душэўных рухаў. Ён ведаў, якой інтанацыйнай афарбаваць слова, гук, подых, нека “па-сааўтарску”, а мо нават па-аўтарску адчуваў рытміку, дынаміку фразы, дыхання, паўзаў у сувярэнні ўсяго гэтага з “тэкстам” галоўным — музычным. А потым — потым гэты голас, нібы жывая істота, выпраўляўся ў эфір і, дасягнуўшы людскога слыху, прымушаў слухача яго — сэрцам...

Пра свае стасункі з музыкай, пра спецыфіку працы акцёра ў “музычным радыёкадры” — а тут і пастаноўка па водле оперы “Агатка”, і цыкл перадач “Тэга Натопія”, і ўвасабленне музычна-літаратурнага спектакля пра візіт у Мінск выдатнага дыр’ёрка Карла Цэкі, і... Словам, пра гэта ён мусіў параважаць і напісаць сам. Пару месяцаў таму ў нас была папярэдняя размова наконт магчымага артыкула Юрыя Іванавіча.

Ужо не напіша... Ён пакінуў вялікую долю сябе — у голасе, які вечнай загадкай будзе гучаць у эфіры. Але пакуль маче балюча пачуць яго зноў — пачуць яго жорсткі напамінак пра тое, што новых “аўтографаў” ужо не будзе...

С. БЕРАСЦЕНЬ

Калектыў Дома літаратара смуткуе з прычыны заўчаснай смерці артыста Нацыянальнага акадэмічнага тэатра імя Я. Купалы Юрыя Авяр’янава.

СПАЧАТКУ, дарагія чытачы, дамовімся адносна тэрміна "французская хвароба". Я маю на ўвазе не тую "далікатнага" паходжання немач, якую беларусы дасціпна назвалі "пранцы". Хвароба, пра якую пойдзе гутарка ў гэтых нататках, скарэй вялікарасійскага, чым французскага, паходжання. Яе мікроб з'явіўся адразу пасля разбору колішняй Рэчы Паспалітай у асяроддзі "заходнерускай" гістарычнай навукі і публіцыстыкі кацярынінска-мікалаеўскай эпохі (канец XVIII — першая палова XIX ст.). Эпідэмія каланіяльнага сіндруму ахапіла грамадска-палітычны арганізм Расійскай імперыі пасля 1905 года, бо рэвалюцыя паставіла пад сумненне адвечнасць і месіянаства гэтай звышдзяржавы.

Але тады, у царскай Расіі, гэтую хворасць удалося часткова лакалізаваць на ўзроўні чарнасоценскіх групавых і тых "левых" партый, якія прымкнулі да ўсерасійскага чарнасоценска-

ахвотна адказвалі на пытанні, як літоўцы. Неафіт-сацыялаг тлумачыць гэтыя комплексы "пралетарызаванай свядомасці і культуры" (маецца на ўвазе, верагодна, беларуская культура), люмпенпралетарскай псіхалогіі людзей, якія імкнуцца да растаўраццi савецкага мінулага, на 80% атэісты, да таго ж гавораць на жахлівай "трасянцы". Аб'ездзішы "амаль усю Беларусь", пан Чэкман, аказваецца, "не сустрэў сем'яў", дзе гаварылі па-беларуску. Урэшце, герой інтэр'ю спадара С. Дубаўца прызнаецца, што на падставе вострой такой, на мой погляд, "сацыялагічнай" пагулянькі па Беларусі і Літве рыхтуе манаграфію. Здаецца, ужо вымалёўваюцца персанажы гэтай манаграфіі: прыхільнік радыкальных рыначных рэформ зборны тып літоўца — і ягоны антыпод, такі ж "зборны", але люмпенізаваны рэтраград і прыхільнік растаўраццi савецкай мінушчыны, у лапцях ці атопках, альбо зусім "голы"

"Пакулы што толькі збіраюцца анкеты. Падагульненні робяцца ў Жэневе", — шыра прызнаецца пан Чэкман, выхваляючыся, што "выніковая праца будзе на англійскай мове". Не цяжка здагадацца, што Інстытут паліталогіі Жэнеўскага ўніверсітэта вострым манерам рыхтуе нейкі "банк дадзёных" пра народы Цэнтральна-Усходняй Еўропы і, натуральна, пакладзе туды намалёваны Чэкманам партрэт "беларуса". Аўтар партрэта, здаецца, дэмакрат, але ягоны "твор" — рыхтык як у чарнасоценцаў.

Далейшыя росшукі вытокаў гэтага сацыялагічнага блефу прывёў мяне да тыднёвіка "Наша Ніва" (не б'ятайце, калі ласка, з былой "Нашай Нівай" Янкі Купалы і братоў І. і А. Луцкевічаў). Аказваецца, што сацыялагічнае "адкрыццё" беларусаў панам Чэкманам першыню апублікавана ў гэтай свабоднай і дэмакратычнай газеце, але пад іншым загаловам: "Народ хоча, каб было як раней". Назва,

Уладзімір КОНАН

ФРАНЦУЗСКАЯ ХВАРОБА Ў ЧАСОПІСЕ ПАНА ГЕДРОЙЦА

га руху, калі ж Расійская імперыя рухнула, зараза перакінулася на "левыя" партыі, глыбока пранікла ў арганізм расійскага грамадства. Пра сваіх "левых" дэмакратаў У. Ленін у свой час дасціпна сказаў: паскрабі і іншага бальшавіка — і выявіцца тыповы вялікарасійскі шавініст.

Сутнасць чарнасоценскай заразы зусім не ў іжненні да рэстаўрацыі царскай імперыі, як думаюць некаторыя дэмакраты; нават не ў антысемітызме, хоць юдафобства — яе невылучны сімптом. Шматаблічнае "праваслаўнае" чарнасоценства ў свой час прымірлася з бязбожным бальшавізмам, а сёння яго "ліберальна-дэмакратычная" разнавіднасць вітае праект нейкай карыкатуры на ЗША ў форме Злучаных Штатаў (альбо губерняў, што адно і тое ж). адзінай і непадзельнай Расіі ў межах да "кастрычніцкага перавароту" 1917 года. Ядро чарнасоценскай душы — адмаўленне этнацыянальнай, культурнай і дзяржаўнай самастойнасці беларусаў ды ўкраінцаў і як вынік — палітыка "інтэграцыі" Беларусі і Украіны ў складзе "агульнарускага" народа і Вялікай Расіі.

Пасля распаду Савецкага Саюза ў канцы 1991 года (а чарнасоценцы ўсіх колераў і аддзінняў лічачы былі СССР, насуперак міжнароднаму і былому савецкаму праву, Расіі) еўрапейскую прэзентацыю гэтай чарнасоценскай лухты аднойчы ўзяла на сябе папулярная французская газета "Фігаро". Нездзе ў 1992 ці 1993 годзе яна (хутчэй за ўсё з падачы расійскай эміграцыі, заражанай мікробам чарнасоценства) заявіла, быццам бы Беларусі ніколі не было ў гісторыі, а беларусы — выдумка бальшавікоў. Нягледзячы на шматлікія пратэсты з боку беларускіх патрыётаў, ні "Фігаро", ні наогул французскія сродкі інфармацыі, здаецца, не дэзаўгуравалі гэтага а злога паклёпу. Вось чаму ёсць усе падставы называць чарнасоценскае адмаўленне беларусаў (у еўрапейскай спрощанай інтэрпрэтацыі) французскай хваробай у яе, так сказаць, "нетрадыцыйнай" форме.

Звернемся цяпер да парыжскага часопіса пана Гедройца. Пра тое, што ўраджэнец нашага Мінска Ежы Гедройц выдае ў Парыжы польскі часопіс "Культура", я даведаўся з нашай добрай газеты "Голас Радзімы". Летась 30 лістапада яна змясціла пад рубрыкай "Хроніка беларускага жыцця" нататку рэфэрэнта Міжнароднай асацыяцыі беларусістаў (Маб) Лены Кізьловой пра "вялікае інтэр'ю беларускага пісьменніка Сяргея Дубаўца з загадчыкам кафедры славянскай філалогіі Вільнюскага ўніверсітэта, вядомым беларусістам [...] Валерыем Чакманам (Чэкманам) пад назваю "Беларусы хочучы, каб было як раней" ("Культура", Парыж, 1995, N 9, С. 119—134). Беларускі лінгвісты ведаюць В. Чэкмана, былога супрацоўніка Інстытута мовазнаўства Акадэміі навук Беларусі. Аказваецца, у Вільні ён па сумяшчальніцтве працуе над праектам "Фарміраванне новага геапалітычнага арэала ў Цэнтральнай Еўропе".

Паводле газетнай нататкі, В. Чэкман-сацыялаг "аб'ездзіў амаль усю Літву і Беларусь, апытаўшы звыш 300 чалавек". Вывады, да якіх прыйшоў Чэкман-сацыялаг, зазначае аўтар нататкі, не на карысць беларусаў: яны, "разачараваныя і знявераныя", не так шыра і

беларус.

Натуральна, я пачаў шукаць аўтэнтычны тэкст гэтага інтэр'ю, бо рэфэрат у жанры кароткай нататкі непазбежна схематызуе аўтарскую канцэпцыю. І знайшоў, як кажуць, сякеру пад лавай: парыжскі часопіс "Культура" пана Гедройца ёсць у бібліятэцы Нацыянальнага навукова-асветнага цэнтра імя Ф. Скарныны, які разам з Міжнароднай асацыяцыяй беларусістаў — найбольш інфармаваныя інстытуты адносна замежнай беларусістыкі. Аказалася, што газетная нататка нічоў не скажае ацэнкі і высновы пана Чэкмана. Заўважым, што гэты інтэр'ю чытач даведаецца шмат іншых "глобальных" адкрыццяў самадзейнага сацыялага. Заняўшы усю Беларусь сацыялагічнай "атакай сходу" і апытаўшы, верагодна, найбольшых ахвотнікаў да сумоўя з "чужаземцам" (а такія, ведаю са свайго боку, звычайна аказваюцца не беларусы, часцей антыбеларусы), пан Чэкман зрабіў "генеральныя" высновы адносна беларусаў, іхняй культуры, менталітэту.

У этна-рэлігійным плане "беларусы" (бяру гэтае слова ў двухоссе, бо яно не мае нічога агульнага з беларускай нацыяй) не любяць балтэстаў і мусульманаў; "найбольшая антыпатыя ў іх да грузінаў", на другім месцы ўзбекі. А яшчэ "для беларусаў фактычна не існуе Скандынавія". У аспекце культурным "для вялікай колькасці беларусаў у гарадах, фактычна для ўсіх (падкрэслена мною), па ўсіх адзнаках [...] родная мова ёсць расійская". Але справа не толькі ў мове, яна — "толькі сродак" (і гэта гаворыць прафесар філалогіі); справа ў тым, кажа Чэкман, што беларусы "сталі носьбітамі расійскай культуры".

Тут лінгвіст супярэчыць самому сабе, бо раней казаў пра бескультур'е і моўную "трасянку" сваіх анкетаваных 350-ці суразмоўцаў. Няжю "трасянка люмпенпралетарскага натоўпу ёсць вялікая расійская культура? Прыгаворваючы іх погляды ўсім беларусам, Чэкман-сацыялаг зазначае: "Каля 99% беларусаў выступаюць за супрацоўніцтва з Расіяй", ім "не трэба супрацоўнічаць ні з Англіяй, ні з Францыяй, ні з Польшчай, ані з кім наогул". Беларусам, аказваецца, не трэба мець нічога агульнага з Прыбалтыкай. У Беларусі "чым далей на ўсход, тым больш Польшча як бы наогул перастае існаваць".

У плане сацыяльна-палітычным, паводле Чэкмана, беларусы абсалютна бесперспектыўныя, бо ўглядаюцца толькі ў савецкую мінушчыну. Урэшце, паслухаем сацыялагічнае праорота паводле фармулёўкі самога Чэкмана: "І мне здаецца, што Беларусь — той адзіны, найбольш рэальны асяродак, дзе можна паспрабаваць адбудаваць тое, што было. Псіхалагічна людзі прынялі б гэта нармальна [...] Магчыма, растаўраццi СССР, калі СССР будзе толькі Беларусь. У межах беларускай палітычнай ментальнасці гэта будзе як тое, што павінна быць".

Вось такі партрэт "беларускай" нацыі (беларусаў як нацыі, а не 350-ці апытаных выпадковых насельнікаў Беларусі) з'явіўся на свет з падпэнджа прафесіянальнага лінгвіста і самадзейнага сацыялага, былога мінчука Чэкмана. Да таго ж партрэт гэты, аказваецца, рабіўся не толькі для ўласнай манаграфіі, але і на заказ.

праўду кажучы, дэзаўгуіруе адказы пана Чэкмана, бо пад паняццем "народ" можна разумець расійцаў, русіфікаваных яўрэяў і тутэйшых "рускамоўных", якія сёння надаюць "ментальную" дамінанту "дэмасу" на Зямлі Беларускай. Аднак гэта не мяняе сутнасці "беларусабойнага" інтэр'ю пана Чэкмана, за якое беларускае выданне нясе адказнасць перад нацыяй і гісторыяй. Праўда, сучасную "Нашу Ніву" чытае пераважна нацыянальна свядомая, адукаваная беларуская публіка ў Беларусі і за мяжой. Яна добра ведае, хто ёсць хто.

На жаль, больш чым наіўная, па-дзявочаму "нявінная" ў беларусазнаўстве Еўропа (не кажучы ўжо пра Азію і Амерыку) будзе глядзець на чэкманаўскую шыльду, прыклееную да Беларусі, а не на тысячгадовае Гістарычнае Дрэва беларускай нацыі (такое ўжо наканаванае сучаснай цывілізацыяй — глядзець не ў твар чалавека і нацыі, а на іхнюю "сацыялагічную" анкету). Гэта прымусіла мяне даць свае адказы на асноўныя ацэнкі і высновы пана Чэкмана. Няхай прабаваць мяне свядомыя беларусы (а яны і толькі яны маюць права прэтэндаваць на пратэст партрэта беларускай нацыі), калі прывідацца закрываць вядомыя, як штодзённая малітва, ісціны, якія ігнаруюць штодзённым друк канфармісцкага кірунку.

З пункту погляду навуковай сацыялогіі эскурсы пана Чэкмана ў сферу беларускага менталітэту — усяго толькі банальнае аматарства. Нават у чыста колькасных адносінах (чыхай даруе мне лінгвіст, які ўзяўся не за зваю справу) не навука, а звыклая сёння пашэхонская пагулянка па Беларусі. Нельга зур'ёзна адносіцца да сацыялага, які экстрапалюе адказы 350-ці выпадковых людзей на ўвесь народ, больш таго, нацыю. Мая былая аспірантка, праводзячы прафесіянальнае сацыялагічнае даследаванне толькі аўдыторыі беларускіх тэатраў Мінска, распаўсюдзіла і апрацавала звыш дзюх тысяч анкет, у якіх былі, між іншым, звесткі пра нацыянальнасць, узрост, адукацыю, род заняткаў. У агульнай сацыялагічную мадэль тэатральнай аўдыторыі ўводзіліся папраўкі паводле апытання экспертаў — тэатразнаўцаў, рэжысёраў, эстэтыкаў. Між тым В. Чэкман прапанаваў для еўрапейскага інстытута, дзе, магчыма, першы раз чуюць пра Беларусь, карыкатурную мадэль беларускай нацыі, праігнараваўшы аб'ектыўную статыстыку, вынікі апошняга перапісу насельніцтва і думку экспертаў.

У аспекце якасным узнікае пытанне: што разумее даследчык пад этнонімам "беларусы"? Калі ўсіх, хто жыве ў Беларусі, ёсць беларускі пірог з вындлінай, п'е "Белую Русь" і "Зуброўку", то ягоныя інфарматыры, якія, паводле ацэнак самога Чэкмана, страцілі асноўныя прыкметы беларускасці, былі хутчэй за ўсё антыбеларусы (па аналогіі з натурфіласофскімі апазіцыямі: часціцы — антычасціцы, свет — антысвет). Гэта ў Францыі ўсе жыхары называюцца французамі, хоць не заўсёды этнічнымі, карэньмі. Бо з чаго пачынае польскі, расійскі, арабскі ці іншы эмігрант у Францыі? З таго, што інтэграцуе ў французскім грамадстве, вывучае яго мову, даласоўваецца да французскага менталітэту. А ў глыбіні душы і ў асяроддзі сваёй эмігранцкай абшчыны захоўвае, калі хоча, мову і звычкі сваіх бацькоў.

Калі ж разбагаце, то пры жаданні адкрыць сваю школу, газету, каледж — на свае ўласныя сродкі. У рэшце рэшт пападае ў глыбіню натуральнай французскай асіміляцыі, а збо, падзарабіўшы валюту, вяртаецца на бацькаўшчыну.

Між тым у Беларусі апошнія два стагоддзі адбывалася нешта зусім іншае, незразумелае еўрапейскаму чалавеку з гармальнай прававой свядомасцю. Адбывалася каланізацыя краіны з тысячгадовай культурнай і дзяржаўнай традыцыяй з двух бакоў — Усходніх і Заходніх "вучоных" (паводле Купалавай трагікамедыі "Тутэйшыя"). Не буду тут закранаць гэтай праблемы фальшывага месіянаства імперскага кшталту. Напачатку толькі пра вынікі гаспадарання бальшавіцкага імперыялізму ў Беларусі: вынікі нацыянальнага Адраджэння 1917—1920 гг., пазней у дэфармаванай форме ў рамках БССР 20-х гадоў, зліквідаваны. Беларускія школы ўсіх ступеняў гвалтоўна выцеснены расійскімі, нацыянальная культурная эліта знішчана, яе рэшткі падаўлены і дэфармаваны; а сялянства, — тое "ўлонне", якое няспынна ўзнаўляла нацыю, — зліквідавана ў працэсе калектывізацыі. У выніку свядомымі беларусамі ў Беларусі засталіся крыху больш адной трэці яе насельнікаў. Прыкладна столькі, колькі галасавала на прэзідэнцкіх выбарах за Зянона Пазніка і Станіслава Шушкевіча. Але гэтай "рэшткі", таго Боскага дару, ад якога можа нанюў адрадаўца Беларусі, пан Чэкман "не заўважыў". А можа, не захацеў убачыць?

Але, магчыма, адраджэнне, альбо ўвакрасненне гістарычных нацыяў для пана Чэкмана — занадта метафізічная альбо містычная праблема? У такім выпадку спытаемся ў яго: як жа Вы, шануны лінгвіст, які прэтэндуе на званне сацыялага і палітолага, не заўважылі паларызацыі насельніцтва, яе расколатасці на беларусаў і антыбеларусаў? Паміж імі апынулася аморфная маса, той "дэмас", які пойдзе за тым, хто возьме ўладу, падпарадкаваўшы сабе эканоміку і дзяржаўныя структуры. Зноў жа, тут ёсць яшчэ адна праблема, і яна мае свой евангельскі архетып. Напачатку эпізод сустрэчы Хрыста з самаранкай ля студні Якуба: "Прыходзіць жанчына з Самарыі зачарпнуць вады. Ісус звяртаецца да яе: дай мне напіцца [...]. Жанчына самаранская кажа Яму: "як Ты, Юдэй, просіш піць у мяне, Самаранкі? Бо Юдзі з Самаранамі не маюць зносін" (Ян 4:7—9).

Той хімерны этнас, які Вы, пан Чэкман, прэзентуеце Еўропе, гэта не беларус, а ягоны антаганіст. У беларускай чарадзейнай казцы "Таратурка" ёсць ягоны міфалагічны архетып: Юда-Антыюда Беззаконная галава. Падвойнае самаадмаўленне ў самім імені. І вось мая парада Вам, шануны калега: забярыце Ваш фальшывы, калі не скажаце мацней, "партрэт" беларуса і павесце яго на цвічок у адным патаемным месцы. Гэтым Вы зрабіліце сябе як лінгвіста і беларусіста.

То ці жыве Беларусь, спытаюць у мяне, працягваючы мае нататкі. Жыве і, з Боскай дапамогаю, перажыве "свайго" Леваіфана, які некалі праглынуў яе і трымаў у сваім ненажэрным чэраве амаль тры стагоддзі. Праглынуў, але не змог да канца "пераварыць", падавіўся "рэшткаю". Па малітвах яе пракоўва. Як у біблейскага Іоны: "...Із чрева адова вопль мой, услышал еси глас мой". Гэтая "рэштка", што галасавала за вольную і незалежную Беларусь, колькаска наша калія адной трэці выбаршчыкаў, якія прынялі ўдзел у травенскім галасаванні 1994 года. Калі ўлічыць тых маладых беларусаў, якія яшчэ не мелі права голасу, урэшце, і тых, дарослых высюкаў, якіх ашукала хлусліва прапаганда, то нас, беларусаў, рэальна існуючых і магчымых, у будучыні, больш паловы насельніцтва краіны. Яе якраз не заўважыў літоўска-жэнеўскі сацыялаг. Не захацеў пашукаць. Бо беларусы не любяць "высоўвацца", не хочучы спявацца, як след не пасябраваўшы з суразмоўцам.

Прыгавдаецца гаворка ў кінатэатры "Перамога" на прэзентацыі аднога фільма польскага рэжысёра Ф. Фалька. Шмат гаварылі два расійскія "афганцы", што выпадкова аказаліся ў Мінску, гаварылі яўрэі ды іншыя рускамоўныя. А беларуская большасць маўчала. На добрай беларускай мове гаварыў польскі дыпламат Галкоўскі. Такі наш нацыянальны характар. Тут беларусы бліжэй да фінаў і шведоў, у той час як расійцы бліжэй да гаваркі і адкрытых амерыканцаў.

У рэшце рэшт справа не ў масавасці. Нацыянальны тып беларусаў, як усякая іншая нацыя, вызначае яе эліта. Прыгавдаюцца колішнія бальшавіцкія падручнікі ўсеагульнай гісторыі. Ад выдання да выдання, дзесяцігоддзямі паўтаралася дурная насмешка над каралём Людовікам XIV, які некалі гаварыў: Францыя — гэта Я! Між тым, у гэтых каралеўскіх словах ёсць простая, амаль дзіцячая, і разам з тым глыбокая, амаль містычная, праўда. Не вызначае жа вобраз і сімвал Францыі па розных рэнегатах, кантрабандыстах, спекулянтах і сучанерах.

Вось і сёння кожны, хто захаваў вернасць Маці-Беларусі, яе мове, традыцыі і сімволіцы, мае права і абавязак сказаць: Беларусь і беларусы — гэта Я! І не б'ятайце нас, шануныя панове, з іншымі.

нашай Бацькаўшчыны, працываенне ўдмлівае, глыбокае, аб'ектыўнае, працягваецца ў шостым за мінулы год нумары часопіса "Беларуская мінуўшчына". Чытачы, зацікаўленыя лепшым веданнем таго, як жылі беларусы і іншыя народы ў розныя часы, знойдуць для сябе шэраг аргументаваных матэрыялаў. Прынамсі, Л. Лойка выступае з артыкулам "Рэспубліка і яе эпоха".

Як вядома, 24 кастрычніка 1995 года споўнілася дзевяце гадоў з дня распаду Рэчы Паспалітай. Як сведчыць аўтар, "юбілей, на жаль, застаўся ў баку і ад увагі цэнтральнай прэсы. Відавочна, адбылося гэта таму, што многім дзяржаўным кіраўнікам, палітычным дзеячам і журналістам меркаванне аб важнасці ролі Рэчы Паспалітай у гісторыі Беларусі падаецца спрэчным. Няма і такіх, хто наогул адноўна ставіцца да гэтай дзяржавы (альбо па палітычных матывах, альбо з-за недахопу ведаў). Для іх перш за ўсё і публікуем мы гэты артыкул".

Далёка не ўсе ведаюць, але пра гэта сведчыць шэраг гістарычных крыніц, што на тэрыторыі старажытнай Беларусі ў справах святых і судных улада належала святарскай арыстакратычнай кастцы крэваў. Пра гэта развагі В. Чаропкі ў артыкуле "Крэвы". А

У. Арлоў і Г. Сагановіч працягваюць "Гісторыю Беларусі: год за годам". У нумары прадстаўлены наступныя гады: "1791. Сейм Рэчы Паспалітай прымае Канстытуцыю"; "1793. Другі падзел Рэчы Паспалітай"; "1794. Паўстанне Тадэвіша Касцюшкі"; "1795. Трэці падзел Рэчы Паспалітай".

Адна са старонак вайны са Швецыяй, што пачалася ў 1654 годзе, узнаўляецца ў нарысе В. Літвіна "Бітва за Варшаву". А. Лакотка ("Здзірванелы курган векавечны...") звяртаецца да пахавальнай абраднасці беларусаў. А. Соніч ("Гібель Нямігі") запрашае прайсціся вуліцамі старога Мінска.

Яшчэ ў 1972 годзе ў замежжы выйшла гістарычная манаграфія П. Урбана "У святле гістарычных фактаў", аўтар якой палемізаваў з Л. Абэцэдарскім. Паводле меркаванняў апошняга, улада ў ВКЛ належала літоўскім феодалам. Іншай думкі прытрымліваецца П. Урбан. Гэта яскрава відаць з урывка "Хто панаваў у Вялікім княстве?", апублікаванага ў "БМ". Тут жа змешчаны артыкул "Па слядах Францішка Скарыны", напісаны вядомай дзялячкай беларускай дыяспары, удавой старшынні рады БНР Р. Жук-Грышкевіч.

Беларускі фонд Сораса і прыватнае выдавецтва "Паліфак" вырашылі выдаць мастацкі альбом "Гістарычныя сядзібы Беларусі". У аўтарскі калектыў уваходзіць і А. Карлюкевіч. Аб некаторых момантах паездкі па гістарычных мясцінах ён раскажа ў нататках "Дом інвалідаў".

У. Анісковіч ("Новы дом мінулага") падрабязна знаёміць з Мінскім абласным краязнаўчым музеем, што знаходзіцца ў Маладзечне.

Несумненна прыцягне ўвагу чытачоў артыкул С. Асіноўскага "Очерки супраць Нарысаў", або Што такое "матэрыялістычнае разуменне гісторыі". Гаворка ідзе пра дапаможнік для вайскоўцаў "Очерки военной истории Белоруссии", пра якія інакш як пра псеўданавуковыя не скажаш. М. Барчак ("Апошні ўзлет?") аглядае кнігі на гістарычную тэматыку, якія выйшлі апошнім часам.

Ёсць у нумары і іншыя цікавыя матэрыялы: "Ціхі прытулак, або Чацвёртае адроджэнне М. Пішчэўкі і Н. Старковай", "Западно-русизм" па-гомельску" У. Качаткова, "...Захаваўшы для нашчадкаў" М. Шумейкі, "Невідаваты ад нас не выйдзеш..." У. Міхнюка, "Эмігранты" У. Снапкоўскага, "Каму і як захоўваць дакументальную спадчыну кануністаў?" Р. Платонава...

ВАБНАСЦЬ ЯГО ВЯЛІКАСЦІ ФАЛЬКЛОРУ

Хоць вынікі цывілізацыі, часам, не лепшым чынам уплываюць на культуру, прынамсі, пачынаюць забывацца традыцыйныя звычкі, абрады, усё радзей пачуеш арыгінальную народную песню, але гэта не значыць, што фальклор памірае. На шчасце, знаходзяцца (безумоўна, найперш у вёсцы) людзі, якіх вобіць характава першароднасці. Тым больш прыемна, што яны трапляюць у поле зроку даследчыкаў, а ў выніку з'яўляюцца новымі запісамі вусна-паэтычнай творчасці народа.

Выдавецтва "Універсітэцкае" вырашыла зрабіць асобны з іх набыткам грамадскасці.

А ў выніку распачало выпуск серыі кніг. Нядаўна пабачыла першая з іх — "Беларускі фальклор у сучасных запісах. Традыцыйныя жанры", а калі канкрэтней, дык гэта фальклор, запісаны на Міншчыне. Укладанне вусных твораў — вядомага даследчыка фальклору В. Ліцвінкі, а ўкладанне музычнай часткі — Г. Кутырова. Застаецца толькі спадзявацца, што выданне не пройдзе німа кіраўнікоў мастацкай самадзейнасці, бо многія з запісаў, прадстаўленых у кнізе, так і просяцца на сцэну.

ТВОРЫ Івана Шамякіна ўваходзілі ў наша свядомае жыццё ў 50-я гады. Тады мы, вясковія школьнікі, з захапленнем зачытвавалі самі і раілі сваім аднакласнікам абавязкова пазнаёміцца з аповесцю "Помста", раманамі "Глыбокая пльня", "У добры час". Дзякуючы любімай выкладчыцы беларускай літаратуры Ніне Іпалітаўне Куракевіч перад намі адкрываліся таямніцы мілагучнага роднага слова, мы вучыліся спасцігаць эстэтычную асалоду мастацкіх твораў. З іх, а таксама з успамінаў дарослых, нам, дзесяці гадовым, якія перажылі яе ў немаўляцкім узросце, яна ўяўлялася, як нейкі страшэнны

той" сястры Машы, дасціпны гумар у абмалёўцы Шыковіча. Своеасаблівай рэакцыяй моладзі на тагачасную адлакіраваную рэчаіснасць уяўляліся піжонства і пазёрства Славіка Шыковіча. Сумненні выклікала паталагічная рэўнасць Галіны Адамаўны, жонкі Яраша.

Уражанні ад працываеннага ў далёкія школьныя і студэнцкія гады засталіся ў памяці на ўсё жыццё. Яны і сёння настолькі моцныя і свежыя, нібы і не было тых трыццаці—сарака гадоў, якія прамільгнулі з маланкавай хуткасцю.

Дык у чым жа сакрэт папулярнасці твораў І. Шамякіна? Што ў іх з псіхалогіі прайшло апрацаваць, вытрымала

"Ён уважліва ўглядаецца ў жыццё, — разважае У. Гніламёдаў, — шукаючы ў ім цікавае, характэрнае, тыповае, абаяльнае пры гэтым на дакладныя даныя сацыялогіі і статыстыкі".

Перавагу сацыяльна-публіцыстычнага перад вобразным адлюстраваннем асабліва ў рамане "Петраград—Брэст" сцвярджае В. Каваленка. "Трэба сказаць, — зазначае ён, — што ўся творчасць І. Шамякіна вызначаецца падкрэсленай сацыяльнай аналітычнасцю, перавагай пошукаў грамадска-сэнсавага вырашэння жыццёвых калізій перад задачкамі чыста вобразнага адлюстравання. З яшчэ большай выразнасцю гэтая тэндэн-

НА АТЛАНТАХ З'ЯМЛЯ ТРЫМАЕЦЦА

прывід. З твораў А. Шамякіна, можна сказаць, пачыналася маё свядомае вывучэнне беларускай пасляваеннай прозы і ў першую чаргу асэнсаванне яе ваеннай тэматыкі.

Кожнае пакаленне знаходзіць у мастацкай літаратуры тое, што найбольш імпануе яго ўзросту, настрою. Памятаю, як хвалявала нас мужнасць і адданасць Радзіме простых, зусім звычайных людзей, герояў рамана "Глыбокая пльня", якім воляй лёсу і абставін наканавана было стаць партызанамі, змагарамі за незалежнасць роднай зямлі (Таццяна, Мікалай і Карп Маеўскія, Жэнька Лубяна, Насця і Андрэй Буйскія, урач Алена Рыгораўна і інш.).

З асаблівай зацікаўленасцю ўспрымалася тагачасная моладдзю рамантика светлых юнацкіх пачуццяў Таццяны Маеўскай і Жэнькі Лубяна ("Глыбокая пльня"), Максіма Лескаўца і Машы ("У добры час"), Алёшы Касцянка і Раі ("Крыніцы"), Сашы Траянавай і Пятра Шапятовіча (пэнталогія "Трывожнае шчасце"). Калі ў перыядычным друку (здаецца, у газеце "Чырвоная змена") пачала публікавацца першая частка пэнталогіі — "Непаўторная вясна", — чытачы не маглі дачакацца наступнага нумара.

У першай палавіне 60-х гадоў з'явіўся раман І. Шамякіна "Сэрца на далоні". Тады ж, у мае студэнцкія гады, на філалагічным факультэце пад кіраўніцтвам І. Навуменкі адбыўся дыспут, на якім бурна абмяркоўваліся дасягненні аўтара, нешта ўхвалялася, штосьці аспрэчвалася. Мне ж асабліва падабаліся неардынарнасць як знешніх, так і псіхалагічных характарыстык доктара Яраша, яго абаяльная прыцягальнасць, дасканаласць прафесійнага майстэрства, гарманічная прывабнасць "зала-

З аднакласнікамі. 1936 г.

праверку часам?

Сёння для мяне, як радавога чытача, зусім не мае значэння, якія пасады займалі Бародка, Гукан, Ігнатовіч і іншыя кіраўнікі, а дакладней, партакраты розных рангаў. Я не ўлаўліваю ў іх характарах рысаў жывых людзей. Гэта хутчэй людзі-схемы, якія дзейнічаюць у зададзеным парадку дзеля нейкіх палітычных гульняў. Але палітыка не мая стыхія. Палітыкі не вечныя. Яны прыходзяць і адыходзяць, а народ застаецца, застаецца яго культура, мова, літаратура.

Мастацкі твор не павінен быць толькі рупарам ідэй, прывязкай да пэўнага часу. Жыццё пастаянна падкідае новыя надзённыя праблемы, за якімі немагчыма ўгнацца. Ды і ці варта гэта рабіць?

Адметнасць таленту І. Шамякіна тым не менш у яго грамадзянскай скіраванасці. Мусіць, кожны з даследчыкаў, хто пісаў пра яго творчасць, не абыходзіць увагай яе актуальнасць, уменне надзённа адклікацца на патрэбы часу.

Са Сцяпанам Александровічам. 1973 г.

Паўлюк ПРАНУЗА

ІВАНУ ШАМЯКІНУ

ДА 75-ГОДДЗЯ НАРАДЖЭННЯ

Ці ў майскай просені нябёсы,
Ці белы кужаль тчэ зіма,
Калыска, сонца твайго лёсу
Кут — незабыўная Карма.

Пачуў тут ціхі пошум бору,
Спеў салаўя, звон ручайка.
Адсюль на светлыя прасторы
Шлях пачынаўся юнака.

Калі ж паклікала краіна,
Пад гул бамбёжак і гармат
Данёс ты помсту да Берліна
Як мужны патрыёт-салдат.

З тваіх крыніц празрыстых, чыстых
Мы п'ём,
Глыбокая ў іх пльня.
Сумленна, сэрцам памяністым
Народу служыш, верны сын.

Сустрэча ў вайсковым гарнізоне. 1995 г.

цыя ўвасобілася ў раманах "Петраград—Брэст". Можна нават адчуць, што ў гэтым творы выяўляецца ўжо жанравы зародак палітычнага рамана.

Узмацненне публіцыстычнага пафасу становіцца адной з асноўных тэндэнцый грамадскага мыслення апошняга дзесяцігоддзя, што прыкмячаецца і ў творах І. Шамякіна асабліва апошніх гадоў (роман "Злая зорка", апавесці "Бумеранг", "Сатанінскі тур", "Падзенне" і інш.).

У роздуме над глабальнымі праблемамі сучаснасці, як выжыванне чалавецтва перад пагрозай ядзерных катаклізмаў, узаемаадносін асобы і грамадства, бацькоў і дзяцей, чуюцца невымерны чалавечы боль, трагізм. У духоўным адраджэнні бацька адзіная магчымасць засцерагчы грамадства ад канчатковай дэградацыі і выстаяць у змаганні з разбуральнымі сіламі стыхіі. Менавіта да такой высновы прыходзіць пасля прачытання многіх твораў беларускіх пісьменнікаў (апавяданне І. Пташнікава "Львы", апавесць А. Адамовіча "Апошняя пастараль", роман І. Шамякіна "Злая зорка", п'еса А. Ждана "Салгалі Богу, салгалі" і інш.). "Галактычны боль" (В. Зуёнак), які пасля чарнобыльскай катастрофы прычыніўся да лёсу кожнай беларускай сям'і, як бы сцірае межы паміж рэальным і ўяўным, сацыяльным і эстэтычным, прымушаючы ўзняцца над палітычнымі амбіцыямі і вузкапартыйнымі інтарэсамі.

Адным словам пераконваешся яшчэ раз, што самым сапраўдным крытэрыем эстэтычнай вартасці мастацкага твора з'яўляецца спрадвечная, агульначалавечы каштоўнасці, гуманістычныя ідэалы. Прадыктаванае ім мастацка-вобразнае ўвасабленне праўды жыцця дазваляе пісьменніку ўзняцца над сваім часам і ўпісацца ў вечнасць. Дзэдэмона і Атэла, Яга і кароль Лір у стагоддзях увекавечаны геніем Шэкспіра дзякуючы таму, што іх перажыванні, складаныя перыпетыі чалавечых узаемаадносін сталі прыналежнымі да ўсіх эпох. Тое ж можна сказаць і пра герояў А. Бальзака, Л. Талстага, І. Тургенева, якія перажылі свой час.

У творах І. Шамякіна найбольш запамінаюцца характары моцныя, манументальныя, нібы ўпаяныя ў вечнасць: стары настаўнік Даніла Платонавіч Шаблюк, урач Наталля Пятроўна Груздовіч ("Крыніцы"), пісьменнік Шыковіч, доктар Савіч і яго дачка Зося ("Сэрца на далоні"), Максім Карнач ("Атланты і карыятыды"), Іван Васільевіч Антанюк, Марына Аляксееўна Казюра ("Снежныя зімы") і іншыя. Узятая з прыроды, яны прыйшлі ў кнігі пісьменніка ад зямлі, з самых глыбінняў народнага жыцця. У іх характарах сканцэнтравана высокая духоўнасць беларускага народа.

Героі І. Шамякіна блізкія і сімпатычныя чытачу менавіта сваімі гуманістычнымі памкненнямі. Настаўніца Надзея Іванаўна ўсынавіла дваіх чужых дзяцей, якіх кінуў бацька, а маці памерла (апавяданне "Непрыгожая"). Тацяна Маеўская ("Глыбокая плынь") ратуе яўрэйскага хлопчыка, выдаючы яго за сына. Пісьменнік Шыковіч узнаўляе справядлівасць, рэабілітуючы добрае імя доктара Савіча, незаслужана аблыгананага ў заблытанай падпольнай барацьбе. Анна Отаўна, немка па нацыянальнасці, застаецца вернай клятве Гіпакрата і з годнасцю выконвае абавязак урача, узвышаючыся над нянавісцю антаганістычных варагуючых лагераў.

Як відаць, прадстаўнікам медыцынскага персаналу асабліва пашанцавала. Іх можна сустрэць на старонках многіх твораў І. Шамякіна, што абумоўлена перш за ўсё яго асабістай прыхільнасцю: "Яшчэ ў арміі, — прыгадвае пісьменнік, — я цвёрда вырашыў перакваліфікавацца — пайсці працаваць настаўнікам, выкладчыкам літаратуры і мовы. Прыехаўшы да жонкі, якая працавала фельчарам у вёсцы Пракопаўка Церахуўскага раёна, я лёгка здзейсніў свой намер: мяне адразу абралі сакратаром тэрытарыяльнай партарганізацыі, а дырэктар школы з задавальненнем узяў мяне на працу".

Як і Саша Траянава, жонка пісьменніка працавала фельчарам. Наконт рашэння

перакваліфікавацца вярта патлумачыць, што ў 1940 г. І. Шамякін скончыў Гомельскі тэхнікум будаўнічых матэрыялаў. З першага курса, паводле ўласнага прызначэння, яго "правала" на вершы. На трэцім курсе стаў адным з актыўных членаў літаб'яднання пры "Гомельскай праўдзе". Пачынаў з вершаў, але на абмеркаванні асмеліўся даць першае апавяданне, зноў жа аўтабіяграфічнае, пра дзяўчыну-фельчара.

Насуперак матэрыяльным нястачам, неўладкаванасці пасляваеннага сямейнага побыту, у 1946 г. пісьменнік збірае матэрыял для будучага рамана пра беларускіх партызан. "Вялікую дапамогу ў гэтым, — як засведчана ў яго аўтабіяграфіі, — аказвала жонка, якая падчас акупацыі жыла ў бацькі. Урэшце магу прызнацца крытыкам, што вобраз Тацяны Маеўскай у многіх сваіх рысах, біяграфічных і псіхалагічных, я спісаў з жонкі".

Нават там, дзе мастацкія вобразы не маюць рэальных прататыпаў, у іх усё роўна адчуваецца моцная, амаль дакументальная аснова, нібы пісьменнік нездарок падгледзеў іх у службовых кабінетах, на вясковых або гарадскіх вуліцах. Эпічныя палотны І. Шамякіна густа населены шматлікімі персанажамі, прадстаўнікамі самых розных сацыяльных пластоў: партыйныя функцыянеры, апаратчыкі, кіраўнікі розных рангаў — ад мясцовага да рэспубліканскага маштабу, партызаны і кадравыя ваенныя, мужчыны і жанчыны, вясковыя, рабочыя, інтэлігенцыя, пенсіянеры і моладзь. У лепшых сваіх варыянтах гэта натурны актыўны дзейсны, паграмадзянску сумленныя. Яны, як правіла, паслядоўна аберагаюць трывалыя асновы народнай маралі і этыкі, захоўваючы непарушнасць сямейных устояў.

Трэба сказаць, што паводзіны і ўчынкi герояў прозы І. Шамякіна ў асноўным псіхалагічна матываваныя, а сямейныя і грамадскія канфлікты вывераны логікай жыцця. Пісьменнік, як правіла, умее знаходзіць займальныя сюжэты, удалыя і праўдападобныя рашэнні жыццёвых калізій. З самага пачатку яго твораў падзеі развіваюцца імкліва і напружана, тым самым запалняючы чытача, які наўрад ці здолее адарвацца, пакуль не будзе перагорнута апошняя старонка.

У развіцці сюжэтнай лініі нярэдка пераплятаюцца падзеі сучаснасці і гістарычнай даўнасці. Гістарычная падсветка прысутнічае шмат у якіх творах пісьменніка (романы "Сэрца на далоні", "Снежныя зімы", "Вазьму твой боль"), а ў апавесцях "Гандлярка і паэт", "Шлюбная ноч" яго ўвага цалкам скіравана да гераічнай памяці вогненых гадоў. Праз пазтызацыю пачуццяў кахання ўдалося "зазірнуць" у таямніцы чалавечай душы, адкрыць у ёй нерэалізаваныя патэнцыяльныя магчымасці. Дзіўныя метамарфозы адбываюцца з Вольгай Ляновіч, якую ўсе ведаюць як гандлярку, жанчыну грубую, згаістычную. Каханне прасвятляе і ачышчае яе душу, яна па-іншаму пачынае глядзець на людзей і свет, які абкружае яе, згаістычныя памкненні саступаюць месца гуманнасці, самаахвярнасці.

Эпізоды драматычнага кахання ў гады ваеннага ліхалецця ў апавесці "Шлюбная ноч", выпісаныя з густам і пачуццём меры, з'яўляюцца сапраўднай удачай, сведчаннем высокай эстэтычнай культуры творцы.

Пры ўсёй вастрэні ўспрымання надзённай рэчаіснасці, адчуванні яе драматызму і нават трагізму жыццё ў творах І. Шамякіна павернута ў асноўным сваімі светлымі бакамі. Яно шматгалосае, шматколернае, шматграннае, здольнае абудзіць у чытача пачуцці добрыя і прыгожыя, закрануць тонкія і далікатныя струны яго душы.

Уклад пісьменніка ў беларускую літаратуру цяжка пераацаніць. За паўстагоддзя І. Шамякін узяў такія агромністыя жыццёвыя пласты, абжыў такую велізарную дзялянку, што і сам нястомны працаўнік, як і яго героі, уяўляецца не інакш як атлантам, тытанам духу, які ўтрымлівае на сваіх плячах зямныя і нябесныя сферы.

Нахай жа з гадамі не збаўляецца працоўны імпульт пісьменніка, не запавольваецца імклівае яго творчай хады, а ўдзячныя чытачы зачытваюцца новымі творами!

Люба ГАРЭЛІК

Фота Ул. КРУКА і А. МАЦЮША

З дачкой Тацянай. 1962 г.

Аўтограф на памяць. 1972 г.

З Сямёнам Шарэцікім... Яшчэ не Старшынёй Вярхоўнага Савета. 1987 г.

На "Гомсельмашы". 1978 г.

ЯКІМ БЫЦЬ
ПАДРУЧНИКУ
ПА ГІСТОРЫІ...

Гэтае пытанне сёння хвалюе многіх. І найперш тых, хто рупіцца за лёс Бацькаўшчыны, хоча, каб падрастаючае пакаленне добра ведала радавод свайго народа, а не выходзіла па кнігах, у якіх замест гістарычных фактаў пераважаюць фальсіфікаваныя ідэалагічныя канцэпцыі. Надаючы вялікае значэнне гэтым аспектам, рэдакцыя "Беларускага гістарычнага часопіса" і "Настаўніцкай газеты" правялі заочны "круглы стол", што так і называўся — "Якім быць падручніку па гісторыі". Вёў яго галоўны рэдактар "БГЧ" В. Кушнер, а з матэрыяламі можна пазнаёміцца ў чацвёртым за мінулы год нумары "Беларускага гістарычнага часопіса".

Змешчаны і шэраг іншых матэрыялаў, што дазваляюць лепш зразумець асобныя моманты нацыянальнай гісторыі, а да некаторых з іх звярнуцца ці не ўпершыню. У прыватнасці, апублікаваны артыкулы С. Рудовіча "Пошукі шляхоў да беларускай дзяржаўнасці (1917 г.)", Г. Лаўровіч і С. Серады "Адукацыя на Беларусі ў апошняй чвэрці XVIII ст.", В. Шайкова "Полацкая езуіцкая акадэмія (1812—1820 гг.)", А. Дзярновіча "Метрыка ВКЛ аб адносінах Вялікага княства Літоўскага і Святой Рымскай імперыі", А. Гужалоўскага "Нацыянальны музей гісторыі і культуры Беларусі — у пошуках вытокаў" і іншыя. Пад рубрыкай "Людзі гістарычнай навукі" В. Грыцкевіч расказвае пра М. Улашчыка ("Вывучэнне гісторыі Радзімы — галоўнае ў яго жыцці").

"З ДРУКАРНІ ПАНА
МАРЦІНА КУХТЫ"

Хто не ведае гэтага радка Максіма Багдановіча? Безнадзейна хворы паэт, калі на ўратаванне не было спадзявання, у апошнія хвіліны загадаў асобныя моманты свайго нядоўгага жыцця. Успомнілася яму, як радаваўся ў 1913 годзе выхаду свайго першага і адзінай кнігі. Прыгадаў, як шмат зрабіў дзеля з'яўлення "Вянка віленскі друкар і выдавец Марцін Міхайлавіч Кухта. І ляглі на паперу радкі:

У краіне светлай, дзе я ўміраю,
У белым доме ля сінняй бухты,
Я не самотны, я кнігу маю
З друкарні пана Марціна Кухты.

На сёлетні год прыпадае юбілей, які мае самае непасрэднае дачыненне да яго, Марціна Кухты. Спаўняецца 90 гадоў, як Марцін Міхайлавіч заснаваў у Вільні друкарню з правам выпуску кніг, газет і часопісаў. Як гаварылася ў дазволе, на еўрапейскіх мовах. А еўрапейскай мовай для пана М. Кухты была і беларуская. Дзякуючы яму, пабачылі свет творы не толькі М. Багдановіча, а і Ф. Багушэвіча, К. Буйло, М. Гарэцкага, Цёткі, Я. Коласа... Выходзілі ў яго друкарні беларускія календары, выпускаліся калектыўныя зборнікі, розныя спеўнікі. 10 лістапада (па новым стылі — 23) 1906 года пабачыў свет першы нумар газеты "Наша Ніва".

Друкарня праіснавала, як сведчаць энцыклапедычныя даведнікі, да 1916—1917 гадоў. На жаль, не шмат яны гавораць пра самога выдаўца. Называецца год нараджэння М. Кухты — 1875, указваецца пры гэтым Ковенская губерня. Пад пытаннем стаіць год смерці — 1942...

Магчыма (а ў гэта верыцца), з цягам часу мы ўсё ж больш даведаемся пра таго, хто гэтак шмат зрабіў на ніве беларускага Адраджэння. А пакуль...

Пакуль згадаем, што 90 гадоў назад М. Кухта пачаў выпускаць беларускія кнігі, удзяляючы вялікую ўвагу, што сімпатэматычна, творам забароненым цензурай.

ВЫХОЎВАЦЬ
ТРЭБА
ЗМАЛКУ...

Любіць свой народ, зямлю сваю — гэта і змалку далучацца да таго, што называлася на працягу стагоддзяў. А да такіх важкіх набыткаў, як вядома, адносіцца і духоўная спадчына беларусаў, у якую арганічна ўваходзіць даўні свят. Далучыцца да іх зноўчэ дзеткі, калі настаўнікі і выхавальнікі, пакармістаўшыся даламожнікам "Восенскія святы", выпушчанымі Беларускай навукова-метадычным цэнтрам гульні і цацкі (укладанне А. Лозкі), правядуць з імі розныя мерапрыемствы. А ў выніку і маленькія грамадзяне адчуваюць сябе беларусамі.

У ВІХУРЫ
ШТОДЗЁННЫХ
БУДЗЁННЫХ
ПАДЗЕЙ

ЛЯ ФАНТАНА

Ля фантана, ля фантана
Плошча ўся была прыбраная —
Святкаваць сабраўся горад
Вызвалення юбілей.
Ля фантана, ля фантана
Адчынялі краму рана,
Неслі ў сумках гаспадыні
Цукар, воцат і алей.

Ля фантана, ля фантана
Пах заморскага банана
З пахам яблыкаў фарштацкіх
Змешваў ветрык малады.
Ля фантана, ля фантана,
Абкружыўшы ветэрана,
Дзэці слухалі аповяд
Пра васенныя гады.

Ля фантана, ля фантана
Рагатала апантана
І піла з бутэлек піва
Хлопцаў шумная гурма.
Ля фантана, ля фантана
Маладзенькая пугана
Цуд каханья абяцала
(Як вядома, не дарма).

Ля фантана, ля фантана
Назіралі закахана
За унікамі бабулькі.
Разгараўся летні дзень.
Ля фантана, ля фантана
Маршы граў аркестр старанна,
І з нястомнага фантана
Біў вясёлкавы струмень.

СМАК
НЕЗАЛЕЖНАСЦІ

Жанчыны паважаюць незалежнасць
Учынка, меркавання, пачуцця.
Але ж саюз з мужчынам —
непазбежнасць,
Закон жывой прыроды і жыцця.

Ва ўсе часы было: сям'я — святыня.
Сапраўднае каханне — божы дар.
Калі жанчына ў доме — гаспадыня,
Мужчына ў гэтым доме —
гаспадар.

Але ж не ўсім аднолькава шанцуе,
Жанчынам лёс не роўна дзеліць бог.
Глядзіш — адна спывае ды танцуе,
Другая хатні воз вязе за двох.

А тая — плача ціхенька ў палушкі.
Самотнай, ёй ад крыўды не ўцячы,
Бо згоднай днём на ролю Папялушкі,
Ёй быць прынцэсай хочацца ўначы.

Як хутка ў маладосці пралятае
Шчаслівы час снатканняў і прыгод...
Шчэ з выгляду дарма, хоць і не тая,
Якой была ў мае семнаццаць год.

Жыла на гэтым свеце, яе умела.
Мой шлях — то друз, то багна,
то сумёт.
Але ж адно я прэрдэ зразумела,
Што незалежнасць — перац,
а не мёд.

А ў тым, што выглядаю маладжава,
Напэўна, вінны паэтычны дар...
— Мая ж ты незалежная дзяржава,
Дык хто ж ён, твой сапраўдны гаспадар?

БЫЛОМУ
ВАЙСКОЎЦУ

У вёсцы Осава гудуць улетку восы.
Там, на лугах за плыткім азярцом
Маленькім хлапчуком, малы і босы,
Ты бегаў за каровамі з дубном.
Сачыў, як п'юць мужчыны каля фермы,
(Пустую тару кідаюць пад плот),
Каб здаць бутэльку

з этыкеткай "Вермут"
На "ключыкі", салодкія, як мёд.
Ты дужым юнаком узрос на волі,
Але душой чамусьці акрыяць
Не здолеў ні на ферме, а ні ў полі —
Цягнула ў шумны горад, будаваць.
Сусед падвёз да дызеля на МАЗе,
Ты добра помніш гэты дзень і час.
Ды прымаўка старая "з гразі —

у князі"
Прыдуманая далёка не пра нас.
Абрыдзеў тлум тралейбусны бясконцы.
Скуны газон не нараўнаць з раллэй.
— Хто ж мы, не гараджане, не вясцоўцы,
Распятыя між небам і зямлёй?
Між горадам і вёскай мы распяты.
Свой лёс шчасліва вырашым наўрад.
Наш кожны нерв, нібы струна, напята:
Не зразумець, дык хто ж нам
"друг і брат"?
...Амаль спасціг ты, горада палоннік,
Навуку жыцця чужым сярод людзей.
Таму і ў святы гаваркі гармонік
З твайго вакна чуваць усё радзей...

АПТЫМІСТЫЧНАЕ

У віхуры штодзённых будзённых
падзей
Памінала бабуля мая "чорны дзень".
У калядных начых, у купальскіх кастрах
Побач з добрай надзеяй заўсёды
жыў страх.
Землякі і вясцоўцы, бацькі і радня
Нешта вечна хавалі да "чорнага дня":
Ці то сала шматок,
ці то медны пятак
Адкладалі ў запас. У мяне ўсё не так.
І складаны наш час, і цяжкая зіма,
Але ж страху — няма, і запасаў — няма.
Вось і сонца ў ваконцы, дачунка, зірні!
Хутка прыйдуць вясновыя светлыя дні.
...Хай даруе мне Бог.
Хай прабачыць радня.
Не хачу рыхтавацца да "чорнага дня".

ПАМЯЦЬ КАЛЕГІ

— Яго зямныя скончаны дарогі...
Раптоўным стрэлам гэта навіна.
— Рэдактары, здыміце некралогі,
Там грубы фальш, прыгожая мана.
Жыццё нам ставіць вострыя
проблемы —
Пішы, крычы або як слуп маўчы.
Хваробы ўсе — з нервовае сістэмы.
Даўно сцвярджаюць гэта і ўрачы.
Каб побач быў сябрук —
надзейны, дужы.
А то вакол — адны таварышы,
Як тыя, што ў вянках жалобных
ружы:

І колер яркі, ды няма душы.
Ён адчуваў і музыку, і вершы,
Асобай прагнуў быць сярод людзей.
Ды з нас ён не апошні і не першы
Пайшоў з жыцця,
не спраўдзіўшы надзей.
...Сцякаў асенні дожджык па галінках,
Сухое абмываючы лісцё.
Ён столькі добрых слоў, як на памінках,
Не чуў за ўсё кароткае жыццё.
Адлакала над свежым грудам хмарка,
І ў небе чэзлы месяц узышоў...
А тым не стала ў горле колам чарка,
Хто "з'еў" яго і памінаць прыйшоў?

Тралейбус лятаў над горадам. Белы з чырвоным пасам рэкламы фірмы "Дайнова". Знізу ён здаваўся вялізнай аўтамабільнай "хуткай дапамогі" з рожкамі. Тралейбус кружыў і кружыў над цэнтральнай плошчай, нібы самалёт, які просіць пасадкі, а "зямля" не дае. З тралейбуса па адным выпадалі пасажыры і ляцелі ўніз, да асфальту, дзе чакала іх смерць. Кароткая, імгненная, як вечнасць.

Тралейбус лятаў і лятаў. І пасажыры не сканчаліся ў ім, і горад пад ім не драбнеў, і вечнасць не хацела сціскацца ў імгненне, а хацела быць доўгай, як жыццё, як перадсмяротны крык чалавека, што падае з тралейбуса на зямлю. Віктар глядзеў на расчынены карабок запалак, што ляжаў перад ім на падваконі, на карычневыя галоўкі запалак, аднолькавыя, як кучаравыя галовы забітых і складзеных ў штабелі мурынаў, і думаў пра лятаючы над горадам белы тралейбус з чырвоным пасам і рожкамі на спіне, з якога вывальваліся і вывальваліся людзі. Аднолькавыя адсюль, знізу, як мурыны ў штабелі, як запалкі ў карабку, аднолькавыя, покуль далёкія і чужыя.

Людзі ляцелі да зямлі і знікалі недзе за шматпавярховікамі і вершалінамі высочных таполяў, і Віктар мог толькі ўявіць, як далятаюць яны да зямлі і глуха ўмінаюць яе сабою — ён бачыў некалі, як гэтак падалі яблыкі на раллю, — як мякка бухаюць на асфальт, уліпаючы ў яго і распырскваючы кроў, як нанізваюцца на платы ці тэлеантэны... А класны малюнак: чалавек падае з неба, нанізваюцца чэравам на тэлеантэну, слізгае па ейным ствале зверху ўніз і спыняецца пасярод, смешна торгаючы рукамі і нагамі — дрыг-дрыг, як на нітачках... Віктар засмяяўся, пырскаючы слінай на шыбу і туманячы яе сваім дыханнем.

— Віця, ідзі есці...
Гэта мама. З кухні. Адтуль ідзе салодкі пах падсмажанае свежае свінны, быццам і сапраўды свінніна, якую ранкам мама купіла на кірмашы, была свежай і свіной. Нешта сала на кірмашах не прадаюць, а ўсё выразка ды выразка, палюдвечка ды палюдвечка... І ніхто ніколі не цікавіўся, куды знікаюць тыя людзі, што выпадаюць з лятаючага над горадам белага тралейбуса з чырвоным пасам.

А на калгасных фермах свінні паміраюць сваёй смерцю,дохнуць са старасці. Іх ніхто не хоча там купляць. Яны ляжаць здохлыя на фермах і раздуваюцца. Здохлыя свінні могуць лятаць. Як паветраныя шары. Іх збіваюць кулямётнымі чэрагамі з верталётаў. Разрыўнымі кулямі. І на зямлю падаюць адсартаваныя каналкі свінны: бачок, грудзінка, філе... Мама купіла мякаць сцягна без сала і абяцала зрабіць катлеты па-беларуску з рабрынкай — успомніў Віктар, зглытнуў сліну, і адгукнуўся:

— Іду...
Ён узяў запалкі, але карабок не зачыніў, а дастаў адну запалку і чыркнуў ёю па шурпатым, карычневым баку карабка. На ім застаўся свежы пісяг, а запалка занялася хутка-радасным агеньчыкам, які разгарэўся і тут жа пачаў аціхаць. Запалка патухла, так і не перадаўшы сваё жыццё нікому. І за ёю, за вакном, Віктар зноў убачыў тралейбус, з якога выпадалі людзі. Ужо нават не выпадалі, а выскаквалі. Самі. Свядома. Як жа абрыдла ім жыццё ў лятаючым над горадам тралейбусе колеру "хуткай дапамогі", калі яны адважваліся выкінуцца з яго... А-а, яны спадзяваліся навучыцца лятаць...
— Віця, ідзі есці! Астыне...
— Іду...

Так. Людзі махалі рукамі, як крыллем, і жаданне лятаць у іх было такім моцным, што некаторыя нават падаць пачалі павольней. Віктар зноў чыркнуў запалкаю і стаў прыпальваць людзям рукі, як мухам крылы. Людзі курчыліся, нібы мухі пад полымем, і падалі ўніз імкліва, як і раней.
Віктар так заняўся сваёй працай, што не заўважыў, як падпаліў фіранку, як занялася яна тым жа хутка-радасным полымем, якое ў момант зжэрла яе і перакінулася на штору. Запалкі, што гінулі дарма, прышыкалі Віктару пальцы, але ён не звяртаў увагі на боль: чакаў наступнага пасажыра, а людзі ў тралейбусе ўсё не сканчаліся. Нібы пчолы з вулеса выліталі яны па

адным, але не вярталіся назад з нектарам ці мёдам, а згаралі, успыхвалі іскрынкай над запалкаю, і знікалі недзе ўнізе за дрэвамі і дамамі...

— Віця, што ж ты робіш! — мама ўбегла ў пакой, схавіла коўдру і пачала збіваць ёю полымя. А Віктар злавіў рукою тралейбус, заціснуў у кулак і растружыў яго, змяў у далоні, раздушыў, як карабок запалак, разам з астатнімі пасажырамі, каб не лятаў ён болей над горадам і не нараджаў з сябе лятаючых людзей.

СЯМЁН З ДОМА НАСУПРАЦЬ

Сямён жыў у суседнім доме: вокны ў вокны. Сяргей ведаў толькі ягонае імя ды пазнаваў голас. Пра тое, як выглядае Сямён, ён мог хіба

на, расчыняла яго і дапамагала Сямёну ўлезці ў кватэру.

Паўтаралася гэта амаль штотыдзень аж да звычайнай аднастайнасці. Прачнецца, бывала, Сяргей і чакае: ага, вось дзеці заплакалі, вось жонка Сямёнава азвалася, а вось і шывка выляцела... Сяргею нават думалася, што некаторыя суседзі прывыклі да гэтага — як прывыкаеш да ўключанага на ноч радыё — настолькі, што спалі і не працяналіся ад крыкаў і матаў. Праз дзень другі Сямён шкліў вакно. Сам, ці нехта з майстроў рабіў гэта — Сяргей не ведаў, бо ніколі не бачыў працэс шклення. Аднак да часу, калі ён вяртаўся з працы, новая шывка ўжо блішчэла ў вакне дома насупраць; як залаты зуб у роце крмінальнака.

Учора Сямён зноў прыйшоў позна — а другой гадзіне ночы, п'яны. І

наў ягонае вока, што нават калі б яно і ўмела бачыць, не змагло б з-пад таго кружка вызірнуць. Бабулькі счакалі, пакуль пірат спыніцца, і па чарзе пачалі з ім вітацца, як з даўнім знаёмцам — за руку, і нагадвала гэта не нейкую завядзенку, а адладжаную цырымонію настолькі, што Андрэй не здзівіўся б ніколі, калі б бабулькі пачалі зараз расшарквацца перад піратам, бы фрэйліны на бале. Захапіўшыся незвычайным відовішчам, Андрэй не адразу заўважыў, што, вітаючыся, бабулькі падаюць пірату, як жабраку, грошы. Аднак пірат не быў жабраком, бо грошы ён уважліва пералічыў і паклаў у брудна-чырвоны, ці не з піянерскага галыштука спыты, мяшэчак, што матляўся на шнурочку пад барадой, а потым пад'ехаў да апошняе ў радзе бабулькі, якая пры ўважлівым разгля-

Барыс ПЯТРОВІЧ

ТАМ, ПА-ЗА ШЫБАЙ..

З НІЗКІ "ФРЭСКІ"

здагавдацца. Сямён уяўляўся Сяргею мажым, неакуратным мужчынам гадоў за сорок. Пінжак наростхрыст, гузікі на кашулі зашпілены праз адзін, няголены і стомлены. Стомлены, бо п'яны. П'яны, бо толькі такім Сяргей і чуў яго.

Прыблізна раз на тыдзень Сямён з'яўляўся дамоў далёка за поўнач. Жонка ў кватэру яго не пускала. І тады ад хрыпатага, гарматна-гулкага голасу Сямёна працяналіся ўсе чатыры дамы Сяргеевага двара і дзесяткі суседніх. "Сучка!" — крычаў Сямён, — адчыняй дзверы!" — і ступаў кулаком у вакно: "Бу-бу-бу-бу-бух!" Але, у вакно, бо жму ён на першым паверсе. Жонка не адгукалася, святло не запальвала, быццам і не было яе дома. "Паследні раз прадупраджаю: пусці ў хату!" — каціўся, як гром — з перакатамі, голас Сямёна па начным двары, а ён сыпаў і сыпаў наўздагон адмысловымі матамі і трукаў у вакно: "Бу-бу-бу-бу-бух! Бу-бу-бу-бу-бух!" Шывка трымцела, аднак вытрымлівала. Затое ў доме, спачатку недзе на трэцім паверсе, потым злева і справа на другім і пятым пачыналі плакаць спалоханыя дзеці. У рэшце рэшт азвалася і жонка: "Ідзі адкуль прыйшоў, кот смуродны!" — выкрыквала яна і голас ейны, прыглушаны шыбамі, здаваўся Сяргею слабым, хворым. Так гавораць жанчыны, заплюшчваючы вочы і матляючы галавою ў невыноснай пакуце.

Пачуўшы жонку, Сямён, адчувалася адразу, ажываў, — голас ягоны расквечваўся радасцю: "А-а, маўчыш, сучка! (Хоць жонка ўжо не маўчала. Азваўшыся, яна пачынала гаварыць-падвываць бесперастанку). Пускай, а то вокны шчас павыбіваю!" — і "тата-та-та!" — кулямётная чэргі матаў. Потым зноў: "Адчыняй!" і "та-та-та!"

Тут не вытрымліваў хто-небудзь з суседзяў: "Слыш, мужык, сціхнуў ба ты, а то выйдзі сёчас і такія дзверы цібе ўстаўлю, што мала не пакажашца!" — "А няхай адчыняе, сучка, — адгукнуўся яму Сямён, — мне тожа жыць нада. Я ж дамой прыйшоў. Я ж яе як чалавека прашу. Як жоніччыну... Што мне — пад вокнамі спаць, ці што?" — "А каб ты падох там, каб трасцу якую схавіў, каб..." — малаціла і малаціла ў адказ жонка. І тады чуўся апошні стук у вакно. Адзіночны, кароткі, востры: дзынь! — шывка разбілася, кавалкі шкла падалі на асфальт, біліся з хрумстам і трэскам...

"А, лядз, зноў парэзаўся! — кожны раз казаў Сямён, — засцаць нада", — і хвілінную начную цішу запаўняў плёскаць пруткага струменю.

Жонка з плачам падыходзіла да вак-

жонка зноў яго не пусціла ў кватэру праз дзверы. Чаму яна яго не пускала — таксама пытанне. Навошта яна кожны раз распачынала гэтую гульню з загадка вядомым вынікам? Няўжо настолькі абрыд ёй Сямён, што яна гэтакім чынам адцягвала "задавальненне" ад сустрэчы з ім, спадзеючыся, што сёння ён, нарэшце, пастукае-памацокаецца ды пойдзе туды, адкуль прыйшоў? Жаночая псіхалогія, жаночая логіка — такія ж цёмныя, як і ўчарашняя ноч... Але — учора зноў стаяў Сямён пад вакном і прасіў-загадаў адчыніць дзверы. У гэты час па двары праходзіла ганейка п'яных падлеткаў. Пачуўшы голас зверху: "Ды ўймце вы яго, ёлкі-маталкі!" (проста голас, проста просьба, проста распач нечая не да падлеткаў, вядома, скіраваная, бо іх у цемры ніхто і не бачыў), адзін з хлопцаў успрыняў словы тыя як загад, падбег да Сямёна і пярнуў яго нажом у спіну, між скабаў, пад сэрца.

Сямён захроп, і ўсе, хто не спаў, пачулі ягоны апошні словы: "За што?..."

"За што?..." — падхапіла жонка. "Навошта!..." — яна выбіла шыбіну і выскачыла ў двор. Але хлопцы ўжо зніклі ў цемры, змяшалася з ёю: чорнае з чорным, быццам і не было іх.

Да раніцы ніхто з Сяргеева двара так і не заснуў. Адныя, хто з запалкамі, хто з ліхтарыкам, выйшлі паглядзець на здарэнне, на распластанага пад вакном скрываўленага Сямёна, стаялі ля яго паўколам, гаманілі ціха, чакалі міліцыі, потым "хуткую"; іншыя, як і Сяргей, прыехалі да вокнаў і назіралі за людскою мітуснёю ўнізе; астатнія варочаліся ў сваіх ложках, слухаючы шум у двары. І кожны, мусіць, не раз і не два даў свой адказ на апошняе Сямёнава пытанне, якое рэфрэнам гучала пад акном да самай раніцы.

Ф Л І Б У С...

Бязногі пірат каціўся па асфальце на сваёй нізенькай калысцы: колы шывелі, прымінаючы шурпатаці, а ён, быццам не заўважаючы нічога вакол сябе, ні звычайных дрэў, ні штотарых новых людзей, абавіраўся і абавіраўся на зямлю дужымі рукамі, нібы веславаў — рыўкамі-штуршкімі рэзкімі і рытмічнымі, як дыска, вез сябе наперад. Калыска прудка бегла, гарцавала на выбоінках, бы малады жарэбчык, ледзь не скідваючы са спіны свайго сядака. Пірат пад'ехаў да бабулек, якія гандлявалі ля крамы семкамі, і толькі цяпер Андрэй згледзеў, што ён да таго ж, як і ўсе піраты ў кіно — аднавокі: чорны скураны кружок настолькі цесна захі-

дзе аказалася зусім не бабулькаю, а маленькаю дзяўчынкаю гадоў дзевяці, захутанаю ў хустку па-вясковаму — крыж-накрыж на грудзях. Пірат паставіў мяшэчак з непраддзенымі дзяўчынкай семкамі сабе між куляў, дзяўчынку пасадзіў на шыю і тая, каб не ўпасці, адразу ж схавілася за ягоныя чырвоныя вушы; пірат тым часам спрытна, на руках, развярнуўся і пакаціўся назад. "Дачка", — падумаў Андрэй, і бліжэйшая бабулька, злавіўшы ягоны позірк, хіснула ў адказ галавою: не...

У гэты дзень пірат больш не з'яўляўся. Не выйшла гандляваць семкамі і дзяўчынка. Не было яе і заўтра, і паслязаўтра. І ейнае апошняе месца ў шэрагу бабулек, не заўважае для нікога, для Андрэя пуставала, быццам расло там дрэўца, ды яго нехта ссек ноччу, і вось працянаецца Андрэй ранкам, глядзіць у вакно на бабулек, а дрэўца няма; аднак ён ведае, што яно было і не забывае таго... Пірат жа штгодзень падплываў да бабулек, арыстакратычна вітаўся з кожнай, хіба толькі руку не падаваў, збіраў грошы і ўязджаў у краму, каб хвілін праз дзесяць выкаціцца адтуль з цэлафанавым пакетам, поўным нейкага начыння, заціснутым між куляў ног перад сабою на калысачцы, і гнаў сваё цела дамоў. Аднойчы Андрэй заўважыў, як з пакета бессаромна выглядала рыльца пляшкі з бесказыркай на галоўцы, аднак не з ромам, а з гарэлкай. Шкло было празрыстым і празрыстая гарэлка плёхалася ў сваёй цямінцы, у сваёй турме і шукала смерці на асфальце, а не ў вантробах пірата, ледзь не выкульваючыся з пакета. Пірат заўважыў позірк Андрэя і паправіў пляшчу; Андрэю стала сорамна, што ён выдаў яе, Андрэй заплакаў ад незразумелай і таму яшчэ больш крыўднай крыўды і сляза пацякла па празрыстай шыбіне адзінока, як першая кропелька прынесенага нябачнаю хмаркай дажджу. Андрэй зайздросціў пірату без імя і прозвішча. І без ног. У яго было ўсё: і першае, і другое. І трэцяе. Быў і ром у лядоўні. Не кубінскі, таннены і пякучы ў горле, бы крапіва, а самы сапраўдны, родам з некалі вялікае марское і малое цяпер на мапе дзяржавы, радзімы піратаў і іншых вольных людзей. Але нават калі Андрэй напіўся б сапраўднага рому, а не трывіяльнай гарэліцы, калі страціў бы ногі па самыя клубы і адно вока заклеіў, схавав за чорным скураным кружком, калі здабыў бы сабе такую імкліваю калысачку і падобныя да тынкоўных дошчачкі, каб пагардліва адхіваць ад сябе зямлю, калі ўсе, і нават ён сам, забудуць дадзеныя баць-

камі яму імя і прозвішча, — ніхто ніколі не назаве яго Піратам. Скажучы: як Пірат, бо Пірат ужо ёсць...

... І вось настаў дзень, калі Андрэй пазнаёміўся з піратам. Аказалася — у яго ўсё-ткі ёсць імя. Банальнае — Вася. А клічка — Гулівер. Хоць і марская, блізкая да марской, але ж не пірат.

Ён праязджаў паўз Андрэя. І Андрэй паклікаў яго: пірат! Ён не азваўся. Ён праімчаў міма на сваёй калысачцы, нават не зірнуўшы на голас, быццам не пачуў. Ён не ведаў, што ён — пірат. Ён быў піратам толькі для Андрэя! У жыцці яго, выявілася потым, клікалі ўсе Вася. Каб Андрэй меў такое імя пры такой знешнасці — ён бы павесіўся на першым жа слупе. Нават калысачку не адвязаўшы.

І Андрэй супакоіўся: у яго яшчэ ёсць будучыня дзеля мінулага — яму ёсць куды адступаць, ёсць куды ўпасці. І ёсць у яго імя пра запас, якое яму падабаецца, і якім ён назаве сябе сам: Пірат. І стане гэтае імя апошнім у ягоным спісе і першым сапраўдным. Файна:

1. Пі-рат.
2. Пі-брат... 1. Кар-сар. 2. Кар-сэр... 1. Флі-буст'ер. 2. ...

АДЗІНОТА

На дрэве нехта жмуў. Саша даўно гэта западозрыў. Таму вакно на варыўні, пад якім расло дрэва, ён ніколі не расчыняў. Той, хто жмуў на дрэве, ужо адным сваім існаваннем спакушаў яго адчыніць акно, каб пазнаёміцца. Саша не зайздросціў таму, хто жмуў на дрэве, а той не зайздросціў яму — яны не былі ворагамі, а значыць рана ці позна знаёмства іхняе павінна было адбыцца. І гарантыя таму была іхняя адзінота.

Аднойчы да Сашы прыйшла жанчына. Яна была п'яная і прыйшла аддупа. Яна называла сябе курачкай, а потым лісічкай. Гэта гучала ласкава, кранальна і вабна. Хітрая лісічка пекнай курачкай прынесла сябе да Сашы, каб задаволіць сваю патрэбу ў мужчыне. Калі ў Сашы ўзнікала падобная праблема, ён таксама ішоў да яе і яна ніколі яму не адмаўляла. Нават калі была цвярозаю. Саша сябе ніяк не называў — ні пеўнікам, ні іншай птушкаю ці зверам. Ён проста спаражняў сябе. Вось такім чынам яны і дапаўнялі адно аднога, астатні час жывучы ў адзіноце пустых пакояў. Яны існавалі побач і толькі зрэдку, насуперак геаметрыі, перасякалі іхнія паралельныя жыццёвыя дарогі.

Яна сядзела на варыўні спінаю да вакна, піла гарбату — размякляла і салодкая. Пажадна. Той, хто жмуў на дрэве, відаць, гэта адчуў. Адчуў жанчыну, якой трэба мужчына. І таму, калі яна пайшла ў пакой распранацца і класціся ў ложак, ён пастукаў галінкаю дрэва ў вакно. "Не расчыняй!" — загадаў Сашу ўнутраны голас, але на гэты раз стрымацца ён не змог. Яму карцела даведацца: хто там, хто жыве на дрэве... Ён быў не адзін дома і быў смелым.

Саша расчыніў вакно. Вячэрні вепер крутуўся па варыўні і вынес яе пахі на вуліцу. На дрэве нікога не было. Галінка, якая шкравнула па шыбе, матлялася перад Сашыным тварам.

І Саша зразумеў — на дрэве жыла ягоная адзінота. І ёй было адзінока без яго, а яму — без яе. Яшчэ трохі і ён мог бы звар'яцець у гэтым пакоі ад адзіноты, што жыла пад вакном...

— Гэй, — паклікала Сашу жанчына, — ты што, заснуў там?

Саша прыгадаў ейныя п'яныя вочы, слінявыя вусны, не — губы... Расчыніў лядоўню, дастаў пляшчу гарэлкі, наліў поўную шклянку, выпіў і пайшоў у пакой. Але думкі, што пасяліліся ў ім, ён нават гарэлкаю выгнаць не мог: "Цяпер, калі адзінота перабралася з дрэва да мяне — як я буду жыць? Як мы будзем жыць?" Быў толькі адзін сродак пазбавіцца яе — забіць. Але забіць яе — забіць сябе...

— Што з табою? — спытала жанчына, і Саша заўважыў, што сядзіць на ложку голы і ніяк не рэагуе на ейныя ласкі.

— Я не хачу паміраць, — сказаў ён, — я хачу жыць...

— Дык жыві, — сказала жанчына, — жыві! Давай жыць разам!

"Жыць разам? — падумаў Саша. — А, можа, гэта і сапраўды самае мудрае выйсце: жыць разам..." — і адказаў:

— Давай.

ХТО ЛЕПШ
ЗА ДЗЯЦЕЙ?

Напрыканцы лютага Маладзёжны тэатр Беларусі даваў да ўвасаблення адметны праект, чыя задума (ідэя) належыць дырэктару Інстытута Гётэ ў Мінску спадарыні Веры Багальянц. Гэткі... калаж сямейнага жыцця ў Германіі з гасцяваннем чарнобыльскіх дзяцей... Я сама была ў падобным становішчы, — распавядала фрау Вера. — Яшчэ дзіцем. Калі апынулася сярод запрошаных у Заходнюю Германію... Паводле спадарыні Багальянц, я і рэжысёраў Ангеліку Штаўт і Валяціну Еранькову (а Валяціна ўжо адбыла цэлы курс у Берліне, вывучаючы нямецкую мову і побыткіавіць найскладаная гама паучыцца ды адчуванняў дзяцей, якія апынаюцца ў дабрабытных спрыяльных умовах амаль раптоўна, але заўжды — з моцнымі ўражаннямі. Ужо вядома, што гэтыя ўражання няможна вызначыць па-газетнаму прасталінейна, або адназначна назваць добрымі, станоўчымі. Адметнасці праекту надае і тое, што п'есы, як такой, не існуе — яе створыць сам спектакль. Спектакль — зусім не так знаяна разаблітацця, хоць «...бацькам цяжка, калі дзеці прызджаюць дахаты з падарункамі... А як чакаюць самалёт — гэта цэлы спектакль...» Таму, паводле спадарыні Багальянц, падобны матэрыял няможна ставіць без нямецкага рэжысёра: «Вы не можаце (саромеецеся?) крытыкаваць наш лад жыцця, нашу манеру зносінаў, нашу атмасферу побыту...»

Распачату ў леташнім снежні працу з актэрамі Маладзёжнага тэатра, а гэта былі заняты Ангелікі Штаўт паводле Ежы Гратоўскага, працягвае Валяціна Еранькова. З тым, каб напрыканцы лютага ўдзельнікам спектакля зрабіліся мінскія школьнікі. Бо хто лепш за дзяцей вызначыць тое, што адчуваюць дзеці?

Ж. Л.

На здымку: Ангеліка Штаўт падчас заняткаў.

Фота Віт. АМІНАВА

І ДЛЯ ПІРАГА НАГОДА

Лістападаўская прэм'ера спектакля «Каб ведала, што прыйдзеш, спячка б пірог» паводле Б. Слэйда (назва п'есы — «Будучым годам тым самым часам») адгукнулася тым шэрагам спектакляў, якія хораша «глядзяцца» якраз на святы. І не адно з-за абяцанага пірага. Гісторыя кахання з некалькіх сустрэч, маленькая тэатральная вандроўка ў «старыя добрыя» — п'яці-, шасці-, сямідзесяці, а перадасім — выкананне Алены Дудзіч ды Аляксандра П'янзіна... Рэжысёр Андрэй Гузіў, перш як прыступіць да пастаноўкі, наглядзеў сабе ў Магілёўскім абласным драматычным тэатры вабную сямейную пару актэраў... Гісторыя кахання сцэнічнага адметна перагукваецца з іх жыццёвым атачэннем ды варункамі. Паспех? Напэўна. Да пэўнасці ж дадаўся юбілей: на сцэну Магілёўскага тэатра Алена і Аляксандр выходзяць ужо дзесяць гадоў. Нагода да бенефісу з адметным пірагом!

Ж. Л.

На здымку: А. Дудзіч і А. П'янзін у спектаклі «Каб ведала, што прыйдзеш, спячка б пірог».

Фота Вадзіма КУСТОВА

На заклік прэзідэнта Асацыяцыі беларускіх дамрыстаў і маңдальністаў прафесара Галіны Асмалоўскай паўдзельнічаць ва ўрачыстасцях, прысвечаных памяці Георгія Жыхарава, паступіла столькі прапанов, што рэалізаваць іх у межах аднаго-двух канцэртаў было б немажліва. З захапленнем і радасцю адгукнуліся лепшыя аркестравыя калектывы краіны, а таксама ансамблі, салісты з Мінска, амаль з усіх куткоў Беларусі, з Масквы. І зладзіўся шматдзённы фестываль народнай музыкі.

Свята прайшло напрыканцы мінулага года. У ім узялі ўдзел Дзяржаўны акадэмічны аркестр імя І. Жыноўіча (мастацкі кіраўнік М. Казінец, дырыжор С. Сакалоў), Аркестр народных інструментаў Беларускай акадэміі музыкі (кіраўнік С. Кафанаў), Аркестр народных інструментаў педагагічнага факультэта Беларускай акадэміі музыкі ў Магілёве (кіраўнік Л. Іваноў), Аркестр беларускіх народных інструментаў БАМ (кір. В. Валатковіч), Аркестр народных інструментаў Мінскага вучылішча мастацтваў (кір. Э. Лямбовіч), Аркестр народных інструментаў Маладзечанскага музычнага вучылішча (кір. Т. Бялькова), Аркестр народных інструментаў Мінскага музычнага вучылішча імя М. Глінкі (кір. Л. Пілько), Беларуска інструментальная капэла «Спадчына» (кір. А. Скоробагатчанка), Душавы аркестр БАМ (кір. А. Берын). А яшчэ выступіла каля трыццаці ансамбляў і некалькі дзесяткаў салістаў, у тым ліку лаўрэаты міжнародных і рэспубліканскіх конкурсаў.

Сярод цікавых падзей фестывалю была і навукова-практычная канферэнцыя. На ёй з дакладамі выступілі прафесары Акадэміі музыкі М. Солапаў, Г. Асмалоўская, В. Чабан, дэкан факультэта народных інструментаў Б. Сінецкі, дацэнт В. Шчарбак, дырэктар Гомельскага каледжа мастацтваў імя Н. Сакалоўскага Э. Кірленка, выкладчык Мінскага вучылішча мастацтваў Э. Лямбовіч. Навукоўцы разгледзелі нямала праблем і прапанов па вывучэнні і творчым ужыванні спадчыны Г. Жыхарава.

Падзеі фестывалю так натуральна выцякалі адна з другой, што здаваліся не толькі вынікам колішняй дзейнасці выдатнага майстра, працягам ягонай справы, але і яго жывым, няўгледна прысутным духам.

ПОДЗВІГ АСВЕТНІКА І ТВОРЦЫ

ДА 80-ГОДДЗЯ ГЕОРГІЯ ЖЫХАРАВА — ДЫРЫЖОРА, ВЫКАНАЎЦЫ-САЛІСТА, ПЕДАГОГА

ЧЫМ ДАЛЕЙ адступаюць тыя гады, калі на Беларусі жыў і тварыў Георгій Іванавіч Жыхараў (1915—1973), тым больш упэўніваешся: вынікі ягонай працы вытрымліваюць выпрабаванне часам. Сёння ўжо мы можам са значна большай аб'ектыўнасцю і ўдзячнасцю ацаніць уклад, зроблены ім у культуру беларускага народа, у народна-інструментальнае мастацтва Беларусі.

Творчасць Жыхарава шматбакая, выключна ёмістая, і кожную яе грань можна вывучаць, знаходзячы значныя і вечныя каштоўнасці. Але сёння з усяго іх мноства вылучу дзве: музычна-асветніцкую эфектыўнасць і беларускую накіраванасць.

Каштоўнасць асветніцкай дзейнасці Жыхарава вынікае перш за ўсё з яго мастацкага светаўспрымання, ярка акрэсленых музычна-эстэтычных поглядаў. Адсюль — і яго рэпертуарныя прыхільнасці: сусветная класіка, лепшыя творы сучасных кампазітараў, народна-інструментальная класіка (В. Андрэеў, М. Фамін, М. Будашкін, С. Васіленка), творы беларускіх кампазітараў, народная музыка.

Устойлівая жыццяздольнасць створанага Жыхаравым рэпертуару грунтуецца на высокім прафесіяналізме ягоных апрацовак, інструментавак, пералажэнняў, рэдакцый партытур і сольных кампазіцый.

Яго творчае ўздзеянне функцыянальна было накіравана і на вучнёўскую моладзь, што прыйшла ў музыку з самых розных сацыяльных колаў і куткоў Беларусі, і на шырокую слухацкую аўдыторыю. І ў тым і ў другім выпадку яно было масавае. Спалучаючы працу ва ўсіх музычна-адукацыйных звонках (у кансерваторыі, музычным вучылішчы і дзіцячай музычнай школе), ён кіраваў прафесійным калектывам на Беларускім радыё.

Калі ўлічыць спецыяльныя домрава-балалаечныя класы, ансамблі і ўрокі інструментуікі, якія вёў Жыхараў, то можна сцвярджаць, што пад яго ўплывам фарміравалася і дзейнічала адначасова звыш дзесятка калектываў. Акрамя таго, ён загадваў кафедрай і аддзяленнем народных інструментаў у Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі і Мінскім музычным вучылішчы.

Уявіце нагрукку, якую Георгій Іванавіч лічыў для сябе нармальнай: вядзенне аркестраў народных інструментаў у БДК і баяных аркестраў у ММВ, у ДМШ N 1 і N 2; аркестра балалаек у ММВ і тамсама — цымбальнага аркестра; Секстэта домраў Беларускага радыё; зводных аркестраў на рэспубліканскіх аглядах мастацкай самадзейнасці; і пазней — Актэта балалаек выкладчыкаў БДК і ММВ. Усе гэтыя справы выконваліся на роўным высокім узроўні, выключна арганізавана і зладжана.

На рэпетыцыях Жыхараў ствараў атмасферу сабранасці і адказнасці ўласнай пунктуальнасцю, знешнім сваім выглядам. Здаўляў энергіяй, дынамікай працы з аркестрам і яе плённасцю. Ён чуў партытуру ад першага пульта да даліных куткоў аркестра, выяўляў іскрысты выканавы тэмперамент. Мноства аркестрантаў, асабліва навучэнцы музычнага вучылішча і школ, гуртавалася ў інтэнсіўным навучна-творчым працэсе і актыўна спасцігала шэдэўры класікі ды народнай творчасці, набывала прафесійныя веды; пашыраючы стыльвы круггляд, назапашвала мастацкія каштоўнасці.

Хтосьці можа ўсміхнуцца і падумаць: мабыць, вялікая нагрукка, мноства пасад — вынік прагматычных меркаванняў, матэрыяльнай зацікаўленасці? Не! Жыхараў быў бясрэбранікам, абывакам да камфорту і раскошы, чужым хцівасці, тым больш рвацтву. Ён грэбліва

гаварыў пра гэтыя людскія схільнасці. Хто бываў у яго дома, памятаюць: сабраны са струганых дошак стэлаж уздоўж сцяны, з кута ў кут набіты руканісамі і кнігамі, просты круглы стол, шафа і крэслы. Прычым усё гэта не выклікала адчування беднасці, а здавалася нейкай аскетычнай нормай побыту служыцеля сваёй справы.

Матывы яго шматстайнай дзейнасці былі іншыя. Жыхарава вабілі новыя грані, незвычайныя фарбы музычнай выразнасці і магчымасці яго ўласнага самавыказвання. Здаецца, яму заўсёды іх было мала. Ён смела абнаўляў інструментальныя склады, паспяхова эксперыментаваў, развіваў знойдзенае, і калі б жыў даўжэй, — многае, сёння ўжо страчанае, захавалася б і было развіта.

ЯК СТВАРАЛЬНІК культуры нацыянальнага маштабу, ён, магчыма, інтуітыўна, ды зусім пэўна ўсведамляў, што грамадская роля таго або іншага інструмента куды больш эфектыўна праяўляецца ў калектыўнай форме выканальніцтва, што аркестр — гэта СІМВАЛ МАСАВАЦІІ інструмента. Таму ў яго існаваў не толькі змяшаны склад аркестра, але і аднародныя склады: балалаечны, баяны, унісон балалаек, актэт балалаек, септэт, секстэт домраў і г. д.

Усё гэта набывала пашыранае асветніцкае ўздзеянне.

Яму, як нікому іншаму, удавалася прыцягнуць да народных інструментаў масавую слухацкую аўдыторыю. Гэта не мела прэцэдэнта! Тут Жыхараў, што называецца, варочаў цэлымі пластамі. Кожны яго калектыў ажыццяўляў свой план канцэртных выступленняў. Штогод і неаднаразова на год паказваўся па тэлебачанні, запісваўся ў трансляваўся па радыё, выступаў на ўрадавых і філарманійных канцэртах, незлічоных справаздачных мерапрыемствах, прысвечаных В. Андрэеву, М. Белабародаву, М. Фаміну, М. Осіпаву. А колькі было шэфскіх выступленняў у гарадскіх парках, на стадыёнах, у войску, у калгасах, вытворчых калектывах і навукальных установах!

Жыхараў — з'ява унікальная. Цікавы ён і тым, што пры такой творчай інтэнсіўнасці не дазволіў сабе пакарыстацца чужымі партытурамі або аркестравымі галасамі. Усё гэта было напісана ягонай рукой, ягоным асаблівым, каліграфічным адмысловым почыркам. Нават друкаваныя выданні, якія ляжалі ў яго на пульце, былі скрупулёзна прафесійна адрэда-

гаваныя, часам істотна, і толькі праведзеныя праз уласныя гукавыя ўяўленні, выносіліся ў творчы ўжытак.

Стылістыка інструментальных складаў таксама строга вытрымлівалася. Жыхараў востра адчуваў ЭКЛЕКТЫКУ і не дапускаў яе ў якім бы там ні было выглядзе (скажам, арфу, якая несупынна гучыць у баянна-домравым складзе). Такую асобна-творчую праяву лічы класічным узорам мастакоўскай прынцыповасці і стыльвай ціласнасці.

Якое ж мастацкае светаразуменне і свядомасць Георгія Жыхарава?

Пытанне гэта непазбежнае, бо яго ўплылова асоба была тым ядром, вакол якога адбываліся ўсе падзеі і ўываваўча-адукацыйным працэсе, і ў развіцці народна-інструментальнага мастацтва Беларусі ў цэлым.

Адказ, вядома, трэба шукаць у той рэпертуарнай спадчыне, якую пакінуў пасля сябе музыкант. А гэта — каля 300 назваў: інструментуікі і адрэдаваныя партытуры. Усім гэтым матэрыялам у многім вызначаўся генезіс музычных густаў і фарміраванне прафесійнага майстэрства выканаўцаў на народных інструментах. Тут

прадстаўлены і ўсе эпохі, і разнастайнасць нацыянальных стыляў: Карэлі, Дакен, Гендэль, Бах; Глюк, Мегюль, Гайдн, Моцарт, Бетховен; Вебер, Шуман, Шуберт, Мендэльсон, Вагнер, Вердзі, Паганіні, Ліст, Грыг, Гуно; Варламаў, Гурылёў, Даргамыжскі, Глінка, Рубінштэйн, Мусаргскі, Чайкоўскі, Рахманінаў, Рымскі-Корсакаў, Лядаў, Каліннікаў, Пракоф'еў, Шостакавіч, Васіленка, Грачанинаў, Кабалеўскі; Вяняўскі, Агіньскі, Дворжак, Паліяшвілі, Спенцыраў, Куліеў, Дварыёнас, Дзініку, Мяскоў, Холмінаў... І гэта, зразумела, далёка не ўсе! Вось яна, необходимая ў фарміраванні мастацка-густавых арыенціраў моладзі, шырыня пазнання.

Аднак заняткі ў Жыхарава не толькі забяспечвалі актыўнае вывучэнне музычнай літаратуры і давалі прафесійную базу кіраўнікам народных інструментаў. Яны абуджалі велізарную цікавасць да дырыжорскай прафесіі, пацвярджалі яе прэстыжнасць, захаплялі аркестрам. Не дзіва, што многія выканаўцы жыхараўскіх аркестраў станавіліся кіраўнікамі прафесійных, вучэбных і самадзейных калектываў.

Плёна вучэбнай работы Жыхарава была не толькі падрыхтоўка прафесіяналаў. Дзякуючы ягонаму выхаванню, стваралася вялікая слухачкая аўдыторыя. Помніцца, як канцэртная зала філармоніі ўшчыльна напуўнялася студэнтамі кансерваторыі, музычнага вучылішча, калі анансаваліся канцэрты В. Дуброўскага, М. Нерсисяна, гастролёраў-дырыжораў.

Ва ўсім гэтым відавочны важнейшы сацыяльны эффект. Тым нямногія музычныя сацыялагі, хто быў ахоплены сумненнямі ў пазітыўнай культурнай місіі народных інструментаў, забылі, што моцныя спецыялісты, падрыхтаваныя вышэйшай школай, не толькі майстры свайго жанру: іх дзейнасць мае плён і ў агульнанацыянальных працэсах развіцця музычнай культуры. Развіваючы сваё майстэрства, яны служачы справе памяншэння слухачкай аўдыторыі і для іншых, гістарычна больш сталых відаў музычнай творчасці.

У ШМАТГРАННАЙ творчай дзейнасці Жыхарава заўсёды адчуваўся яго спакроўленасць з беларускай нацыянальнай культурай. Здольны дырыжор, ён па-майстарску валодаў домрай і балалайкай, і адным з яго глыбокіх памкненняў было зрабіць іх беларускімі інструментамі. Бо ступень нацыянальнай прыналежнасці музычнага інструмента вызначаецца не месцам яго вынаходніцтва і вырабу, а зместам творчасці. (Доказаў таго гісторыя музыкі ведае шмат). І гэта сваё імкненне Жыхараў ажыццяўляў праз стварэнне беларускага рэпертуару, які быў стрыжнем яго рэпертуарнай палітыкі. На беларускім фальклорным грунце ў яго пісьмовай спадчыне прадстаўлены практычна ўсе жанры. Жыхараў добра ведаў фальклор і сам часта звяртаўся да яго, апрацоўваючы народныя песні, інструментаваў апрацоўкі і арыгінальныя творы беларускіх кампазітараў.

Сярод найбольш яркіх апрацовак Жыхарава — танцы "Мяцеліца", "Мікіта", песня "Кураныты", "Беларуская полька", танцы "Бычок", "Юрачка", песня "І з далёкіх і з краёў"; сярод інструментовак — "Антон маладзенькі" П. Падкавырава, "Лявоніха", "Прайшо лета краснае" А. Туранкова, "Карагодны напеў" У. Алоўнікава, "Беларуская полька", "Як крыніца цячэ" Р. Пукста, "Вянок беларускіх песень" Д. Камінскага, апрацоўкі Д. Захара, А. Клувава, Л. Маркевіча. Вялікае і важнае месца займаюць пераключэнні твораў беларускіх кампазітараў: Сімфанеты М. Чуркіна, Цымбалнага канцэрта Д. Камінскага, "Верасоў" Р. Пукста, Сюіты для аркестра І. Ронькіна, п'ес С. Палонскага, В. Войцка, Я. Глебава, П. Падкавырава, М. Аладава, Л. Маркевіча, Д. Захара, А. Багатырова, У. Алоўнікава, песень М. Мацісона, І. Любана, П. Падкавырава, У. Алоўнікава.

Усё новае і рэспектабельнае ў беларускай музыцы, што карысталася папулярнасцю, прайшло праз творчую лабараторыю Г. Жыхарава і станавілася яшчэ больш папулярным. Такім шляхам ажыццяўлялася напуўненне народна-інструментальнага мастацтва сакавітым беларускім музычна-інтанацыйным зместам. На жаль, гэта тэндэнцыя, так выразна і ёміста вылучаная Жыхаравым, значна пабяжыла пасля ягонай смерці.

Ацэньваючы тытанічны ўклад Георгія Жыхарава ў беларускую нацыянальную культуру, цяжка ўявіць нашу сёння без нядаўняга мінулага. Жыхараў — надзея і апора яго вучняў. Яны часта звяртаюцца да яго ў думках і звяраюцца свае рашэнні з магчымымі рашэннямі настаўніка. Ёсць усе падставы назваць яго місіянерам у народна-інструментальным мастацтве Беларусі. Яго роля велізарная і заслуга вае высокай не толькі прафесійнай, а і звычайнай і маральнай ацэнкі.

Пры жыцці, на жаль, дзейнасць Георгія Іванавіча Жыхарава не была ацэнена па вартасці. Думаецца, было б дарэчы ганаравачь яго (пасмяротна) пачэсным званнем, адкрыць у класе, дзе ён працаваў, мемарыяльны знак і надаць яго імя прафесійнаму калектыву, напрыклад, на Рэспубліканскім радыё або ў Беларускай акадэміі музыкі. Афіцыйныя аtryбуты пашаны былі б не лішня. Яны толькі пацвердзілі б добрую памяць пра Георгія Іванавіча Жыхарава ў народзе, у сям'і беларускіх музыкантаў. А такая памяць — самая высокая адзнака майстру мастацтва.

Валянцін ЧАБАН, прафесар, кандыдат мастацтвазнаўства
На здымках: Георгій ЖЫХАРАЎ; Секстэт домрай Беларускага радыё пад кіраўніцтвам Г. ЖЫХАРАВА (тэрыцы злева).

Віншуем!

У СУТНАСНЫМ РАЗУМЕННІ МАСТАЦТВА...

НЕЮБІЛЕЙНЫЯ НАТАТКІ

Спаўняецца 80 гадоў старэйшаму беларускаму тэатразнаўцу, член-карэспандэнту АН Беларусі, доктару мастацтвазнаўства, прафесару Уладзіміру Іванавічу Няфёду. Такі паважны ўзрост мала стасуецца да гэтага заўсёды сабранага, энергічнага чалавека. Адаўшы шмат год педагогічнай, навуковай і грамадскай дзейнасці, ён і сёння знаходзіцца ў добрай творчай форме і з'яўляецца супрацоўнікам Інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору імя К. Крапівы АН РБ.

Пісаць пра Уладзіміра Іванавіча мне асабіста лёгка і адначасова даволі цяжка. Лёгка таму, што не адно дзесяцігоддзе працую побач з ім і, здаецца, добра яго ведаю. Цяжка ж таму, што Уладзімір Іванавіч — асоба складаная, неардынарная і менавіта гэтым тлумачыцца рознае, часам палярна супрацьлеглае стаўленне да яго творчасці. У наш час, калі пераасэнсоўваецца аічынная гісторыя, у тым ліку і гісторыя мастацтва, стала амаль што модай перакрэсліваць былыя набыткі тэатразнаўства, абвінавачваючы аўтараў у састарэласці поглядаў і кансерватызме. Шчыра кажучы, мяне заўсёды здзіўляў такі спажывецкі, дакладней, кан'юктурны падыход да чужой працы, асабліва тых, хто пакуль што яшчэ ніяк не заявіў пра сябе на ніве навукі.

У Няфёда для мяне, многіх маіх калегаў і дзеячаў сцэны быў і застаецца буйнейшым гісторыкам беларускага тэатра. І той факт, што сёння нарэшце знята забарона з публікацыі Ф. Аляхновіча, У. Сядуры, А. Калубовіча, якія з іншых пазіцый асвятляюць нашу тэатральную гісторыю, ніколі не прыніжае навуковай значнасці прац У. Няфёда. Дарэчы, калі пагартыць кнігі пра тэатр А. Некрашэвіча, Я. Рамановіча, С. Геца, выдадзеныя ў 30-я гг., то мжволі схмянешся ад іх вульгарна-сацыялагічнай тэрміналогіі. Між тым менавіта гэтыя кнігі сваёй багатай факталогіяй дапамаглі мне аднавіць рэпертуар тэатра імя Я. Купалы 20-х гг., за што я вельмі ўдзячна памянёным аўтарам.

Любая гістарычная праца, акрамя аўтарскага каментарыя, насычана фактамі, якія і ўяўляюць, на мой погляд, найвышэйшую каштоўнасць. Што ж тычыцца ідэалагічнага антуражу, то ў гэтым плане нават цікава параўнаць кнігі У. Няфёда і таго ж У. Сядуры-Глыбіннага. Першы аналізаваў гісторыю беларускага тэатра ў, як прынята цяпер гаварыць, несабоднай краіне, таму лейтматывам яго даследаванняў становіцца "кіруючая роля камуністычнай партыі". Другі выдаваў сваю гістарычную версію бела-

рускага тэатра ў Амерыцы — краіне быццам бы найвышэйшай дэмакратыі і свабоды, тым не менш, праца літаральна прасякнута выразамі, накіраванымі на "савецкі тэрор" і г. д. Такім чынам, з аднаго боку — "кіруючая роля партыі", з другога — "савецкія органы і камуністычная партыя настойліва падвяргалі тэатр схематычнаму спрашчэнню". Як па мне, дык хрэн за рэдзку не саладзейшы. Усе мы — дзеці пэўнага часу і пэўнай прасторы. Да таго ж, як ні спакусліва абмежваць мастацтва пракрустывым ложкам ідэалагічных выкладак, яно, на шчасце, існуе і развіваецца па сваіх законах. Таму, думаецца, будучыя (і, спадзяюся, свабодныя) гісторыкі адкінуць за непатрэбнасцю любыя палітычныя клішэ з удзячнасцю пакарыстаюцца ўсёй навуковай тэатразнаўчай спадчынай, створанай на Беларусі і за яе межамі. У тым ліку і кнігамі У. Няфёда.

Акрамя гісторыі тэатра, Уладзімір Іванавіч шмат год займаўся тэатральнай крытыкай. Многія лічылі яго чалавекам жорсткім, які не мяняе сваіх поглядаў. Бадай што так. Разам з тым ён ніколі не прыстасоўваўся да чужых думак і абставін. Заўсёды выклікала павагу тое, што У. Няфёда проста немагчыма было ўявіць у ролі "кішэннага крытыка", а яго меркаванні, калі нават іх не падзяляў, уражвалі шчырасцю і перакананасцю. Змагар па прыродзе, ён ніколі не хаваўся за двухсэнсоўныя фармуліроўкі і тым больш за подліс ананіма. Заўсёды выказваў свае думкі смела і адкрыта. Гэта і дазваляе сённяшнім міфатворцам ствараць палюхоўны вобраз крытыка-забаронцы. Між тым, не ведаю, нажаль альбо на радасць, крытыка на Беларусі, калі мець на ўвазе спляваены перыяд, ніколі не выконвала забароннай функцыі. У адрозненне ад той жа Амерыкі, дзе адзін адмоўны артыкул можа перакрэсліць лёс спектакля. У нас жа на майёй памяці не было ніводнай пастаноўкі, якую б "зарэзала" крытычны рэцэнзій. Нават шматгадовыя баталі ў друку ніяк не паўплывалі на

сцэнічнае жыццё той жа "Паўлінкі" купалаўцаў. Проста сёння шмат каго прываблівае вобраз пакутніка-дысідэнта, ну а калі ёсць ахвяра, то павінен быць і кат. Усё гэта падаецца мне не вельмі прыстойнай гульнёй, якая ні да навукі, ні да мастацтва не мае ніякіх адносін.

На працягу доўгага супрацоўніцтва паміж мною і У. Няфёдам раз-пораз узніклі канфліктныя сітуацыі, калі нашы погляды разыходзіліся і мы не маглі паразумець адна аднаго. Аднак гэта не перашкаджала паважліва ставіцца да апаэнта і захоўваць добрыя чалавечыя дачыненні. Магчыма, таму, што ў сутнасным, карэнным разуменні высокага прадвызначэння мастацтва мы былі і застаёмся аднадумцамі. Я асабліва адчуваю гэта сёння, калі на сцэне пануе цэпра і ўсёдавольнасць, калі размыты маральныя крытэрыі і гаварыць пра гэта лічыцца амаль што непрыстойным. У такіх хвіліны я востра адчуваю адсутнасць у нашай крытыцы цвёрдага слова. У Няфёда, які заўсёды меў мужнасць называць рэчы сваімі імёнамі.

А тым часам наш юбіляр не перастае здзіўляць сваіх калегаў працоўнай энергіяй і творчымі планами. Няма патрэбы пералічваць усе друкаваныя працы У. Няфёда, іх добра ведаюць беларускія навукоўцы і дзеячы сцэны. Адно нагадаю, нягледзячы на цяжкасці, толькі на пачатку 90-х гг. выйшла яго кнігі "Мікалай Кавязін. Жыццё і творчасць" і "Ігнат Буйніцкі — бацька беларускага тэатра". Выйшла з друку манаграфія пра Францішка Аляхновіча. Акрамя таго, ён завяршае працу над успамінамі, дзе з гумарам, а часам і з сумам прыгадвае сустрэчы са знакамітымі дзеячамі культуры, з якімі пашчасціла сустрацца на жыццёвых скрыжаваннях. Ад свайго імя і імя маіх калегаў па інстытуце жадаю Уладзіміру Іванавічу моцнага здароўя, доўгіх год жыцця, спаўнення ўсіх творчых задум.

Тамара ГАРОБЧАНКА

СТАЛІЧНЫЯ КАНЦЭРТЫ "НЕСТАЛІЧНЫХ" МУЗЫКАЎ

Пры канцы года два канцэрты ў сталіцы далі артысты Гродзенскай гарадской капэлы. Упершыню гэты арыгінальны творчы калектыв, які "пад адным дахам" злучае і хор, і аркестр, выступіў у Мінску ў 1993 годзе. Мінска з усім нямнога часу, і ў творчай біяграфіі маладой музыканцкай суполкі з'явіліся гастролі ў краіны Еўропы, удзел у міжнародных харавых фестывалях і воль — другі відзіт у Мінск. Мастацкае кіраўніцтва Гродзенскай гарадской капэлы ажыццяўляе вядомы кампазітар Андрэй Бандарэнка, таму зразумела, што ягоныя творы склалі аснову абедзвюх праграм: у касцёле св. Роха прайшоў канцэрт хору пад кіраўніцтвам Ларысы Іконнікавай, а ў Вялікай зале філармоніі капэла выступіла ў поўным складзе.

Дарэчы, на галоўнай канцэртнай пляцоўцы краіны крыху раней адбылася яшчэ адна сустрэча з "несталічнымі" музыкантамі, якія апошнім часам прыкметна ўплываюць на культурнае жыццё абласных гарадоў. Упершыню ў Мінску адбылося выступленне Ка-

мернага хору Гомельскай абласной філармоніі (мастацкі кіраўнік і галоўны дырыжор Алена Сакалова, дырыжор Яўген Хлус) і Камернага аркестра Брэсцкай абласной філармоніі (мастацкі кіраўнік і дырыжор Аляксандр Мартыненка).

У адрозненне ад гродзенскіх музыкантаў, пра якіх ужо неадночы пісаў "ЛіМ", гомельскія ды былі стварэнне амаль незнаёмыя нашым чытачам, дый мінскай публіцы. І проста прыкра, што публіка не пайшла на гэта новае музычнае знаёмства (мо з-за кепскай рэкламы?): у зале было, мякка кажучы, пуставата. Затое прыйшлі сапраўдныя "балельшыкі" з ліку выкладчыкаў Акадэміі музыкі, сталічных выканаўцаў, дзеячаў культуры: воплескі ладзіліся гарачыя, "бравы" гучала магутна.

Гамельчане паказалі рэдкасны прыклад камернага харавога спявання, калі вызначнае "камерны хор" адпавядае не проста малой колькасці яго ўдзельнікаў, а самай культуры, манеры выканання. Высакародна-стрыманым

стылем дырыгавання ўразіла хормайстар А. Сакалова. Праграму ўпрыгожылі галасы адметных салістаў — Галіны Паўлянок ды Міхаіла Пухалскага.

Сваім басам "пахваліліся" і брастаўчане: саліст камернага аркестра Фёдар Богдан выканаў рэчытыв і арыю з оперы Г. Гендэля "Ксеркс" ды знакамітую арыю галоўнага героя Моцартавага "Вяселля Фігара". А ў рэпертуары Камернага аркестра (які сваім кампактным складам нагадваў ансамбль) пад кіраўніцтвам элегантнага маэстра А. Мартыненкі найбольш удалым падалося выкананне II і III частак Зальцбургскай сімфоніі В. Моцарта.

Зразумела, калектывы-госці выступалі па чарзе. Але другое аддзяленне канцэрта завяршылася сюрпрызам: "Missa brevis" В. Моцарта ў натхнёным выкананні музыкантаў, пад кіраўніцтвам А. Мартыненкі.

С. Б.

Валянціна Куляшова — дачка народнага паэта Беларусі Аркадзя Куляшова. У 1958 годзе скончыла філалагічны факультэт Маскоўскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя М. В. Ламаносава. Працавала ў Беларускім таварыстве дружбы і культурнай сувязі з замежнымі краінамі, у Інстытуце мовазнаўства імя Якуба Коласа Акадэміі навук Беларусі. З 1960 года некаторы час жыла ў Балгарыі — у Сафіі, працавала настаўніцай, вучылася ў аспірантуры Сафійскага ўніверсітэта імя К. Охрыдскага, была рэдактарам-перакладчыкам на радме. У Мінск вярнулася ў 1967 годзе. Працавала выкладчыкам Белдзяржуніверсітэта, старшым рэдактарам на тэлебачанні, загадчыкам творчага аддзела рэспубліканскага Дома работнікаў мастацтва. Літаратурную працу пачала ў 1967 годзе. Перакладае з балгарскай, польскай на рускую і беларускую мовы, а таксама з беларускай на рускую.

Аўтар аповесці-эсэ з элементамі літаратуразнаўства "Лясному рэку праўду раскажу...", са старонак якой паўстае вобраз А. Куляшова — чалавека, грамадзяніна, творцы.

В. Куляшова склала "Анталогію беларускага апавядання", што ў 1968 годзе выйшла ў Сафіі на балгарскай мове, фотаальбом "Аркадзь Куляшоў" (1985), кнігу А. Куляшова "Маналог" (1989), іншыя выданні яго твораў.

З днём нараджэння, шанюная Валянціна Аркадзеўна! Назменных поспехаў Вам у жыцці і творчасці!

ФАЛЬКЛАРЫСТЫКА СТАЛА ЛЁСАМ

лаўрэата Дзяржаўнай прэміі Беларусі Антона Гурскага. А нарадзіўся ён на надзівна шчодрай на таленты капіўскай зямлі, у вёсцы Свінка (цяпер Лугавая) 60 гадоў назад. У 1959 годзе атрымаў вышэйшую адукацыю і пачаў працаваць у сектары фальклору Інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору Акадэміі навук Беларусі.

На гэты час і прыпадае яго захваленне фальклорам. Шматлікія навуковыя экспедыцыі прынесьлі даследчыку жаданым плён. Менавіта дзякуючы Антону Іванавічу з'явіліся чатыры тамы ў знакамітай серыі "Беларуская народная творчасць" — "Загадкі" (1972), "Зімовыя песні" (1975), "Легенды і паданні" (1983), "Земляробчы каляндар" (1990).

Антон Гурскі не толькі запісвае фальклор, ён яго ўдумліва вывучае, абагульняе, асэнсоўвае. Аб гэтым, у прыватнасці, сведчаць такія яго манаграфіі, як "Зімовыя паззія беларусаў" (1980), "З любоўю да народа" (1989), "Тайны народнай песні" (1994).

А яшчэ Антон Іванавіч — захоплены, удумлівы прапагандыст вусна-паэтычнай творчасці беларускага народа. А. Гурскі вельмі шмат робіць, каб да фальклору як мага раней далучаліся дзеці, каб адчувалі яны ўсё яго характэрнае і непаўторнае. Ён складзены такія зборнікі, як "Сакрэт шчасця", "Бяздоннае багацце", "Музыка-чарадзей", "Самае галоўнае" і іншыя.

Віншум Антона Іванавіча з 60-годдзем! Жадаем яму далейшых поспехаў у жыцці і навуковай дзейнасці!

ПЫЛ

1
пыл гэта цемра
якую разбіў вепер
і ападае пыл
як шэры снег
з аблокаў вечнасці
зацямяючы пыбы
і растаючы ў вадзе
пыл знікае
як падпаленая ноч

2
пыл гэта святло
якое выпраменьвае
смерць

і я іду насустрач яму
каб стаўшы пылам
узляцець над цемрай
над пылам
з якога ўзнікла жыццё

3
пыл гэта цень ад вогнішча
на якім згарае ерэтык
праклинаючы інквізіцыю
і хаваецца ў цень
мая Айчына
і ляціць пыл у нашы вочы

4
пыл гэта кроў мёртвага д'ябла
і мы п'ём гэтую кроў
забываючыся пра святое
і тонем у гэтай крыві
і з'яўляемся з яе
гаворачы што ўсё пыл

5
пыл гэта агонь
якому не моляцца
які з'яўляецца там
дзе ёсць мы і дзе нас няма
пыл гэта вечны агонь
на магілах нашых

6.1. ЦЕМРА

у цемры пылу
ідзём абуджаючы цемру
і плыве яна над зямлёй
як шлях у небыццё
як апошняя хмара
з якой ніколі
не пральецца дождж

7.2. СВЯТЛО

пылам святла
свецца купалы храмаў
і пылам святла
асляпляюцца анёлы
якія вяртаючыся ў неба
не забіраюць нас
накідаючы нас у святле пылу
за якім невядома што будзе
ці цемра ці агонь

8.3. ЦЕНЬ

цень пылу
як цень д'ябла
пралятае праз нас
і цень застаецца
як апошні след Хрыста

9.4. КРОЎ

і кроў ператворыцца ў пыл
і пыл ператворыцца
у кроў
і пральецца праз сонца
як праз рану
у той свет
дзе няма крыві

10.5. АГОНЬ

і агонь пылу патухне
і стане цёмна
як было напачатку

ПЕНЬ

пень кропка
пень згублены зуб жывёлы
якія ў казках
якіх мы ўжо даўно не расказваем
і жыве ў пні рэха
як у пакінутай вежы прывід
пень трон лесавіка
на які любяць прысесці вандроўнікі
і забыўшыся
вяртаюцца вяртаюцца
пень мішэнь
у якую страляюць страляюць нячысцікі
і трапляюць у людзей трапляюць
і сварцаца людзі сварцаца
гаворачы адзін на аднаго гаворачы
ты дурны як пень як пень
пень прыступка лесвіцы
якая вядзе ў пустэльнію пустэльнію

і мы абходзім аб'язджаем пень
не разумеючы што яго нельга нельга
ні абысці ні аб'ехаць аб'ехаць
і мы не любім пнёў не любім
і мы баімся пнёў баімся
і мы пакланяемся пням пакланяемся
і гаворым пню што ён дрэва
але пень застаецца пнём
і толькі мурашкі мурашкі мурашкі
бачаць у пні зруб сваёй хаты

КОМІН

і стаіць хата сярод поля
і ў яе на страсе комін
як купіна на балоце
у якім жывуць чэрці
і залятаюць у комін вятры
і наглытаўшыся дыму
завываючы ўцякаюць прэч
комін гэта калодзеж
на дне якога ляжыць золата агню
калодзеж з якога зоркі чэрпаюць цяпло
ля коміна як ля чорнай вежы
як разбойнікі гуляюць каты
і садзяцца на комін птушкі
як на Ноеў каўчэг
і злуецца пярун
і трапляючы ў комін
ён трапляе ў цмока
якому даўно адсеклі галаву
і кажа цяпер ніхто не баіцца
і які ператварыўшыся ў печ
стаіць сярод хаты

ЗДРАДА

яна пільнуе
калі не на кожным кроку
то амаль на кожным скрыжаванні
цемры і святла святла і цемры
зрада радуецца
як воўк які апусціў у палонку хвост
і ловіць рыбу
зрада выспявае ў здрадніку
як атрута ў змяі
зрадаў ратуюцца хіжыя
як смерцю ратуюцца вольныя
зрада як зумкая муха
прысутнічае на тайнай вячэры
зрада гэта трэшчына ў сасудзе
у якім збіраюцца захоўваць
жывую ваду

зрада гэта ўсменшка д'ябла
і задаволены здраднік
атрымаўшы сваё
ходзіць сярод нас
і вітаецца з намі
і сядзіць за адным сталом
гаворачы нам
што мы таксама не святыя
зрада гэта дым над Айчынай
у якім сонца
як пацалунак Іуды

КОШ

як лапаць сярод ботаў
сярод вядзёр у сенцах
ганарліва разадзьмуўшы бакі
стаіць кош
кош гэта гняздоўе
у якое восенню злятаюцца
спельныя яблыкі
кош здзіравы човен
які кожную зіму
рамантуюць павукі
марачы пра падарожжы
кош ведзьміна калыска
якая прываблівае да сябе

і палюхае
кош соннае перапляценне змяюк
якія ў любы момант
могуць прагнуцца і ўспомніць
хто яны
і ляжыць кош у сенцах
і спіць у ім чорны кот
як чорная перліна ў ракавінцы
на дне вясковага жыцця

СТРАЛА

страла стрэлка гадзінніка
які заўсёды паказвае
толькі гадзіну смерці
страла пярэ
з крыла адзінокага цмока
і ляціць страла
як патухлая маланка
несучы на сваім вастры
кнопку для сумнай балады
пра смелага воя
і ляціць страла
і хаваюся я ад стралы
як ад свайго лёсу
і ляціць страла
як расколіна ў сасудзе дня
з якога камусьці болей не піць
ды я чакаю стралу
але пасланую Купідонам

РУЖА

ружа застыглы выбух святла
да якога злятаюцца пчолы
і збіраюць у ім салодкае золата
ружа чырвоны ліхтар
на зялёнай вуліцы сада
дзе на яблынях спее спакуса
ружа гэта пацалунак анёла
першы і апошні
і цвіце ружа
як водбліск зоркі Венеры
і я праходзячы ля ружы
праходжу як ля варотаў у рай

НАРА

нара мае свой нораў
і ныраючы ў зямлю
нара не баіцца згубіцца ў цемры
яна жыве цемрай
і не наракае на свой лёс
і хто трапляе ў нору
той робіцца ці яе гаспадаром
ці яе смяротнікам
і жыве ў нору крот
які не бачыць сонца
але які марыць жаніцца
на Дзюймовачцы
нара гэта змяя
якая з'ела сама сябе
нара гэта шлях
які я не магу прайсці
не стаўшы слімаком

ЗІМА

зіма гэта святло
якое як бог сышло на зямлю
святло не вечнае як снег
у якім яно існуе
як сонца ў аблоках
зіма гэта сцюдзёны агонь
у якім як чэрці ў пекле
мяцеліцы і вятры
агонь у якім згарае
восенняя самота
агонь у якім выплаўляецца
вянавое срэбра вады
і я праходжу праз гэты агонь
як праз свой цень
зіма гэта дым
як дым Айчыны
і ў ім губляюцца
першыя і апошнія словы
як дванаццаці апосталаў
дванаццаці месяцаў
і знікае гэты дым у вечнасці
як вада ў пяску
зіма гэта сон
які свіцца сонцу
дзе чорныя вароны
попел
які пераносіцца ветрам
з аднаго берага часу на другі
і сніцца мне гэты сон
як пацалунак смерці
зіма гэта белы цень
чорнага неба
дзе кожны з нас пракладае
свой Млечны Шлях
цень якога чакаюць і баяцца
і прыходзіць гэты цень
як дзень апошні
за якім пачатак
зіма гэта лютэрка
у якім я не бачу сябе

МІНСК, 1927 ГОД. Па вуліцах горада рухаецца конка. Яе могуць спыніць 2 асобы, а хто маладзейшы, дык тыя ўскокваюць на хату, бо коні бягуць паволі.

Праедзецца не шпарка, але і не дорага. Нездзе на Даўгабродскай вуліцы выводзяць на рэйкі "кукушку", грузаную торфам. І вось "кукушка" едзе па галоўнай вуліцы — Савецкай — праз мост да Менскай гарадской электрастанцыі. Часам дзеці чапляюцца за ваганеткі, і гэта самая танная для іх паездка, хача і вельмі рызыкоўная.

Па Мінску бегаюць падлеткі і клічуць пакупнікоў газеты "Звезда". Але гараджане не спяшаюцца купляць гэтыя "Известия", бо не давяраюць бальшавіцкай прапагандзе. Тыя ж самыя дзеці гандлююць цукеркамі і рысу, зрэдку "асяжачы" іх (лізнуць непрыкметна, каб цукеркі зіхацелі бляскам, тады больш шанцу, што нехта купіць іх). У дварах можна пабачыць старога, які ходзіць са сваім тачыльным станком

ўсіх чэмпіёнаў свету. Я сам зрабіў шахматныя фігуркі і вучыўся пачаткам гульні. Дзіўна, але шахматы ўплывалі і на адзенне. Шапкі — у клетку, так званыя кэпі, пінокакі, спадніцы, нават шкарпэты ў клетку. Спорт жа лічыўся буржуазным перажыткам, бо ён, маўляў, ідзе не на карысць здароўю, і займаюцца ім толькі дзеля грошай, што ляжаць у аснове кожнага спаборніцтва. Помню, у "Крокодиле" вядомыя мастакі зрабілі карыкатуру на заходняга спартсмена з тэкстам: "Рукі — гіры, ногі — гіры, гіра — галава".

А што рабілася ў тэатры! Меерхольд уплываў сваім метадам так моцна, што ўсе забыліся на дэкарацыі і абыходзіліся без іх. Усё рабілася ўмоўна. Успамінаецца п'еса "Лес" Астроўскага паводле рэжысуры Меерхольда. Сядзіць акцёр у ролі Аркашы на нейкай скрынцы і ловіць рыбу без вудачкі, але так лоўка, што ствараецца ўражанне, быццам ён злавіў рыбу, і зараз яна трапецацца ў ягоных руках. Пры гэтым — ні

сястры гаварылі па-польску, не кажучы пра цётку Уладэю — Уладзіслава Францаўну, якая нават пасля вайны час ад часу наведвала касцёл у Красным: мабыць, не толькі, каб паставіць свечку па нябожчыку Янку, а і сама касцельная служба яе цікавіла.

Часта можна было ўбачыць у Мінску камсамольцаў з чырвонымі стужкамі на рукаве, з бляшанымі кружкамі на шыі — скарбонкамі для збору манет за карысць МОПРа — міжнароднай арганізацыі помачы рэвалюцыі. Было ў модзе ахвяраваць грошы на розныя мерапрыемствы, такія, як, напрыклад, на карысць помачы ангельскім шахцёрам, якія бастуюць ужо доўгі час. Кідалі грошы ўсе, нават напманы, бо лічылася добрым дзеяннем міласэрнасць, якая бачыцца ўсім.

Не магу дакладна сказаць, якая колькасць у Мінскай міліцыі мелася коней, але запамінуўся выпадак, калі конная міліцыя пад кіраўніцтвам начальніка Кроля (ён быў таксама ў сядле)

аркестр? Ды ўсё з тых жа настаўнікаў, савецкіх служачых, моладзі з камсамольскіх ячэек, кааператывных супрацоўнікаў. Здольныя людзі меліся ўсюды. Кожная сям'я годка мела драмгурток і людзей, якія хацелі й умелі рабіць гэтую працу.

Я паступіў у Віцебскі мастацкі тэхнікум у 1929 годзе, калі НЭП яшчэ дзейнічаў. Мясцовая прамысловасць, якая была ў нязману, у 1930 годзе перастала вырабляць усё, што зараз завецца прадметамі штодзённага ўжытку — шырсажывам. Хутка была ўведзена картаная сістэма, у разліку на асобнага едака. Так званыя едакі замест цукру атрымлівалі цукеркі "падушачкі", якія зліпаліся так, што нельга было нават зважыць — хоць адсякай сякерай. У Віцебску ў часы заняткаў у тэхнікуме студэнты на сьняданак беглі з інтэрната, што быў на Магілёўскім рынку, да сталойкі, можа, за кіламетры два. Трамвай, які цягнуўся ў гару па Магілёўскай вуліцы і ад інтэрната ўніз, ніколі не прыходзіў своєчасова, і студэнты спяшаліся, каб па талоне атрымаць дзве льюжкі пярлоўкі, кавалак хлеба з павідлам замест цукру і паспець на заняткі. Студэнты з графічнага аддзялення падраблівалі талоны на абеды ды так спрытна і дакладна, што ніхто не мог выявіць падробку.

Пазней студэнты мастацкага тэхнікума патроху сталі зарабляць на плакатах, якіх трэба было больш, чым хлеба. Хто падпрацоўваў у Віцебскім цырку, а я з брыгадаю рабіў вялікую колькасць бутафорыі хатняй жывёлы: свіней, гусей і авечак, — якія ў п'есе пралывалі па крузе на сцэне яўрэйскага тэатра, што прыехаў у Віцебск на гастролі.

Тады, прыблізна, і пагоршылася жыццё ўсяго насельніцтва. Не толькі ў гарадах, але і на вёсцы. Сялян прымусям заганялі ў калгасы, бо калектывізацыя павінна была ахапіць усё насельніцтва і ў самы кароткі тэрмін. Пасля гэту акцыю самі бальшавікі назвалі "головакружэннем от успехов".

Аднак, нягледзячы на цяжкае становішча ўсяго народа, у рэспубліцы партыя загадала Савету Народных Камісароў тэрмінова адчыніць 1-ю Усебеларускую выставу дасягненняў прамысловасці і сельскай гаспадаркі. На вялізнай тэрыторыі за Мінскам высеклі лес і пачалі будаваць дзесяткі павільёнаў. Вядома, усё рабілася часова, павільёны выконваліся з лёгкіх матэрыялаў (з дрэва і фанеры). Акрамя асноўных павільёнаў, будаваліся і такія, як павільён беларускай кнігі, павільён ДОПРа і розныя іншыя. У цэнтры выставы стаяў помнік Леніну з працягнутай убок рукою. Ніхто зараз не даць веры, што помнік рабіўся з кавалкаў фанеры цеслярамі пад кіраўніцтвам малавадоммага тады скульптара А. Груба.

Мы з маім сябрам Шымановічам у часы летніх каникулаў бралі ўдзел у афармленні павільёна беларускай кнігі, дзе галоўным мастаком быў Ліпа Юльвіч Кроль. Нам даводзілася па эскізах мастакоў (з Масквы) Зевіна, Аксельрода і Мільчына рабіць аплікацыі на галоўным стэндзе ў цэнтры павільёна.

Сам павільён нагадваў цырк: быў круглы і вельмі непрыватны па архітэктуры, бо рабіў яго праект мастак Кроль, а не прафесіонал-архітэктар.

Не магу сказаць добрых слоў і пра іншыя павільёны. Яны не адпавядалі свайму прызначэнню. Практычна з дызайнам ніхто не быў знаёмы, усё рабілася ўпершыню. Увесь час думаю, шукаю адказу, з якой нагоды даялялося партыі рабіць выставу ў часы матэрыяльных нястач, калі на той жа выставе мастакам, як і іншым працаўнікам, трэба было звяртацца да кіраўнікоў выставы Дубіны (нарком харчовай прамысловасці) і Тоўкача (дырэктар выставы), каб атрымаць кіло цукерак або пячэння. Дык вось, нездарма хадзіла па выставе такая прымаўка: "без дубіны і таўкача пячэння не палучыш". Адкінем жарты, хача і яны мелі месца, гэта не выдумка. Зараз няцяжка здагадацца, што партыя заўсёды прыдумвала "меропрыятія" дзеля адводу вачэй, такія, як выратаванне члоскінцаў з паўночнай Ільдзіны, названай германай эпалей: як запуск у стратасферу шэрагу паветраных шароў. Успомнім пералёт Чкалава ў Канаду і шмат іншых, што прыйшлі з вялікім уздымам, як перамога над сіламі прыроды. А па сутнасці, тлум галавы пад гром барабанаў і літаўраў. Заўсёды дасягалася мэта, бо чаго варты твае асабістыя нягоды ў параўнанні з агульнымі мэтамі і "перспектывамі" і працай дзеля ўсяго народа.

Такім чынам і Першая Усебеларуская выстава дасягненняў прамысловасці і сельскай гаспадаркі ў Мінску таксама нараджала пытанне, навошта была патрэбна гэтая паказушка нейкіх там дасягненняў? З цягам часу павільёны выкарыстоўваліся дзеля розных патрэб, скажам, такіх, як мастацкія майстэрні скульптараў і жывапісцаў, швейных і абутковых кааператывных майстэрняў. Толькі павільён беларускай кнігі не магло ніяк прыставаць, даялялося разбурыць яго ды скарыстоўваць як будаўнічы матэрыял.

Мінулі гады, а пра вялікую выставу, куды заклалі немаведама колькі грошай, хутка забыліся. Нічога не засталася ад "экспанатаў" — іх расцягалі кіраўнікі, што стаялі на чале "меропрыятія". Што ж засталася ад выставы ў памяці народнай? Ды нічога, акрамя, можа, назвы трамвайнага прыпынку, якая выклікала ў пасажыраў здзіўленне: "Чаму "Сельгасвыстаўка"? Дзе яна? Ці была яна наогул?"

Яўген ЦІХАНОВІЧ,
мастак

ЖЫЦЦЁ КІПЕЛА, ЖЫЦЦЁ ВІРАВАЛА...

ЗГАДКІ ПРА ЧАСЫ НЭПА НА БЕЛАРУСІ

і крычыць так гучна, што чуваць нават у хатах: "Каму тачыць нажы — ножніцы?" Нават тавар, які ў найбольшым дэфіцыце — іголка для прымусяў.

Калі мы сядзем з пляца Волі ўніз па Кузьма-Дзямянаўскай вуліцы ў бок Ніжняга рынку, там крама за крамай з таварамі, якія вывешваюцца звонку. Кожны крамнік цягне да сябе мужыка за рукаў і на розны лад хваліць тавар. Стаіць такі гоман, што нічога не разбярэш.

Вядома, пра сумленне пры такім гандлі ніхто не думаў — наадварот, чым болей нахабнасці, тым большая выручка. Гэтае месца нездарма завецца чорным рынкам (зараз гэта плошча 8 сакавіка). Тут гандаль ідзе з рук у рукі. Прадаюцца нават залатыя рэчы, а хутчэй — падробкі пад золата, бо махлярства — галоўная мэта ашуканца.

У другім будынку на Ніжнім рынку малельны дом баптыстаў-адвентыстаў сёмага дня, з другога боку — некалькі хат для начлэжнікаў-мужыкоў, што затрымаліся ў горадзе са сваім таварам. Начлэжка брудная, багата клопоў ды прусакоў, а мух такая колькасць, што на памыйнай яме значна меней.

Наша сям'я з трох чалавек — маці і мы з братам — мусілі аднойчы начаваць у такой гасціўні, а два балаголы з нашымі рэчамі і сваімі конямі пераначавалі ў знаёмых. Пераезд наш адбываўся ў пачатку сакавіка, калі мы пакідалі мястэчка Шацк, каб апынуцца ў Лагойску, куды перавялі на працу майго айчыма.

Трэба сказаць, што балагол у Беларусі быў вельмі важнай асобай. Гэта чалавек, які добра ведае дарогі, рэльеф мясцовасці, можа разлічыць, колькі вёрстаў да бліжэйшай карчмы, дзе можна накарміць свайго каня, адлачыць і падсілкавацца самому. Звычайна балаголы, як і карчмары, былі яўрэйскай нацыянальнасці. Балагол — моцны і дужы чалавек, бо ён дапамагае каню на спусках і пад'ёмах дарогі.

У Беларусі ў тыя часы было шмат лясцоў, ды такіх, што хіба толькі ў байках сустранеш для параўнання. Чаго вартыя лясцы вакол Ігумена! Яны цягнуліся на дзесяткі вёрстаў, а ў тых лясках ў 20-я гады было шмат бандытаў, якія перахоплівалі кааператараў, забівалі, рабавалі сялян, гвалцілі, палілі хутары. Вядома ж, і балаголам даставалася ад "зялёных", бо грузы везлі не толькі прыватным гандлярам, але і дзяржаўным кааператывам. Гэты адзіны від транспарціроўкі грузаў часта ахоўваўся міліцыянерамі. (У 1923 годзе менавіта ў Ігуменскіх лясках была разбіта ўшчэнт апошняя банда "зялёных". Што тычыцца дарог ды іх стану, дык засталася яшчэ ў вялікай колькасці Екацярынінскія тракты).

Брукаваных жа шляхоў амаль не было, бо і гарады павятовыя не мелі бруку. У самым Мінску першы асфальт быў пакладзены на вуліцы Леніна на невялікім кавалачку ад пляца Волі да Савецкай вуліцы ці не ў пачатку трыццаціх гадоў, і таму гэты кавалак вуліцы быў месцам прагулак: ад вежы з гадзіннікам да дзяржаўнага банка, што на рагу Савецкай.

А якім жа ў канцы дваццятых гадоў было культурнае жыццё, ды і наогул, чым жылі мінчукі пры НЭПе? Возьмем, напрыклад, фізічную культуру. Ніхто не даць веры, што ў той час фізкультура была на высокім узроўні, бо масаваць яе была настолькі вялікая, што кожная школа мела ў зیمовы час спартыўную залу, а ўлетку спортпляцоўкі. Была вялікая колькасць спортгуртоў, спартклубаў, спартыўныя высягні, забегі на лыжах. А шахматы? Шахматная гарачка ахапіла нават раёны. Усюды ішлі турніры. Моладзь літаральна ўсіх узростаў сачыла за турнірамі, разгадвала задачы, ведала

слова, ні рэплікі.

У Мінску працаваў тэатр рабочай моладзі. Драмгурткі былі ўсюды ў школах, у прафсаюзах. Заўважу, што пры НЭПе прафсаюзы былі вялікай сілай і сапраўды стаялі на ахове чалавека. Кодэкс законаў аб працы выконваўся абавязкова, праз суды з напманамі дасягалі сапраўднай аховы працы на карысць рабочага. (З савецкімі прафсаюзамі, якія мы памятаем, ніякага параўнання, бо яны хача і трымаліся 8-гадзіннай працы, але праз так званое сацыялістычнае спаборніцтва смакталі кроў з бедлага-працоўнага чалавека).

У Мінску, акрамя ТРАМа, з'явілася "Сіняя блуза". (Сіняя блуза — гэта вопратка французскага рабочага, якая нагадвае талстоўку, але з вялікім бантом, артысту ж другой вопраткі ў тыя часы не трэба было). Сіняблузнікі — гэта таксама тэатральны калектыв, больш эстрадны. Гэты від мастацтва таксама быў модны, свайёй формай і пралетарскім зместам выцвісаў пры НЭПе шматлікіх куплетыстаў, розных акрабатаў, комікаў і цыркачоў з вельмі банальнымі праграмімі. Цікаваць да ўсяго новага ў тэатральным

Я. Ціхановіч.

Мінская конка.

відовішчы вабіла моладзь да сябе. У кожным раёне Мінска мелася "Сіняя блуза". І гэта не дзіўна, бо тут можна было паспрабаваць сябе як артыста, музыку ці дэкламатара.

Горад Мінск у час НЭПа не меў назву раёнаў з імёнамі партыйных дзеячаў, што мае зараз. Тады былі назвы, адпавядаючыя этнаграфіі ці гісторыі горада. Скажам, Старажоўка — гэта прыгарад, дзе былі пабудаваны пасты па ахове горада, або Камароўка, ад якой цяпер засталася толькі назва Камароўскага рынку. Раней гэты раён быў суцэльным балотам з вялікай колькасцю камароў, што зусім адпавядала назву яго. Ляхаўка — раён, дзе большасць жыхароў складалася з палякаў, а па сутнасці такіх жа беларусаў, але каталіцкага веравызнання. Беларусу было лёгка апалачыць праз каталіцызм, а таму касцёлаў у Мінску было, мабыць, болей, чым цэркваў. Мой дзед па маці быў пісьменны чалавек, чытаў польскія кнігі. Яго сям'я складалася з 8 асоб. Усе дзеці гаварылі дома па-польску. Усе мае дзядзькі і цёткі разам з маймі маці мелі польскія імёны: Казімір, Катажына, Кліменціна, Гэлена, Аліна. Гэтак жа, да прыкладу, было і ў Галубка: дзеці мелі імёны Багуслава, Вільгельміна, Эмілія, Эдуард, Леапольд, Сігізмунд. У хаче доўга гаварылі па-польску. У Купалы таксама дзве

націскала на вялікі людскі натоўп, каб абараніць памяшканне польскага консульства ад людзей, то кідалі каменне ў вокны і пагражалі польскаму консулу з прычыны забойства Аланскага — вядомага дыпламата. Коннікі націскалі на людзей з усіх бакоў і яшчэ больш спрыялі гвалту, і ўжо цяжка было стрымаць усіх, на гэты раз ужо супраць начальніка міліцыі Кроля. Усё выглядала так, быццам і не на Савецкай вуліцы Мінска адбываюцца гэтыя падзеі, дзе над консульскім уваходам звісаў вялікі сцяг з белым арлом, а недзе за мяжою, дзе паліцыя коньмі давіць людзей, што выйшлі на дэманстрацыю з мірнаю мэтай.

Яшчэ пару слоў пра культурнае жыццё тых часоў. На вёсцы або ў мястэчках былі народныя дамы — цэнтры культуры, дзе абавязкова меўся моцны драмгурток або струнны аркестр, куды час ад часу наязджалі з Мінска лектары з антырэлігійнай прапагандай, кінаперасоўка з дынамамашынай. Маладыя хлопцы па чарзе круцілі вялікае кола дынамамашыны, і ў залежнасці ад хуткасці кручэння рабілася то святлей на экране, то, наадварот, цямней. Як бы там ні было, але лекцыя і кіно заўсёды былі святкам на вёсцы, нягледзячы на тое, што ў цесным пакоі людзям не хапала паветра.

З чаго складаўся той ці іншы драмгурток,

І СЫН СВАЙГО ЧАСУ, І АХВЯРА ЯГО

22 студзеня споўнілася 100 гадоў з дня нараджэння Андрэя Александровіча. Некалі яго называлі першым беларускім пралетарскім паэтам, шырока адзначалася дзесяцігоддзе яго літаратурнай дзейнасці. Разам з М. Чаротам, А. Дударом, А. Вольным, А. Бабарэкам А. Александровіч стаў ля вытокаў літаратурнага аб'яднання "Маладняк", арганізацыйны сход якога, як вядома, прайшоў у лістападзе 1923 года. Яшчэ толькі па заканчэнні педтэхнікума (1925) ён быў аўтарам кнігі апавяданняў "Сутарэнне" (1925), рамана "Ваўчанята" (разам з А. Вольным і А. Дударом, 1925), выдаў зборнік паэзіі "Камсамольская нота" (з А. Вольным, 1924) і "Па беларускім бруку" (1925).

У тым жа годзе яго прызначылі галоўным рэдактарам часопіса "Малады артыст", але праз некалькі месяцаў накіравалі ў Клімавічы рэдагаваць газету "Наш працаўнік". Потым А. Александровіч працуе ў Полацку намеснікам рэдактара газеты "Чырвоная Полаччына", увосень 1926 года вяртаецца ў Мінск, вучыцца на літаратурным аддзяленні ўніверсітэта.

А за плячымі — ўсяго дваццаць! А тут кніга за кнігай — "Прозалаць" (1926), "Узрунь" (1927), "Фабрыка смерці" (1929), "Устаноўка" (1930). Сапраўдную вядомасць паэту прынес верш "Сасна", перакладзены на рускую мову М. Святловым, вялікай папулярнасцю карыстаўся верш "Гудкі".

У 1932 годзе А. Александровіч стаў намеснікам старшынні аргкамітэта па ўтварэнні СП БССР, у 1934 годзе — намеснікам старшынні творчага саюза. У 1936 годзе А. Александровіча выбралі член-карэспандэнтам Акадэміі навук Беларусі.

На жаль, сталася так, што А. Александровіч меў дачыненне да таго, што асобныя пісьменнікі абвясцілі "ворагамі народа".

Ды, сын свайго часу, ён неўзабаве і сам стаў ахвярай яго. У 1938 годзе быў рэпрэсаваны, тэрмін адбываў на Краінняй Поўначы, працаваў на будаўніцтве Нармальскага металургічнага камбіната (1938—1947). Дазволілі вярнуцца на Беларусь, але ў 1949 годзе выслалі ў Краснаарскі край, адкуль вярнуўся ў 1955 годзе. Памёр 6 студзеня 1963 года.

Далёка не ўсё, напісанае А. Александровічам, вытрымала выпрабаванне часам. У гэтым пераконваешся, калі перачытаеш нават тое, што ўвайшло ў кнігі выбранага. Але ж і закрэсліваць яго цалкам нельга, бо гэта таксама гісторыя нашай літаратуры, што развівалася няпроста і пучыванамі.

"КАЛЯДЫ-96"

— так называецца выстава работ гомельскіх мастакоў, якая размясцілася ў выставачнай зале Гомельскага аддзялення Саюза мастакоў напярэдадні навагодніх святаў. Выстава, на якой сабраны работы мастакоў розных не толькі па ўзросце, а і па накірунках у творчасці, працягнецца да канца студзеня. Аб'ядноўвае ўсе гэтыя карціны любоў да роднага краю, апаленага Чарнобылем.

На здымку: выстава "Каляды-96".
Фота Сяргея ХАЛАДЗІЛІНА, БЕЛТА

3.

Мы знаходзіліся ў чарговым пункце нашага маршруту па краіне — за вокнамі гатэльнага нумара воддаль сінела зноў жа біблейскае для нас Тыверыядскае возера, калі Ізраіль скаланула: утрапены рэлігійны фанатык забіў Іцхака Рабіна. Прэм'ер-міністра. Папулярнага военачальніка. Дальнабачнага палітыка. Пагляднага, мужа прыгожага чалавека. Мы бачылі яго ў Варшаве, калі Польшчай і светам адзначалася п'яцідзесяцігоддзе з часу паўстання Варшаўскага гета. Ён стаяў на трыбуне каля помніка паўстанцам увасабленнем годнасці свайго народа, у нейкай ступені сімвалам сілы, якая не далася паўтарэння знесенага гэтым народам у трыццатыя—

шматгадовым процістаянні. Свая праўда тут у яўрэяў — свая ў арабаў. Толькі чуочы і ўлічваючы абедзве, можна суцішыць напал узаемных прэтэнзій, наблізіцца да міру.

Пакуль жа да жаданага спакою тут вай як далёка. У горад Наблус на тэрыторыі дэклараванай палесцінскай аўтаноміі, у тамашні, здаецца, самы вялікі ў Ізраілі арабскі ўніверсітэт наша група паехала не суперкамфартбельным аўтобусам з абрэвіятурай "SPD" на лабавым шкле і буйна напісанай па баках іўрытам ці то рэкламай, ці то назвай турысцкай фірмы. Паехала пададзеным да гатэля аўтобусам ніжэйшага класа і, галоўнае, распісаным арабскай вяззю, не іўрытам. Было растлумачана: дзеля таго, каб і гэтым застрахаваць нас ад магчымых эксцэсаў. Пік так званай

Святому гораду і ад мяне.

Пакланіўся. І таму, што выканаў просьбу, і таму, што ў сабе таксама адчуў патрэбу зрабіць гэта.

Што азначэнне Святы напісана з вялікай літары — не памылка мая ці карэктараў. Так яно здаўна пішацца ў дачыненні да Іерусаліма людзьмі, якіх нельга не шанавалі. Так уключваю я, нязрушны атэіст, перад асяродкам каліскай трох вялікіх рэлігій. Было ж: не веру, а і веру, ва ўсякім разе, як шчыры вернік, выглядаю і дзе тут уваскрэс зняты з крыва Хрыстос, і дзе ўзнёсся прарок Магамет, і што асталося ад храма цара Саламона. "Наступным годам — у Іерусаліме!" — на працягу колькіх стагоддзяў дэвіз і самасардэчнае ўзаемае пажаданне яўрэяў у дыяспары.

Уладзімір МЕХАЎ

ГЛЫТОК ІЗРАІЛЯ

ПАДАРОЖНАЯ МАЗАІКА

саракавыя.

Скалануўся не адно Ізраіль — скаланулася планета. Нездарма на пахаванне з'ехаліся праз дзень лідэры больш як васьмідзесяці краін. Наша сімпозіумная каманда адразу пасля пачутага жалобнага паведамлення ў шоку сабралася на сплантанні мiтынг. Рабін быў для нямецкіх удзельнікаў сімпозіума не толькі высокім дзяржаўным дзеячам краю, дзе гасцявалі, — аўтарытэты тутэйшы сацыяліст, ён быў для іх, сацыял-дэмакратаў, таварышам па перакананнях, аднапартыйцам. Угнечаньня, яны і гаварылі пра яго, як пра "геноса" — таварыша. Глыбока паважанага таварыша. Вырашылі паслаць у Іерусалім, на адрас урада, слова спагады, аднасці ў горы з прагрэсіўным грамадствам Ізраіля. Задумаліся над тым, ці можна, ці з'ячна ў такой сітуацыі працягваць падарожжа — мо правільней пералыніць? Разумны, дасведчаны, дасціпны наш гід слухна запярэчыў, што, гэтак зрабіўшы, мы якраз і дагодзім рэакцыі, якая забіла Рабіна. Дагодзім той цемрадзі ў краіне, што не прымала яго палітычны курс, марачы пра Ізраіль, ад свету адгароджаны, самахотна-гетавы.

Яўрэі забіў яўрэя... Вякі мусіруецца показка аб злітнасці і ўзаемападтрымцы яўрэяў. У сапраўднасці ж маім супляменнікам не менш, чым гэта ёсць у іншых этнасаў, уласцівая ўнутрынацыянальная няўжывучынасць.

Успамінаецца анекдот. Яўрэі, пацярпеўшы караблекрушэнне, трапіў на ненаселены востраў. Як Рабінзон Круза. Праз колькі гадоў яго там адшукалі. Убачылі — у адзіноце ён не толькі ацалеў, а ператварыў востраў у прыстойнае котлішча. Нават дзве сiнагогі паставіў. "Навошта ж дзве?" — пацікавіліся людзі. "У гэтай малюся", — паказаў адшуканы на адну сiнагогу. "А ў гэтай нагі маёй не будзе!" — плюнуў у бок другой.

Сярод немайой і ўплывовай у Ізраілі рэлігійнай часткі насельніцтва персанажаў, падобных да героя анекдота, можна стрэчы не так і рэдка. У іудаізме і даўней было, і цяпер застаецца процьма разгалінаванняў. Вернікі ходзяць у розныя сiнагогі (у бок "несваёй" гатовы плюнуць!), трымаюцца розных вытлумачэнняў пастулатаў талмуда, аддаюць дзяцей у розныя школы, нават парознаму аправаюцца. Зацята выяўляецца ўзаемааньчарпімасць і па-за прастрані вузкаклерыкальных спрэчак.

На прыхільнікаў і апанентаў былога прэм'ера разбіла Ізраільцяны імкненне нябожчыка пераламаць характар адносінаў сваёй дзяржавы з арабскім акружаннем. Ён гатовы быў да самых рашучых крокаў, каб толькі Блізкі Усход перастаў быць на планеце парахавой бочкай. Аж да страшнага для Ізраіля, з пункту гледжання слепа бескампрамісных ультралатрыётаў, нахштальт яго забойцы, — аж да вяртання ворагам работы мастакоў у войнах з імі тэрыторыі. У прыватнасці, Галанскіх вышыняў — Сірыі.

Мы там былі, на Галанах, якія цяпер такая балючая праблема для Ізраіля — ваенная, палітычная, псіхалагічная. Вачам адкрываецца з іх прасцяг далёка-далёка ўперадзе. І не думаму знаўцу вайсковага бачна, што за зручная гэта пазіцыя для абстрэлу з гармат Ізраіля мала не ўсяго. Баявому генералу Іцхаку Рабіну тое ясна было больш, як каму, — ён жа і да аперацыі па выгнанні адсюль сірыйцаў меў колісь непасрэднае дачыненне. Але іншае ён таксама разумее больш, як хто. Што ніколі не ўсталюецца ў рэгіёне мір, калі Ізраіль будзе з суседзямі пыхлівы. Калі чуць будзе толькі сябе — пераможцу ў

(Працяг. Пачатак у N 3)

інтыфады, "ваіны каменнем" — гэта калі падлеткі ў арабскіх паселішчах чым папала шпурлялі ў ізраільскіх салдат, у машыны з іўрыскай атрыбутыкай, — нібыта мінуў. Але засцерагчыся, казалі нам, не лішне.

Закруціўшыся па вулках таго горада — гарбатых, шэрых, ані дрэўца на іх не бачыш, — мы з аўтобуса махалі і жанчынам са збанамі на галовах, і мужчынам у хустках, і ватажкам шумлівых шкаляроў. Ніхто з падшпаркаў нічога ў нас не шпульнуў. Наадварот, верашчалі нешта зьчлівае, мкнуліся прыязна аблезваю аўтакалімагу паляпаць.

Тыдні праз два, ужо ў Мінску, я ўбачыў па тэлебачанні іншы Наблус — з раз'ятраным натоўпам на вуліцах. Улада пераходзіла тут да палесцінскай адміністрацыі — аўтаномія! — і адсюль адыходзіў ізраільскі гарнізон, што быў размешчаны ў горадзе дваццаць восем гадоў. Дык вымушаны быў адысці на два дні раней, чым планавалася, так горад у чаканні гэтага затрэсла.

Універсітэт жа гуў гневам і тады, у гадыны, што мы ў ім прабылі. Грамада студэнтаў мiтынгавала ў двары, і па надрыве прамоўцаў без перакладу было зразумела, пра што прамавы. Па сценах у карпусах пратэстуючым крыкам крычалі ўлёткі, плакаты, фатаграфіі арыштаваных удзельнікаў тэрарыстычных актаў. Універсітэт — гняздо "Хамаса", найрадыкальнай антыізраільскай арганізацыі палесцінцаў. Хамасаўцаў адкрытых, дзейных, быццам, не так тут і многа. Але баяцца іх усе — і хто сапраўды настроены, як яны, і хто падтаквае са страху. Такое — нярэдкае з'ява сярод насельніцтва аўтаномным, "арафатаўскім" кусце.

"Рабінаўцы" ў ізраільскім грамадстве драматычнасць сітуацыі разумеюць, "антырабінаўцы" — разумець не хочучь. "Экстрэмісты правага толку не маглі дараваць Рабіну супрацоўніцтва з Арафатам і іншымі лідэрамі з "варажого стану", — цытую з газеты, прывезенай з падарожжа. — Прэм'ер-міністра пагражалі, яго намеры зласліва высмейвалі на шматлікіх акцыях пратэсту. 4 лістапада 1995 года нявысць дайшла да пункту кіпення..."

Мы пабывалі ў Тэль-Авіве на плошчы Цароў Ізраіля — цяпер плошчы Рабіна, — дзе адбылася трагедыя. У жалобнай скрусе туды прыходзілі тысячы і тысячы людзей. А брук быў да слізгаты заліты парафінам тысяч і тысяч запаленых свечак.

Мы пабывалі ў Іерусаліме на гары Герцля — ганаровым могілніку Ізраіля, дзе зямлі быў аддадзены і гэты яго выдатны сын. Да магілы і ад магілы цякла таксама бясконца людская плынь. І таксама гаралі тысячы свечак.

4.

Помніцца забяўнае з кнігі мемуараў Голды Меір. Узначальваючы ў сямідзесятыя гады ізраільскі ўрад, яна была неак з візітам у адной новаўтворанай афрыканскай дзяржаве. Падчас знаёмства з краінай яе дзесьці завялі там у хатіну да старой абарыгенкі, са светам, няблізім ад роднай вёскі, знаёмай не дужа. Так і так, растлумачылі, пані хоча паглядзець, як ты, бабуля, жывеш. Пані прыехала здалёк, аж з Іерусаліма. І гаспадыня пакрыўдзілася: "Вы за дурную мяне лічаце? Іерусалім — на небе!.."

Не толькі фактам, што пабываў у ім, а і шмат чым убачаным сведчу: Іерусалім — на зямлі!

Загядчыца бібліятэкі Саюза пісьменнікаў, калі сказаў ёй перад паездкай, куды збіраюся, папрасіла:

— Будзеце ў Іерусаліме, пакланіцеся

Але скрозь у свеце і для хрысціян, для мусульман гэта горад вякі і вякі летуценны. Калейдаскоп самых рознатэпных твараў, узораў нацыянальнага адзнення, гаворак прамільгвае ўвачу і ўвушшу, калі брыдзеш тут па вуліцах, стаіш у чарзе да труны госпадавай, апынаешся ў лабірынце муроў старажытнага рынку — кварталчыкам арабскага, кварталчыкам яўрэйскага, кварталчыкам армянскага, зноў арабскага, зноў яўрэйскага і яшчэ, яшчэ.

Яго называюць таксама Вечным горадам. Ведаючы пражытае і перажытае ім, верачы ў будучыню. Ён жа расце, будзеца. Прыгожа, строга па-іерусалімска будзеца: не з гатовых бетонных блокаў, не з цэглы — выключна з дарагога натуральнага каменю. Плануецца — палова тэрыторыі будзе зялёнай. Бульварамі, паркамі, яшчэ куткамі дрэў, кустоўя, кветак.

Падобна на тое, што наведаная Голдай Меір афрыканка не адна гэтак думала: Іерусалім — на небе. На схіле мінулага стагоддзя сюды перабралася з Усходняй Еўропы — з Расіі, Аўстра-Венгрыі, Румыніі — не так мала замарочанай яўрэйскай галоты, якая сэнс жыцця бачыла ў чаканні прыходу месіі. Перакананыя, што Іерусалім, калі не сама пры богу на небе, то, прынамсі, бліжэй да зiхатлівай райскай высі, чым любое іншае месца на зямлі, і дзе, значыць, як не тут, пасланцу босяму адтуль спусціцца, бедакі гэтыя наглуха адасобіліся ад грэшнага наваколя, у стэрыйнай праведнасці рыхталіся сустрэць Заступніка першымі. А ўжо ён разбярэцца — хто варты, хто не варты вышняй ласкі.

Месія, як вядома, затрымліваецца. Ужо не пра-пра-прадзедзі, што сюды далілі быць пры моманце ягонага спуску, — іхнія наступнікі таго імпэтна пільнуюцца. Гэтак жа ўнікаючы стасункаў з усімі, хто інакшы. Гэтак жа носячы і ў спёку шэрыя сурдуты, чорныя штаны, уабраныя ў беляя панчохі, чорныя капелюшы, — словам, выглядаючы, як яўрэі на палотнах Рэмбранта і яго сучаснікаў. Гэтак жа песьчыца доўгія, у безбародых хлопчыкаў падпалоеныя пэйсы. Не далускаючы ў жытло ні тэлевізараў, ні радыё, ні свецкіх кніг і музыкі. Адаючы дзяцей у школы з адпаведным пурсысцім навучаннем.

Ступіў у такі квартал — і як у змрочнасць сярэднявечна трапіў. А казалі нам — гэткіх закуткаў не адзін у суперсучасным масіве горада. Хто жыве тут — жыве ва ўбостве, цеснаце, маральнай здушанасці.

Але Іерусалім на зямлі, дбаць пра надзённы хлеб мусіш, нават чакаючы месію. Крамак, выгарадак саматужнікаў, канторах дробнага бізнесу хапае і ў гэтых чакальнях. А ў ачагах найвысокай духоўнасці — бліз вяршыняў для хрысціян, мусульман, іудзеяў храмаў, ды і ў сценах, пад дахамі храмаў, — хапае гандлю. Нібы сын божы гандляроў з храма не выганяў. Гандлююць свечкамі, буклетамі, рытуальнай драбязой храмавыя служкі і манахі. Круцяцца на падыходах да выдатнасцяў, хапаюць стрэжныя за штаны, за рукі малыя і большыя арабчанята, стальныя мужчыны: купі з гэтай мячці ці царквы фатаграфіі — за шкелі, долары, маркі, бяром усё! Маеш магчымасць узбагаціць хатні фотазбор рарытэтным — зняцця ў сутарэнні каля ясляў, у якіх немаўлём ляжаў Збавіцель.

Месцы з такім наплывам людзей, прытым людзей з грашыма — зарубежныя турысты! — не могуць быць абмінутыя папрасіцамі. У краіне іх небагата, менш, чым цяпер у нас, але сустракаюцца. Зрэшты, былі СССР — такая яму выпала планіда — каго-колечы з іх туды і падкідвае. У гарадку каля Тэль-Авіва

я нямае здзівіўся, пачуўшы п'янаватае на ўсю вуліцу:

...И крепко же, братцы, в селеным одном В ту пору любил я девочку...

Гарлаў пабіраха. З твару разанскі, пензенскі, самарскі русак. З тоўста перабітанымі, як цяпер бачу, пальцамі. Не пашэнціла, як аджаркоўваў пляшку? Якім ветрам, якім фартэлем латарэі, што завецца лёсам, яго закінула на зямлю, у расійскай мінуласці наўрад ці памінаюць ім без мацоўкі?

Ды ў Іерусаліме прыгнуў маю ўвагу пабіраха мадэрнізаваў мадалі. Апануты на манер статыста з імпрэзы на антычную тэму — у туніку і фольгавы шлем рымскага воіна, — ён арганічна ўпісваўся ў старажытнае навокал. З імітаванай пад старажытнюю ж лірай спяваў на іўрыце былінае, і бляшанка перад ім пуставапа непадоўга.

На зямлі ён, Святы і Вечны горад. Зямным тут аказваецца нібы нанебнае біблейскае — да роўнага біблейскаму ўзімаецца замноне.

Пройдуць стагоддзі, звяжучы сваё пакаленні — наша, наступнае, церазнаступнае, — і паданні Халакоста, несумненна, стануць упоравень з біблейскімі. Для яўрэіства, для чалавечтва наогул. Але сёння жаклівае, што абуджаецца гэтым словам, занадта ад нас яшчэ блізкае. Не ў памяці найдалёкіх патомкаў, а ў яве, поруч жыўць людзі, што зведалі яго катойні і вогнішчы, — у Ізраілі, дарэчы, нямаюць колішніх вязняў лагераў знішчэння і гета. Смута, ім спрычынены, не толькі агульны, рытуальны, а мала не ў кожнага яўрэя і свой, гэтак мовіць, лакальны — па бацьках, заганых у газавую камеру, па сястры ці браце, расстраляных у Панарах пад Вільняй ці ў Бабыным Яры ў Кіеве.

Страшнае і выдатнае ў Іерусаліме месца — мемарыял Яд ва-Шэм. Мемарыял, які паказвае, што гэта было такое — Халакост. Мемарыял, вядомы цяпер ва ўсім свеце. Нам кінулася, праўда, у вочы, што натворанае гітлераўцамі супраць яўрэяў на абшарах былога СССР адлюстравана ў экспазіцыі слаба. Калі мемарыял узводзіўся, не цяперашняе стаяла ў свеце палітычнае надвор'е. Савецкую афіцыйную прапаганду ад размоў пра здзейсненае нацызмам супраць яўрэяў курчыла. Масква з большай ахвотай насаліла б устаноўе, што занялася даследаваннем гэтага, чым ёй памагла б. Пагатоў устаноўе Ізраільскай.

Але прычыну таго і разуменчы, крыўдна. Як ні выглядаў што пра мінскае гета — нічога не выглядае. Ні адымка, ні чыйго ўспаміну, іншага сведчання пра тое, як тут было, якое моцнае і мужнае дзейнічала падполле, якіх адважных байцоў дало яно лясной арміі народных месціцаў. Між дрэў з імёнамі "праведнікаў", як называюць у Ізраілі неяўрэяў, якія хавалі-ратавалі ад фашысцкіх вылюдкаў яўрэяў, абышоўшы гэтых дрэў ладна (не ўсе, вядома, — у межах мемарыяла высаджана ўжо тры тысячы зялёных памятак удзячнасці), на шыльдачку з беларускім, рускім імем не наткнуўся. Ведаю, яны тут ёсць — падалей ад уваходнай брамы, пры маладзейшых, нядаўніх высадках. Ды доўга ж іх трэба шукаць сярод імён з Польшчы, Югаславіі, Галандыі, Бельгіі, Францыі, Германіі.

Дзе сэрца сіснула болей і ў горле закам'янае — не прадыхнуць, гэта ў зале памяці загубленых у лагерах смерці і гета дзяцей. У густой чарнаце люстраныя сцены множаць да безліччя, да мірыядаў россып электрычных агенчыкаў. Ствараецца ўражанне — светлячкамі-зорчачкамі мігцяць непрыкаяныя дзіцячыя душы. Немаўлят, малышоў, падлеткаў. Пастраляных, падушаных газам, утрупаных эксперыментамі ўрачоў-нелюдзяў. Вымаўляецца імя — зноў і зноў называецца тут да паўмільёна паведамленых ужо мемарыялу імён, — і ў мірыядах зорчак нейкая гасне... У вусцішнай цемні залы я ўключыў дыктафон. Запісаў некалькі хвілін гуанія імён. Дома цяпер разоў колькі запісанае слухаю — сэрца, як там было, у Яд ва-Шэме, сіскаецца.

Вядома, мы пастаялі каля Сцяны Плачу. Бязверац, я перад тым, як на запаветнае для іўдзеіства месца ступіў, пасмяяўся. З ідава напаміну, што ў расколінкі недалому колісь найвелічэйша ў Іерусаліме збудавання навалом кладзецца цыдулак-зваротаў да Усемагутнага, прысылаюцца цяпер нават факсам, але адказу на зварот не атрымаў пакуль ніхто. Што ж мяне праняло, як сам да выпетраных глыбаў падшоў? Як прыклаўся рукою да нагрэтых сонцам шэрых камляў, што гэтулькі за тысячагоддзі лабачылі? Куды, у якое бязмежка звярнуўся са сваім, што журбой у глыбінях памяці? Чаму не змог утрымацца ад слёз? У храмасомах ускалыжнулася геннае, напамінаючы, хто я ёсць? Тое, што ад продкаў і што пярэйдзе патомкам? Пра што пісалі мне, здаралася, у паскудных ананімаках?

Узрушаны, агорнуты пачуццём, адначасова зразумелым і не зразумелым, збочыў я там у апартамент пры святні. Прыўхоўваючы чорным, натужыўшыся, сваім гаротным ідышам растлумачыў, што хачу апартамент паглядзець, што я з Мінска. Пачуў зычлівы адказ па-англійску — сак-так я сэнс ухпаў, — што ў іх тут заўсёды і адзін масквін. Падшоў

да азылага старога з барадой Карла Маркса. Седзячы на здзіку не Марксам гаварыць са мной на ідыш. Як у Мінску жывём, ці не галадаем? Увесь яшчэ ў толькі-толькі адчутым, я забыўся з ідыш і што ведаю.

— Па-руску табе лягчэй? — пацвельўся Саваоф.

— Па-руску, па-беларуску.

— Чаму па-беларуску?

Адказаў, чаму. Пацвельўца перастаў, перайшоў на "вы". Здзівіўся, што я прыехаў у Ізраіль не назусім. Па-руску ўжо зрабіў ушчуванне. Але неўзабаве вярнуўся да ідыш. Замармытаў пра яўрэйскае братэрства. Я ўлавіў — просіць грошы.

Гледзячы на схіленых над фаліянтамі будучых рабінаў, на мудразнакавае на сценах, ды ў настроі, якім быў агорнуты, ды, як зразумець з мармытаньня, на боскае, на храмавае — як можна было не даць? З выбачэннем, што на большае не цягну, даў дзесяць шкеляў. Саваоф жвава засунуў іх у кішэню.

З апартаменту выйшаў, ушалопіў — сабе ж вымантачыў, не богу! У аўтобусе расказаў — немцы, падарожнікі больш бітыя, пасмяяліся:

— Як для бога, дык, вядома, мала, а як яму — замнога!

На зямлі, на зямлі нябесны горад Іерусалім!..

5.

Тэма, якую, безумоўна, абмінуць на магу, — ізраільцыяне з нашых былых суайчыннікаў. Свакі, сябры, блізка і няблізка знаёмыя, што жыўць цяпер на берагах Міжземнага і Чырвонага мораў, край пустыні Негеў, у тым самым Іерусаліме, паўсюль у гарадах, гарадках, кібуцных пасёлках краіны.

Божакі, колькі іх ужо тут! Лічбу не назаву, але што рускую, грузінскую, узбекскую гаворкі, яшчэ якія з тэрытарыяльна раней эсэсэраўскіх можна пачуць у Ізраілі скрозь, пераканаўся асабіста. Гуцаць з вуснаў яўрэяў і неяўрэяў. Неяўрэі — мала не трыцяя частка людю, што перабраўся сюды з СССР, перабіраецца з СНД. Мітрэнга для рабіната.

Для каго з колішніх нашых гэтая зямля запаветная сапраўды, для каго — на словах, прытым з апыралага лексікону. У Драгічыне мо са старажылаў хто памятае Файвеля Клеймана, які перадваенным часам, яшчэ ў Драгічыне ў складзе Польшчы, шчыраваў у адным з гуртаваняў яўрэйскай моладзі. Калі ў верасні трыццаць дзевятага германскія паветраныя і танкавыя армады паперлі на Польшчу, ён кінуўся не на ўсход да савецкай граніцы, як рынула нямаля польскага яўрэіства, а праз Румынію, Балгарыю, Грэцыю — сюды ў Палесціну. Тады фактычна калонію Англіі. І з той зародкавай для будучага Ізраіля пары — тут. Са зброяй ахоўваў рэдкія тады яўрэйскія котлішчы ў тутэйшых месцінах. Пракладваў плугам першыя барозны ў адвечку неаранай, безвыготнай, каменпадобнай глебе. Быў жаўнерам у арміі Андэрса, калі гэты польскі генерал пераправіўся са створанымі ў Савецкім Саюзе польскімі дывізіямі ў Паўночную Афрыку і ўдарыў па ворагах айчыны адсюль. Як адваваў, вярнуўся ў свой далёкі выгляд ад сённяшняга кібуц Галон. Ажаніўся з нова-пасяленкай — нядаўняй лагерніцай жудаснага Берген-Бельзена. Паўстагоддзя ўжо цяжка адпрацавалі. Абжылі з гэткамі ж энтузіястамі, як самі, недалёку ад павялічнага подыху пустыні няўдобоці. Паставілі на ногі дзяцей. Дачакаліся жаніхоўства ўнукаў. І для Файвеля тое, што Ізраіль ёсць, што займае, дазволіла сабе скарыстаць Купалава злетуценнае пра Беларусь, "пачэсны пасада між народамі", — перамога дарагой з юнацтва ідэі, сведчанне нямарнасці пражытага веку.

Інашае — для імігрантаў пазнейшых. Для каго яўрэйскага дзяржава — не выставанае ў марах, не ўзнятае і адстаянае самімі, а дадзенасць, як шмат іншых. Выбраві сабе гэтую краіну, выбраць маглі не гэтую.

Пераглядаю занатаванае ў блакноце, пераслухоўваю запісанае дыктафонам — і спрачаюцца між сабой, сярдзіта адзін аднаму пярэчаць мае нядаўнія ізраільскія суразмоўнікі.

Экзальтаваная да істэрыйнасці настаўніца — такой помніца з Адэсы, такой убачыў у Тэль-Авіве, — пры сустрэчы была высамаюнай:

— Вы прыехалі ў цудоўную, дзівосную, казачную краіну!..

Дачка ж прыцяла, выпускніца Мінскага радыётэхнічнага, у якой па шкале ўладкаванасці ўсё, як гаворыцца, у норме — і працуе па спецыяльнасці, і кватэра, машына ўжо куплены, — досыць кісла паціснула плячмі:

— Ай, дзядзя Валодзя, ну штогэта за краіна! Зразумела, у нашай (!) было лепш, цікавей. Ды ўжо ж перабарліся...

У мінулым мінскі прафесар, доктар навук, які ў Ізраілі больш бізнесмен, чым навуковец, і па справах бізнесу часты наведнік Мінска, не адчувае сентыменту да пакінутага: — На дзень — два ў вашыя бязладдзе,

дурату акунуся — і нясцерп назад. Няма ў мяне настальгіі. Дома я тут!..

Ды афіцьянтка з дыпломат тэхналагічнага інстытута, горка каля нас у рэстаране затрымаўшыся — людзі ж толькі-толькі з яе роднага горада! — з адчаем выкрыкнула:

— Мы падыхаем тут ад настальгіі. Па-дыхаем!..

Скрыпач, мой даўні сябра, што быў у Мінску аўтарытэтным педагогам, але якога не помню ў нас канцэртантам, тут канцэртуе актыўна. З жонкай піяністкай. З аркестрамі. У асветных праграмах. У сюжэтных літаратурна-музычных кампазіцыях, сцэнарыі якіх сам і выстройвае. Залэўніваў:

— Для творчага чалавека ў Ізраілі ўмова адна — будзь ініцыятыўным і не апускай рукі. Маеш гэтыя якасці — не прападзеш. Выявіцца ёсць дзе!..

Калега ж літаратар, вестка пра ад'езд якога з радзімы шыра мяне здзівіла — у адрыве ад выдавецтваў, часопісаў, газет, з якімі быў звязаны, ад праблем, што займалі яго, як публіцыста і крытыка, чым будзе за мяжой жыць, на што разлічвае? — песімістычнае маё прадчуванне пацвердзіў:

— Нікамусечкі я тут непатрэбен. Ні сам, ні мая пісаніна...

Палярнае разыходжанне меркаванняў. Мантэкі і Капулеці. Расколата ў краіне не толькі грамадства цалкам, што яскрава паказала гібель Рабіна, — свой раскол у гэтай яго частцы, сярод былых савецкіх і постсавецкіх.

Помніца, у Варшаве, дзе мы былі, я ўжо згадваў, з нагоды пяцідзсятых угодкаў паўстання гета, сэрэбрагаловы, з працінальным паглядом ізраільцянін, таксама з колішніх жаўнераў Андэрса, да мяне пры знаёмстве прымаліўся: чаму я, як сказаў ён, на чужыне, а не дома? На дыскусію, што для чалавека дом, што чужына, настрою, ды і часу, не было, — я адмакнуўся: "Стары ўжо, нашто я вам?" Ізраільцянін не адчаліўся: "Вы нам і непатрэбны — патрэбны вашы ўнукі..."

Дзяржава, насельніцтва якой складаецца ў вялікай долі з імігрантаў, — заўсёды плавільны кацёл. Пераплаўляюцца ў адно, зусім знатуралізоўваюцца, сапраўды, не дзеці нават імігрантаў — унукі. Мы бачылі ўнукаў сваякоў і знаёмых, што нарадзіліся ўжо ў Ізраілі. Чэшуць на іўрыце, дзедаву-бабіну

родную мову, хоць збольшага разумеюць, не ўжываюць — не свая. Усё дзедава-бабіна — з неразумелага, дзіўнага.

Але самі, хто ў сталасць увайшоў не тут, "уплаўляюцца" ў новае цяжка. Усё роўна, шчаслівая эміграцыя, ці не могуць сабе зробленага дараваць. Гледзячы па тэлебачанні адно праграмы з Масквы, — балале, яны лёгка прымаюцца. Чытаюць, слаба адлеўшы ці не адлеўшы і слаба іўрыт, толькі рускамоўныя газеты, — тут выдаецца іх многа. Гуртуюцца ў зямляцтвы. Забяспечваюць аншлагі гастралёрам з Расіі. Ствараюць партыі, аб'яднанні, саюзы па абароне сваіх інтарэсаў, што з аднаго боку добра, плячом да пляча здужаецца, вядома, болей, ды з другога нядобра — адасабляе пласт грамадзян, процістаўляе іншым. Ну!.. сварыцца!

— Хіба парадак, што дацэнты працуюць электрамандэрамі, а музыканты дворнікамі? — пачуў я тужлівае ў адным астоллі.

— Колькі ж сімфанічных аркестраў павінен адкрыць маленькі Ізраіль? — заклаваў, пярэчачы, сусед. — Адзін, другі, трэці маем новыя — яшчэ трэба? А што ў школах паўсюдна ўведзена пасада настаўніка музыкі, каб менш нашых музыкантаў дворнічала, — на гэта колькі грошай паглыло з казыні!..

І рацыю маюць абодва.

Мы прывезлі з падарожжа касету з папулярнымі ізраільскімі песнямі. Слухаю "Алілю", "Залаты Іерусалім", астатняе — пашчывае ў вачах. Скажаць няпроста — чым, а шчыліва-блізкае, сваё.

Па радыё чую Лучанковы "Верасы", Семіякава "Ты мне вясною прыслілася..." — шчыміць-забірае зноў. Таксама пранзіліва блізкае!

Як ва ўнуку зліліся ў адну, не раздзяліць, беларуская і яўрэйска крыві, так ува мне зліліся-пераплаліся беларускія і яўрэйскія болі, радасці, цікавасці, хваляванні. Суіснуюць, адно другое ўзбагачаюць, бывае, між сабой спрачаюцца.

З тым усім было і ўспрыманне мною Ізраіля.

Правільнае, няправільнае — не ведаю. Маё!

БЕЛАРУСКІ УНІВЕРСІТЭТ КУЛЬТУРЫ АБ'ЯЎЛЯЕ КОНКУРС

па замяшчэнні пасада:

загадчык кафедр народна-інструментальнай творчасці; прафесараў кафедраў: менеджменту сацыякультурнай сферы, сацыялогіі і культурназнаўства;

дацэнтаў кафедраў: псіхалогіі і педагогікі, замежных моў, філасофіі, сусветнай літаратуры, арганізацыі тэатральнай творчасці, народна-інструментальнай творчасці, мастацтва эстрады, бібліязнаўства (музеязнаўства), духавой музыкі; старшых выкладчыкаў кафедраў: гісторыі Беларусі і замежных краін, народна-інструментальнай творчасці, беларускай і сусветнай мастацкай літаратуры, беларускай мовы і літаратуры;

выкладчыкаў кафедраў: замежных моў, фізічнага выхавання і спорту, педагогікі сацыякультурнай дзейнасці, народна-інструментальнай творчасці, беларускай і сусветнай мастацкай культуры.

Заўвага: валоданне беларускай мовай абавязкова.

Тэрмін прыёму заяў — месяц з дня апублікавання.

Заявы пасадаць на адрас:

22001, г. Мінск, вул. Рабкорайская, 17. Тэл. 25-49-82

БЕЛАРУСКАЯ АКАДЭМІЯ МАСТАЦТВАЎ АБ'ЯЎЛЯЕ КОНКУРС

на замяшчэнне пасада прафесарска-выкладчыцкага складу:

— прафесар кафедры малюнка 1

— прафесар кафедры графікі 1

Тэрмін падачы заяў — адзін месяц з дня апублікавання аб'явы.

Заявы і дакументы, згодна палажэнню аб конкурсах, падаваць на імя рэктара акадэміі па адрасе:

220012, г. Мінск, пр. Ф. Скарыны, 81, аддзел кадраў; тэл.: 32-77-34.

Калектыў рэдакцыі і рэдакцыя часопіса "Тэатральная творчасць" выказваюць глыбокае спачуванне галоўнаму рэдактару Анатолю Вікенцьевічу САБАЛЕЎСКАМУ з прычыны смерці яго маці — Сабіны Станіславаўны.

Саюз беларускіх пісьменнікаў выказвае глыбокае спачуванне пісьменніку Васілю САХАРЧУКУ з прычыны напатаўшага яго гора — смерці бацькі.

Калектыў рэдакцыі часопіса "Полымя" выказвае глыбокае спачуванне супрацоўніцы ЖУКАВАЙ Таісіі Барысаўне з прычыны вялікага гора — смерці мужа.

Праўленне Беларускага фонду культуры глыбока смуткуе з прычыны смерці старшынні праўлення Беларускага фонду культуры, народнага пісьменніка Беларусі Івана Гаўрылавіча ЧЫГРЫНАВА і выказвае шчырае спачуванне сям'і, родным і блізкім нябожчыка.

Калектыў Дзяржаўнага літаратурна-мемарыяльнага музея Якуба Коласа выказвае глыбокае спачуванне былой супрацоўніцы музея Людміле Прохараўне Чыгрынавай з прычыны заўчаснай смерці мужа — народнага пісьменніка Беларусі Івана ЧЫГРЫНАВА.

Калектыў Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі смуткуе з прычыны смерці народнага пісьменніка Беларусі ЧыГРЫНАВА Івана Гаўрылавіча і выказвае спачуванне родным і блізкім.

"...У ІМЯ БЕЛАРУСКАЙ ЛІТАРАТУРЫ І ТЭАТРА"

НЕВЯДОМЫ ЛІСТ МАКСІМА ГАРЭЦКАГА

Дакументы былога архіва КПБ-КПСС, што зараз знаходзяцца ў Нацыянальным архіве Рэспублікі Беларусь, надзвычай багатыя на разнастайныя матэрыялы па гісторыі беларускай літаратуры. Апошнім часам некаторыя з іх ужо ўведзены ў навуковы абыход. Але шмат яшчэ чакае свайго даследчыка.

Сярод матэрыялаў Прадстаўніцтва ЦК КПЗБ пры Камітэце выяўлены невядомы ліст Максіма Гарэцкага, напісаны ў Горках 10 лістапада 1927 г. на рускай мове. Ён уяўляе сабой машынапісны тэкст з праўкамі чарнілам і подпісам М. Гарэцкага. Як трапіў ліст у гэты фонд і куды ён адрасаваны — пакуль невядома.

Ліст скіраваны ў абарону Францішка Аляхновіча, засуджанага на 10 гадоў канцэнтрацыйнага лагера. Гэта была ўжо другая спроба Максіма Гарэцкага ўзняць свой голас у абарону ахвяры АДПУ — 25 кастрычніка 1927 г. Максім Гарэцкі разам з Я. Коласам, З. Бядулем, В. Друччыцам, М. Грамыкам, Я. Купалам, А. Смолічам, Я. Лёсікам, У. Жылкам, Б. Эпімах-Шыпілам накіраваў ў ЦВК БССР просьбу "дараваць беларускаму пісьменніку-драматургу Францішку Аляхновічу і выпусціць на волю дзеля літаратурнае

і тэатральнае працы ў БССР" (В. І. Г. Грыгор'евы. Сам гадоў і ўсё жыццё // "ЛіМ". 1992. 24 красавіка).

Ліст робіць надзвычай моцнае ўражанне, сведчыць пра высакароднасць і мужнасць Максіма Гарэцкага. Прыцягваюць увагу звесткі пра кантакты Ф. Аляхновіча з А. Чарвяковым, узвасаадносін з Р. Астройскім, Б. Тарашкевічам, А. Луцкевічам, абставіны пераезду ў Мінск, іншыя дэталі, так неабходныя для разумення няпростых падзей, што адбываліся ў асяродку беларускай творчай інтэлігенцыі ў Мінску і Вільні ў 20-я гады.

З вышні сённяшняга дня ліст Максіма Гарэцкага можа падацца і наўным: набліжаўся 1930 год — калі была сфабрыкавана справа "Саюза вызвалення Беларусі", а сярод арыштаваных і сасланых у Вятку апынуўся і сам аўтар ліста.

Падаю ліст у арыгінале, баючыся паршыць перакладам некаторыя адценні і нюансы.

Віталь СКАЛАБАН,
намеснік дырэктара Беларускага навукова-даследчага цэнтра дакументазнаўства, археаграфіі і архіўнай справы.

ФРАНЦ КАРЛОВІЧ ОЛЕХНОВІЧ

Франц Карлович Олехнович (по-беларуску Францішак Аляхновіч) народзіўся 9 марта 1883 г., в г. Вільне в семье музыканта театрального оркестра. Отец был разбит парализмом и умер. Мать вышла замуж второй раз и сейчас живет в Минске (Первомайская ул., 27). Муж ее — маленький советский служащий, гражданин Клим. Учился Олехнович во 2-й Виленской мужской гимназии, где окончил 5 классов, потом один год проучился в виленском химико-техническом училище. В 1903 г. он поехал в Краков, в польскую драматическую школу, но в 1904 г. переехал в Варшаву, где и окончил драматическое училище при Музыкальном Т-ве.

работа Олехновича в разных белорусских организациях г. Вильны. Он организовал белорусскую труппу, работает в белорусском издательстве.

В 1916 г. он написал для молодого белорусского театра пьесу "В деревне" — из жизни пастуха и крестьянской девушки, которую погнала нужда в город, ничего не дав ей там хорошего; здесь автор заявляет свой протест против социально-экономического и национального угнетения в Белоруссии. В этом же (1916) году написал он пьесу "Бутрим Немира" — из жизни белорусских магнатов в далеком прошлом: боярин Немира проявляет разные зверства в отношении своей жены, подчиненных и слуг.

В 1917 г. Олехнович написал пьесу "Манька", в которой изображает тяжелую долю крестьянской девушки, служащей в ресторане, раскрывает отрицательную роль студента в ее жизни и т. д., — в общем сильный протест против социального порядка в капиталистических условиях. В пьесе "Когда-то", написанной в этом же году, он дает прекрасную иллюстрацию из революционной эпохи 1905 г., — здесь борьба и смерть рабочего. В третьей его пьесе этого года "Базылишк" (Василиск) — опять-таки социальный протест, но из исторического прошлого.

С течением времени Олехнович под немецкой оккупацией очутился в ужасных материальных условиях. Он служил в магистрате (контролером электрических счетчиков), писал вывески, был учителем в белорусском приюте под Вильной, в Чорном Бору, служил в пожарной дружинке и т. д., но все-таки, говоря без всяких преувеличений, от голоду умер у него ребенок.

Не выдержав больше такой жизни, он с большим риском для себя переходит фронт и после восьми дней скитаний, оборванный, босой, крайне изнуренный, приходит в Минск. Но зато здесь его пьеса "Бутрим Немира", с самим автором в роли Немира, имеет огромный успех. Олехнович организовал из молодых сил Минский белорусский театр и постоянно играл в нем. Здесь же он написал: "Чорт і баба" (1918 г.) — шутильня пьеска, идущая теперь повсеместно в Б.С.С.Р. и в Западной Белоруссии, "Ужасы жизни" (1918 г.) — страшная тяжелые сцены из быта бедноты во время немецкой оккупации

(смерть от голода и т. д.), "Дядька Якуб" (1918—1919 г.) — драма из быта крестьян, причем Дядька Якуб — каторжанин в силу социального неурядиства жизни, "Тени" (1919г.) — драма, напоминающая "Ужасы жизни", и проч. вещи.

Моя "История белорусской литературы" была закончена в 1920 г. и с этого времени я меньше интересовался биографиями белорусских писателей, но из газет, разговоров и иногда личных бесед я знаю главные обстоятельства жизни каждого из них. Олехновича я первый раз увидел в Минске, в начале 1919 г., на советской сцене, в его же пьесе "На Антоколе", когда я приехал из Смоленска в составе редакции газеты "Звезды". Как только Вильна была занята красной армией, Олехнович сейчас же возвратился туда, к своей семье. И здесь я ближе узнал его при внезапном нападении на Вильну польских легионов: он даже без особенно настойчивой просьбы с моей стороны, с безусловно большим риском для себя, без преувеличений — под пулями, тащил корзинку и вел за собою т. Юлию Иофе, которая была тогда секретарем "Звезды", ее мужа — т. Петрова, и я шел с ними, тащил нас из нас из гостиницы "Бристоль" на Георгиевском пр., к себе на квартиру на Мостовой улице (N дома не помню). Надеюсь, т. Иофе не откажется подтвердить этот факт; но я, к сожалению, не знаю, где она сейчас; может быть, знает т. Кнорин, Секретарь К.П.Б. Потом Олехнович помогал т.т. Иофе и Петрову найти комнату, зная, что они такие и чем они занимаются (жили они по паспорту супругов Колодевых, какжется).

Правда, к великому сожалению, Олехнович был потом, в 1919—1920 г., редактором иллюстрированного белорусского журнальчика "Bielaguskaje zussio", хотя и с туманной, но с довольно определенной ориентацией на союз Белоруссии с Польшей. Не имею под руками комплекта этого журнальчика, я, однако, могу сказать, что насколько мне помнится — там не было каких-нибудь враждебных советской власти статей.

Имел ли Олехнович какое-нибудь отношение во время польской оккупации к так называемой Белорусской войсковой раде, я не знаю. Во всяком случае, после занятия Минска

красной армией в 1920 г., Олехнович опять работал на советской службе, хотя о его деятельности под польской оккупацией не могли не знать т. Червяков и др. Кроме того, со слов самого т. Червякова, когда-то лично сказанных мне, я знаю, что перед своим отправлением из Минска в Вильну, это в 1920 или 1921 г., Олехнович явился к т. Червякову и сказал, что ему, дескать, здесь в Минске, ст.Ждановичем (другой выдающийся белорусский артист того времени) тесно и что он отправляется в Вильну, домой, чтобы там организовать белорусский театр и жить вместе со своей семьей.

Но в Вильне, насколько я знаю, жилось ему очень скверно. Постоянный белорусский театр организовать ему не удалось. Были какие-то и семейные неурядицы... Зарабатывал он, видимо, очень мало (служил в большой кассе). Приблизительно в это время написал он драму "Неоконченная драма" — где показывает тяжелые условия, в каких развивалось белорусское движение в Вильне во время немецкой оккупации, и идеализирует независимость Белоруссии. Вторая вещь, написанная тоже приблизительно в это время, является одним из самых удачных произведений Олехновича, это комедия "Пан министр"; в лице "пана министра" представлен, как это хорошо известно, белорусский "деятель" Верниковский, из лагеря Алексюк-Балахович, представлен в очень отрицательном и отвратительном виде.

В 1922 г. в Вильне, во время выборов в Сейм и Сенат, Олехнович подписывает белорусскую газету "Беларускі зваон", на что нужно было иметь огромное мужество и преданность делу. Подписывал, конечно, как это я хорошо знаю, совершенно бесплатно, с каким-нибудь мизерным посторонним гонораром, но литературный материал тогда почти не печатался, а писать политические статьи Олехнович не умеет. Один случайный N этой газеты, от 27 октября 1922 г., сохранился у меня только потому, что здесь пишется о смерти моей сестры, я прошу обратить особенное внимание на то, как здесь пишут о Балаховиче и недавно высланном из Польши, по требованию С. С. С. Р., Адамовиче (Дзэргаче). Их здесь называют погромщиками, бандитами, насильниками, продажными политическими спекулянтами и т. д. Я знаю, что Балахович и особенно Адамович никогда не простят Олехновичу, они готовы на всякую провокацию... и кто знает, где корни теперешних страданий этого человека. О том, собирается ли мстить Адамович Олехновичу, мог бы, пожалуй, сообщить кое-что некий Грач-Ксяневич (кажется, так), б. полковник, правая рука Адамовича, изловленный и осужденный в свое время в Минске.

От своих бывших учеников, членов Белорусской рабоче-крестьянской громады, которые перешли из Польши и теперь учатся в Горках, в Белорусской Сельско-Хозяйственной Академии, я знаю, что Олехнович до весны 1926 г. был определенно в лагере белорусов, ориентировавшихся на Б.С.С.Р. Каким образом он попал потом на с'езд антисоветской белорусской рады, руководимой Павлюкевичем, они не могли объяснить мне удовлетворительно. Думают, что надеялся получить деньги на организацию белорусского театра, т. к. делал на с'езде доклад о необ-

ходимости организовать белорусский театр. Думают, что может быть его втянули, а он хотел... выпить на с'езде. Но я знаю, что при всей безалаберности своего характера — это человек высокой честности и для выпивки на с'езд, конечно, не пойдет. Тут какое-то трагическое обстоятельство. Вскоре, как известно из газет, Олехнович печатно отмежевался от этой рады и всех ее дел.

Осенью 1926 г. Олехнович довольно неожиданно приехал в Минск. При этом он и время выбрал очень неудачное — когда заканчивала свои работы Белор. академическая конференция, на которую белорусы из Польши не могли приехать. Но, может быть, тут виноваты паспортные сроки и вообще трудности с разрешением на переезд границы. Здесь Олехнович еще успел сдать свою новую пьесу "На окраинах" (На крэсах) с описанием социально-экономического и национального гнета в Западной Белоруссии; пьеса была принята к постановке во 2-м белорусском государственном театре в Витебске, где, кажется, он и сам собирался играть на сцене. Вскоре, однако, он был орестован. С того времени он уже не был на свободе, а теперь приговорен (вероятно, минским Г.П.У.), к 10 годам ссылки в Соловки. По дороге он заболел — и в настоящее время находится в Ленинграде, Переяславская улица, 1, больница им. д-ра Гааза, 2 отд., камера 71.

Я глубоко убежден, что здесь какое-то ужасное недоразумение, и если Олехнович, конечно, заслужил наказание за свои ошибки и преступления, то вряд ли оно должно соответствовать такому страшному для него приговору. Но в чем же дело, — никто не знает, и, вероятно, нельзя знать. Но вот же т. Игнатовский, известный белорусский коммунист, говорил, что покойный т. Опанский, который вел дело Олехновича, находил возможным освободить Олехновича для работы в Витебске или Гомеле, в Белорусском театре.

Кроме того, сам Олехнович писал так: "О моей роли в Виленской раде знают Островский и Тарашкевич. Когда я ехал сюда, я знал, что если бы случилось какое-нибудь недоразумение, они бы выяснили дело. К сожалению, они очутились в таком самом положении, в каком был я. Не понимаю, почему другие не заинтересовались моей судьбой. Что думает обо всем А. Новина? Он ведь так хорошо знает меня, знает о моих революционных настроениях, я ведь с ним в Вильне поддерживал постоянную связь..." И еще он пишет: "Приехал я сюда с чистым сердцем и горячим желанием работать на пользу белорусской культуры и советской Власти..." Письмо это я показывал т. Червякову.

Когда Олехнович писал это, он не знал, что не только Островский и Тарашкевич сидят во Вронках, но уже и А. Новина (Антон Луцкевич) посажен на Лукишки. Но разве же не осталось никого, кто мог бы сообщить откуда необходимые сведения об Олехновиче? Кто-то в Минске говорил, что Олехнович мешал работать Белор. рабоче-крестьянской громаде. Во-первых, так ли это, а во-вторых — если т. Тарашкевич, Рак-Михайловский, — мои близкие товарищи, — действительно посылали Олехновича в Минск, чтобы отделаться от него в Вильне, то я, опять-таки, глубоко убежден, что они не посылали его на 10 лет в Соловки... Во имя революционной справедливости, во имя чести человека, писателя, артиста, во имя хоть кое-каких заслуг в прошлом, во имя белорусской литературы и театра, из внимания советской Власти к престарелой матери, к маленьким детям, — это дело нужно еще раз тщательно пересмотреть.

М. ГОРЕЦКИЙ
10-го ноября 1927 г.
г. Горки

ЗАСНАВАЛЬНІКІ
Саюз беларускіх пісьменнікаў;
Міністэрства культуры і друку Рэспублікі Беларусь; калектыў рэдакцый газеты "Літаратура і мастацтва"

Выходзіць з 1932 года
Газету рэдагавалі:
Х. Дунец (1932-35)
І. Гурскі (1935-41)
А. Куляшоў (1945-46)
М. Горцаў (1947-49)
П. Кавалёў (1949-50)
В. Вітка (1951-57)
М. Ткачоў (1957-59)
Я. Шарахоўскі (1959-61)
Н. Пашкевіч (1961-69)
Л. Прошка (1969-72)
Х. Жычка (1972-76)
А. Асіпенка (1976-80)
А. Жук (1980-86)
А. Вяцінскі (1986-90)

Галоўны рэдактар Мікола ПІЛЬ

РЭДАКЦЫЙНАЯ РАДА:
Святлана БЕРАСЦЕНЬ,
Міхась ЗАМСКІ,
Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ,
Жана ЛАШКЕВІЧ,
Алесь МАРЦІНОВІЧ,
Барыс ПЯТРОВІЧ —
першы намеснік галоўнага рэдактара,
Юрась СВІРКА,
Віктар ШНІП —
намеснік галоўнага рэдактара

АДРАС РЭДАКЦЫІ:
220600, ГСП, Мінск,
вул. Захарава, 19
ТЭЛЕФОНЫ:
прыёмная рэдакцыі — 332-461
намеснікі галоўнага рэдактара — 332-525, 331-985
аддзель: публіцыстыкі — 332-525
пісьмаў і грамадскай думкі — 331-985
літаратурнага жыцця — 332-462
крытыкі і бібліяграфіі — 332-204
паэзіі і прозы — 332-204
музыкі — 332-153
тэатра, кіно і тэлебачання — 332-153
выяўленчага мастацтва і аховы помнікаў — 332-462
навін — 332-462
мастацкага афармлення — 332-204
фотакарэспандэнт — 332-462
бухгалтэрыя — 268-640

Пры перадруку просьба спасылца на "ЛіМ".
Рукпісаў рэдакцыя не вяртае і не рэцэнзуе.
Пазіцыя рэдакцыі можа не супадаць з меркаваннямі і думкамі аўтараў публікацый.

Набор і вёрстка камп'ютэрнага цэнтра тыднёвіка "ЛіМ"
Апаратныя сродкі і тэхнічная падтрымка — фірма "Дайнова"

Выходзіць раз на тыдзень па пятніцах
Друкарня "Беларускі Дом друку" (г. Мінск, пр. Ф. Скарыны, 77)

Індэкс 63856. Наклад 6080.
Нумар падпісаньня 25.1.1996 г.
Заказ 394/Г
P123456789101112
M123456789101112